

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΊΔΡΥΜΑ ΠΑΤΡΩΝ

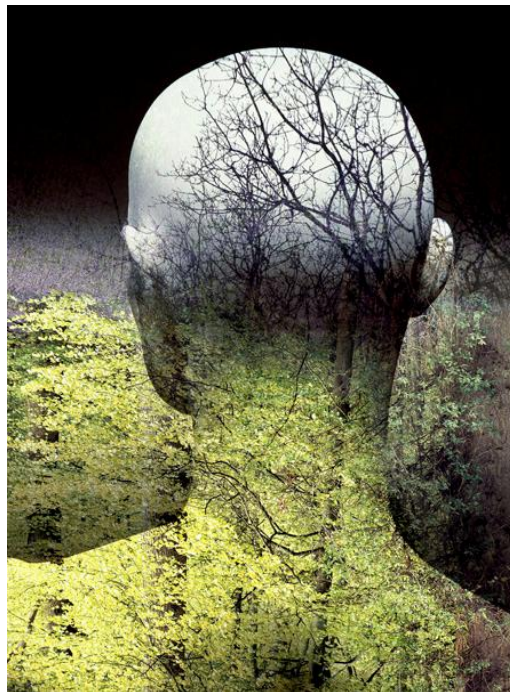
ΣΧΟΛΗ: ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ: ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΡΥΠΑΝΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ.

ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ – ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΤΙΣ

ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΜΟΝΑΔΕΣ.

ΕΠΟΠΤΕΥΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

ΚΑΜΠΙΣΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ

ΚΑΤΣΙΓΙΑΝΝΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ

ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ ΜΑΡΙΑ – ΔΗΜΗΤΡΑ

ΠΑΤΡΑ, 2009

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....σελ.4
Παγκόσμια οικονομική κρίση και ελληνικός τουρισμός.....σελ.6

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1.Το πρόβλημα της οικολογίας και του περιβάλλοντος.....σελ.8
1.1 Τα προβλήματα της οικολογίας.....σελ.9
1.2 Τα προβλήματα του περιβάλλοντος.....σελ.12

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

2. Εναλλακτικές μορφές τουρισμού.....σελ.18

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

3.Οικολογία και κοινωνία.....σελ.27
3.1 Κύρια σημεία της θεωρίας της κοινωνικής οικολογίας.....σελ.28
3.2 Η κοινωνική οικολογία και ο Άνθρωπος.....σελ.32

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

4. Αστικά κέντρα και περιβάλλον
4.1 Αστικό περιβάλλον και ποιότητα ζωής.....σελ.33
4.2 Η συμμετοχή μας στην αντιμετώπιση των προβλημάτων.....σελ.36

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

5. Τουριστικές επιχειρήσεις – περιβάλλον – προβλήματα.....σελ.39
5.1 Οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης.....σελ.42
5.2 Περιβαλλοντική πολιτική.....σελ.46
5.3 Τουρισμός και περιβαλλοντικές επιβαρύνσεις.....σελ.51

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

6. Οικολογική ισορροπία και ανάπτυξη.....σελ.60
- 6.1 Βασικά θέματα που περιγράφουν την οικολογική κρίση
στην φύση.....σελ.62
- 6.2 Έργα προς όφελος της οικολογικής ισορροπίας.....σελ.65

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

7. Αειφόρος τουριστική ανάπτυξη.....σελ.76
- 7.1 Δείκτες της αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης.....σελ.78
- 7.2 Κριτήρια επιλογής δεικτών.....σελ.79
- 7.3 Συμπεράσματα.....σελ.83

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΩΟ

8. Θαλάσσια οικολογία.....σελ.96
- 8.1 Οι κίνδυνοι της θαλάσσιας οικολογίας.....σελ.97

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ

9. Προοπτικές για τον τουρισμό – Συμπεράσματα.....σελ.101

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....σελ.105

Ο τουρισμός αποτελεί διεθνώς οικονομική δραστηριότητα με σημαντικές θετικές επιπτώσεις στην ανάπτυξη και την απασχόληση. Οι υποδομές που δημιουργούνται για την τουριστική δραστηριότητα συμβάλλουν στην τοπική ανάπτυξη, στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, στη διατήρηση υφιστάμενων θέσεων εργασίας, και μάλιστα, συχνά, σε περιοχές που βρίσκονται σε βιομηχανική ή αγροτική παρακμή.

Η τουριστική ανάπτυξη επίσης εμμέσως συμπαρασύρει ανοδικά και πολλούς άλλους παραγωγικούς τομείς με τους οποίους συνδέεται στενά όπως: η οικοδομική δραστηριότητα και τα τεχνικά έργα, το λιανικό εμπόριο, δραστηριότητες αναψυχής και εστίασης καθώς και πολυάριθμους τομείς παραγωγής προϊόντων που έχουν σχέση με διακοπές ή παροχής υπηρεσιών σχετικά με επαγγελματικά ταξίδια.

Ταυτόχρονα οι τουριστικές δραστηριότητες εντάσσονται στις οικονομικές εκείνες δραστηριότητες οι οποίες επηρεάζουν αλλά και επηρεάζονται σε σημαντικό βαθμό από το περιβάλλον και μάλιστα με την ευρεία του έννοια: φυσικό περιβάλλον, τοπίο, οικιστικό περιβάλλον, πολιτιστική κληρονομιά, σύγχρονες πολιτιστικές και πολιτισμικές δραστηριότητες. Η μεταξύ τους σχέση (τουρισμός-περιβάλλον) δεν πρέπει να εντάσσεται σε μια βραχυ-μεσοπρόθεσμη λογική, η οποία δημιουργεί τον κίνδυνο υπερεκμετάλλευσης και σταδιακής υποβάθμισης των περιβαλλοντικών πόρων αλλά πρέπει να εντάσσεται στη λογική της βιώσιμης ανάπτυξης.

Η ανάγκη για βελτίωση της τουριστικής ελκυστικότητας τα τελευταία χρόνια ωθεί τους εμπλεκόμενους φορείς να στραφούν προς πρακτικές και πολιτικές περισσότερο βιώσιμες και φιλικές προς το περιβάλλον.

Ο αειφόρος ανάπτυξη μέσω του τουρισμού μπορεί να διαδραματίσει μείζονα ρόλο στη διατήρηση και την αναβάθμιση της πολιτιστικής και της φυσικής

κληρονομιάς σε έναν ολοένα μεγαλύτερο αριθμό τομέων, από τις τέχνες έως την τοπική γαστρονομία, την τοπική αρχιτεκτονική ή τη διατήρηση της βιοποικιλότητας.

Η εξέλιξη των μεταφορών, οι δημογραφικές αλλαγές και οι διεθνείς οικονομικές εξελίξεις είναι παράγοντες καθοριστικής σημασίας για την προώθηση της τουριστικής ανάπτυξης.

Η Ευρώπη, με τα ποικίλα αξιοθέατα και με την ποιότητα των τουριστικών υπηρεσιών της, είναι ο πρώτος τουριστικός προορισμός στον κόσμο. Η διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει αυξήσει την ποικιλία των ευρωπαϊκών τουριστικών προορισμών και προϊόντων, προσφέροντας πολυάριθμα φυσικά και πολιτιστικά αξιοθέατα που συχνά ήταν άγνωστα σε πολλούς ευρωπαίους πολίτες.

Βέβαια εκείνο το οποίο θα πρέπει να σημειώσουμε είναι το ότι ο τουριστικός τομέας παρουσιάζει ιδιαίτερη ευαισθησία στις οικονομικές μεταβολές. Το χαρακτηριστικό αυτό οφείλεται στο ότι το τουριστικό προϊόν δεν αποτελεί προϊόν πρώτης ανάγκης αλλά εντάσσεται στα αγαθά των οποίων η εισοδηματική ελαστικότητα είναι υψηλή, δηλαδή αποτελεί αγαθό το οποίο συνοδεύει συνθήκες οικονομική ευμάρειας.

Όπως είναι αναμενόμενο η σημερινή διεθνής οικονομική κρίση, μεταξύ άλλων, θα έχει σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις και στον τομέα του τουρισμού. Εκείνοι οι οποίοι θα πληγούν πρώτιστα από την κρίση είναι τα νοικοκυριά χαμηλού και μεσαίου εισοδήματος που αναφορικά με τον τουριστικό τομέα εντάσσονται στην κατηγορία του μαζικού τουρισμού που αποτελεί και την πλειοψηφία των αφίξεων στη χώρα μας. Οι προοπτικές επομένως για τον τουριστικό τομέα τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή είναι μάλλον δυσοίωνες.

Παγκόσμια οικονομική κρίση και ελληνικός τουρισμός

Τα τελευταία χρόνια συνέστησαν μία περίοδο πλούσια σε δυσμενή γεγονότα, των οποίων η επίδραση στην τουριστική κίνηση της χώρας μας δεν ήταν πάντοτε η ίδια. Γενικά, η ζήτηση για τουριστικές υπηρεσίες και προϊόντα εξαρτάται από το μέγεθος του κινδύνου που μπορεί να ανεχθεί ο δυνητικός τουρίστας -όσο αυξάνεται ο κίνδυνος τόσο αυξάνεται η ανασφάλεια και η αβεβαιότητα κι επομένως μειώνεται η ζήτηση - αλλά και από την οξύτητά του και τη συχνότητα εμφάνισής του. Η εξέλιξη στην τουριστική κίνηση εξαρτάται, επίσης, από τα μέτρα που λαμβάνει η κάθε χώρα, τόσο για την αντιμετώπιση του συμβάντος –εφόσον αυτό την επηρεάζει άμεσα, όσο και για την εκμετάλλευση της συγκυρίας –εφόσον αυτή επηρεάζει αρνητικά άλλες χώρες-ώστε να την χρησιμοποιήσει ως ανταγωνιστικό της πλεονέκτημα.

Σύμφωνα με εμπειρικές μελέτες, οι επιπτώσεις στον τουριστικό κλάδο από δυσμενή γεγονότα, όχι της έντασης και διάρκειας αυτού που βιώνουμε σήμερα, κάνουν συνήθως την εμφάνισή τους μέσα στο πρώτο τρίμηνο που ακλουθεί την πραγματοποίηση του συμβάντος και ολοκληρώνονται σε 6–9 μήνες. Κατά το διάστημα πριν την εμφάνιση της κρίσης, η τουριστική κίνηση στην Ελλάδα κινείται με ταχύτερο ρυθμό από τον ευρωπαϊκό και τον παγκόσμιο, οι τουριστικές εισπράξεις αυξάνονται κατά 3% το χρόνο (διάστημα 2000-2004), οι ταξιδιωτικές πληρωμές στο εξωτερικό μειώνονται σημαντικά (διάστημα 2000-2007) και η πορεία των αφίξεων είναι ασύμμετρη με εκείνη των εισπράξεων.

Η Ελλάδα από πλευράς ανταγωνιστικότητας εμφανίζεται σε χειρότερη κατάσταση από το 2007 (24η από 22η το 2007). Ειδικότερα, από πλευράς ανταγωνιστικότητας τιμών, παρόλο που ανεβαίνει 6 σκαλοπάτια στην 114η θέση επί συνόλου 133 χωρών, κατέχει μία από τις κατώτερες θέσεις, σε μία περίοδο που η οικονομική κρίση θα αυξήσει κατακόρυφα το ειδικό βάρος του

ανταγωνισμού τιμών ως κριτηρίου τουριστικής επιλογής.

Στο κατώφλι της οικονομικής κρίσης, η μείωση των προκρατήσεων, όσο και η έλλειψη ρευστότητας των τουριστικών επιχειρήσεων, καταδεικνύουν την έναρξη μίας περιόδου για το ελληνικό τουριστικό προϊόν που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί το λιγότερο ως δύσκολη. Την εκτίμηση αυτή ήδη προδιαγράφει η αρνητική πορεία των αεροπορικών αφίξεων αλλοδαπών τουριστών το 2008 στη χώρα μας. Οι περισσότερες από τις ανταγωνίστριες της Ελλάδας χώρες σε τουριστικό επίπεδο παρουσίασαν επίσης μείωση στις αφίξεις, με τη χώρα μας να καταλαμβάνει μία από τις τελευταίες θέσεις στη μεταξύ τους σύγκριση. Εξαίρεση αποτελούν οι πορείες της Κροατίας (+2,1%), αλλά κυρίως της Τουρκίας, που με 16,1% είναι η μόνη χώρα με διψήφιο ποσοστό αύξησης του εν λόγω μεγέθους. Κατά το 2009 ο ελληνικός τουρισμός, θα βρεθεί υπό το καθεστώς της διεθνούς οικονομικής ύφεσης και ισχυρού ανταγωνισμού. Σε ένα συνεχώς επιδεινούμενο διεθνές πολιτικό και οικονομικό περιβάλλον, αντιμετωπίζοντας παράλληλα της συνεχιζόμενη πολιτική και κοινωνική αστάθεια σε εσωτερικό επίπεδο και τις δυσμενείς εξελίξεις των εθνικών μακροοικονομικών παραμέτρων. Θα έχει να αντιμετωπίσει τη μεταστροφή στην καταναλωτική συμπεριφορά και τις επιλογές των Ευρωπαίων τουριστών υπέρ του εσωτερικού τουρισμού, των κοντινών εξωχώριων προορισμών και κυρίως των τουριστικών αγορών χαμηλού κόστους, λόγω του υψηλού βαθμού χρέωσης των νοικοκυριών σε πολλές βασικές χώρες - πελάτες μας, της κάμψη της υπερτιμημένης αγοράς ακινήτων και της ανασφάλειας στην αγορά εργασίας (απολύσεις, μείωση πραγματικών μισθών), που συμπιέζουν το διαθέσιμο εισόδημα των εν δυνάμει τουριστών.

---

1. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ

Άλλη μια λέξη ελληνική σύνθετη που δανείστηκε όλος ο κόσμος και έφτασε να αποτελεί από τα σημαντικότερα αντικείμενα συζήτησης παγκοσμίως. Οίκος και λόγος, που σημαίνει κυριολεκτικά «μελέτη του φυσικού κόσμου». Όμως, τι πραγματικά καταλαβαίνουμε όταν ακούμε αυτόν τον όρο.

Για αρκετούς ανθρώπους σημαίνει τον ακτιβισμό για το περιβάλλον, μεγάλους φορείς, εταιρίες όπως Greenpeace και WWF. Άλλοι πάλι το συνδυάζουν με την απελευθέρωση λαγών και φιδιών στο περιβάλλον ή τη δεντροφύτευση συνήθως μετά από κάποια καταστροφή. Όμως, δεν είναι όλα αυτά οικολογία ή ακριβέστερα, ίσως αποτελούν μικρό μόνο μέρος της. Οικολογία είναι τρόπος ζωής, όχι τόσο μακριά από αυτόν που ζούμε καθημερινά. Οικολογία είναι απλή λογική, έκφανση της οποίας περιγράφει ο φίλτατος Λάκων. Και μιλάμε περισσότερο για σεβασμό στο περιβάλλον, αυτό που μας θρέφει και μας συντηρεί.

Μικρές, απλές καθημερινές πρακτικές. Δεν απαιτεί μεγάλες θυσίες ή αλλαγές, τουλάχιστον για αρχή. Η αντικατάσταση, για παράδειγμα, έστω μιας εβδομαδιαίας διαδρομής με μέσο μαζικής μεταφοράς αντί για αυτοκίνητο είναι μια θετική συνεισφορά στο περιβάλλον. Το ζήτημα της κατανάλωσης και της ανακύκλωσης είναι εξίσου ζωτικής σημασίας. Η μείωση των σκουπιδιών μέσω μικρότερης κατανάλωσης και φυσικά μέσω ανακύκλωσης είναι κάτι πολύ σημαντικό. Υπάρχουν σίγουρα χιλιάδες άλλες. Όλοι μπορούμε να βρούμε αρκετές παραπάνω.

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Το περιβάλλον είναι πολύ σημαντικό για τη ζωή των ανθρώπων. Στο περιβάλλον βρίσκονται όλα τα απαραίτητα φυσικά και μη στοιχεία για να δημιουργηθεί, να αναπτυχθεί και να πεθάνει ένας οργανισμός. Στο περιβάλλον ζουν επίσης τα ζώα, τα φυτά αλλά και εμείς οι ίδιοι. Πρέπει λοιπόν να συνειδητοποιήσουμε πως τίποτα στο περιβάλλον δεν μας ανήκει ολοκληρωτικά.

Το πρόβλημα είναι πως δύσκολα εμείς οι άνθρωποι μπορούμε να το καταλάβουμε αυτό. Έτσι το καταχραζόμαστε και σπαταλάμε αλόγιστα πολλούς από τους φυσικούς πόρους. Τα αποτελέσματα των πράξεών μας αυτών είναι πολλά, δυστυχώς σοβαρά και πολύ καταστροφικά, με συνέπεια να θέτουμε τους ίδιους μας τους εαυτούς σε μεγάλο κίνδυνο.

1.1 ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ

1. Η ραγδαία τεχνολογική εξέλιξη των τελευταίων δεκαετιών είχε ως αποτέλεσμα την προσβολή και καταστροφή σε ορισμένες περιπτώσεις της φύσης. Κι αυτό γιατί η εξέλιξη που πραγματοποιήθηκε δεν είχε προνοήσει για την προστασία της φύσης από τις αρνητικές συνέπειες που θα επέρχονταν. Οι εφαρμογές των επιτευγμάτων στον τομέα της βιομηχανίας, των πυρηνικών εξοπλισμών, της μηχανικής, συνοδευόμενες από την υπέρμετρη και ανεξέλεγκτη πολλές φορές εκμετάλλευση της φύσης οδήγησαν στη δημιουργία οικολογικού προβλήματος. Για τον λόγο αυτό θα πρέπει να αποφεύγονται οι κατασκευές εργοστασίων και τουριστικών εγκαταστάσεων σε περιοχές όπου ο άνθρωπος καταστρέφει το φυσικό κάλλος.

2.Φαινόμενο του θερμοκηπίου. Το φαινόμενο του θερμοκηπίου όταν επενεργεί με φυσικό τρόπο, επιτρέπει στον πλανήτη Γη να παραμένει θερμός. Όμως διάφορα αέρια βιομηχανικής προέλευσης καθιστούν πιο παχύ το κάλυμμα του θερμοκηπίου εγκλωβίζοντας περισσότερη θερμότητα γύρω από τον πλανήτη. Παράλληλα παράγονται κάποια αέρια από την κατάσταση αυτή του θερμοκηπίου όπως το διοξείδιο του άνθρακα, οι χλωροφλορανθρακες, το μεθάνιο, τα οξείδια του αζώτου, το όζον τα οποία είναι καταστροφικά και δηλητηριώδη για την ανθρώπινη υγεία. Θα πρέπει λοιπόν οι βιομηχανικές εγκαταστάσεις να τηρούν τους κανόνες υγιεινής, έτσι ώστε να μην προσβάλλεται η δημόσια υγεία.

3.Η μόλυνση της ατμόσφαιρας είναι εξίσου καίριο πρόβλημα. Κυριότερες πηγές της είναι τα αυτοκίνητα, τα φορτηγά και τα λεωφορεία. Το 1986 6,5 εκατομμύρια τόνοι υδρογονανθράκων και 8,5 εκατομμύρια τόνοι οξειδίων του αζώτου παροχετεύθηκαν στην ατμόσφαιρα από τα πάσης φύσης οχήματα. Οι άνθρωποι δεν αντιλαμβάνονται ότι η μόλυνση της ατμόσφαιρας δεν βλάπτει μόνο τους ίδιους αλλά και τα άλλα ζώντα όντα. Επιπλέον το εύθραυστο και αόρατο στρώμα του όζοντος το οποίο προστατεύει την επιφάνεια της Γης από τις επικίνδυνες υπεριώδεις ακτινοβολίες του Ήλιου, έχει αρχίσει και μειώνεται αισθητά. Κι αυτό οφείλεται στη μεγάλη παραγωγή από τον άνθρωπο των χλωροφλορανθράκων και άλλων χημικών ουσιών που κατευθύνονται στη στρατόσφαιρα σε ύψος 10 ως 480 χιλιόμετρα, όπου απελευθερώνοντας άτομα καταστρέφουν το όζον. Κατά συνέπεια η γη δέχεται μεγαλύτερη ποσότητα υπεριωδών ακτινών που προκαλούν καρκίνο του δέρματος, καταστολή του ανοσοποιητικού συστήματος του ανθρώπου, καταστροφή των καλλιεργειών και των ψαριών. Για την αντιμετώπιση αυτού του προβλήματος μια καλή λύση θα ήταν η αποφυγή μεταφοράς μας με οχήματα, εάν αυτό είναι εφικτό.

4.Τα απόβλητα σκουπίδια. Οι προηγμένες χώρες παράγουν περίπου 70.000 διαφορετικά χημικά προϊόντα. Η αλόγιστη χρήση τους και ο τρόπος με τον

οποίο απορρίπτονται, επιφέρουν μόλυνση των τροφών, του νερού και της ατμόσφαιρας αποτελώντας απειλή των οικοσυστημάτων μας. Ισχυρή απειλή προέρχεται και από τις όξινες βροχές ή τα χιόνια που καταστρέφουν κατά την πτώση τους το φυτικό και ζωικό βασίλειο και κυρίως το πόσιμο νερό και τα δάση.

Η χλωρίδα και η πανίδα του πλανήτη συνεχώς συρρικνώνεται και από τη συνεχή εξάπλωση των αστικών περιοχών. Ολόκληρα δάση αποψιλώνονται, λιβάδια, απομακρυσμένες, ακόμα και παγωμένες περιοχές εξαφανίζονται, και τη θέση τους παίρνουν τμήματα πληθυσμού που μεταναστεύουν εκεί. Αυτό συνεπάγεται και την εξαφάνιση πολλών ειδών ζωντανών όντων. Άμεσος κίνδυνος υπάρχει και από τη μόλυνση των υπογείων υδάτων τα οποία αν και αποτελούν μαζί με τους ποταμούς και τις λίμνες το 1% της υδάτινης επιφάνειας του πλανήτη μας, εντούτοις από αυτά καλύπτονται οι ανάγκες του πόσιμου νερού. Όμως τα ύδατα των υπόγειων πηγαδιών μολύνονται από τη βενζίνη και τα υγρά απορρίμματα των πόλεων, τις βιομηχανικές εγκαταστάσεις που δεν λειτουργούν σωστά, από τη διαρροή υγρών από αγρούς που ποτίζονται με χημικές ουσίες και από τα χημικά προϊόντα που χρησιμοποιούνται στις οικίες και διοχετεύονται μέσα από τους αποχετευτικούς αγωγούς που βρίσκονται στο έδαφος. Η καλύτερη λύση είναι η χρήση οικολογικών προϊόντων και η αποφυγή ρίψης μπαζών και αποβλήτων σε περιοχές που δεν επιτρέπεται.

Τέλος βασικό πρόβλημα είναι και

5.τα σκουπίδια, τα οποία υπερσυσσωρεύονται διαρκώς και οι περιοχές απόθεσης των απορριμμάτων συνεχώς εξαντλούνται, ενώ χιλιάδες χωματερές λόγω του υπερκορεσμού τους κλείνουν, αφού πλέον αποτελούν εστίες μόλυνσης. Θα μπορούσαμε να βοηθήσουμε το περιβάλλον κάνοντας ανακύκλωση. Σε αυτό βοηθά πολύ η τοποθέτηση ειδικών κάδων ανακύκλωσης, οι οποίοι τοποθετούνται από τους δήμους.

1.2 ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΘΕΡΜΟΚΗΠΙΟΥ

Ως Φαινόμενο του θερμοκηπίου χαρακτηρίζεται το φαινόμενο θέρμανσης που παρατηρείται στα θερμοκήπια . Κατά το φαινόμενο αυτό η γυάλινη υπερκατασκευή ή θόλος εκπέμπει βραχέα κύματα αλλά απορροφά και ακτινοβολεί πάλι ποιά μακρά κύματα. Με τον τρόπο αυτό θερμαίνει το εσωτερικό.

ΤΡΥΠΑ ΤΟΥ ΟΖΟΝΤΟΣ

Τρύπα του όζοντος ονομάζεται το φαινόμενο σύμφωνα με το οποίο το στρώμα του όζοντος που βρίσκεται στα ανώτερα στρώματα της ατμόσφαιρας της γης πάνω από την Ανταρκτική μειώνεται σε πάχος. Επειδή το λεπτότερο σημείο του είναι πάνω από το Βόρειο Πόλο, η μείωση του πάχους του στρώματος έχει σαν αποτέλεσμα την ονομαζόμενη "τρύπα" στο στρώμα του όζοντος. Λόγω του ότι το όζον προστατεύει από την ηλιακή ακτινοβολία, η δημιουργία της τρύπας του όζοντος έχει αρνητικά αποτελέσματα στην ανθρώπινη υγεία.

ΑΤΜΟΣΦΑΙΡΙΚΗ ΡΥΠΑΝΣΗ

Δισεκατομμύρια τόνοι ρύπων εκπέμπονται κάθε χρόνο στην ατμόσφαιρα. Όλοι αυτοί οι ρύποι δεν χάνονται στον ουρανό, αλλά αφού προκαλέσουν ασφυξία στις πόλεις και επιδεινώσουν το φαινόμενο του θερμοκηπίου, ξαναπέφτουν στη Γη με τη μορφή της όξινης βροχής.

ΡΥΠΑΝΣΗ ΝΕΡΩΝ

Πλέον χαρακτηρίζεται αρκετά κρίσιμη η κατάσταση των θαλασσών. Η γεωργία με τα λιπάσματα, η βιομηχανία με τα απόβλητα και οι κατοικίες με τα λύματα, τα φυτοφάρμακα και τα ζιζανιοκτόνα έχουν μολύνει τα υπόγεια υδροφόρα κοιτάσματα με αποτέλεσμα να έχει μειωθεί η ποσότητα του πόσιμου νερού.

ΣΤΕΡΕΑ ΑΠΟΒΛΗΤΑ

Λέγεται πως ο όγκος των ενοχλητικών αποβλήτων θα μπορούσε να γεμίσει σήμερα 28 εκατομμύρια βαγόνια κι ο αριθμός αυτός ολοένα και αυξάνεται. Τριακόσιες περιοχές στην Ευρώπη και την Αμερική, όπου απορρίπτονται τοξικά και πυρηνικά απόβλητα εμφανίζουν δείκτες υψηλής επικινδυνότητας. Στις χωματερές δεν τηρούνται ούτε οι στοιχειώδεις προδιαγραφές υγειονομικής ταφής.

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΔΑΣΩΝ

Κάθε δευτερόλεπτο καταστρέφεται και ένα κομμάτι του πνεύμονα της Γης, του παρθένου αμαζονιακού δάσους. Αν προσθέσουμε τις πυρκαγιές σε Ευρώπη και Αμερική συμπληρώνεται το πάζλ της καταστροφής.

Με την πάροδο του χρόνου, γίνεται ολοένα και περισσότερο κοινή συνείδηση σε όσους δραστηριοποιούνται και απασχολούνται στον τομέα του τουρισμού ότι η επένδυση στην προστασία του περιβάλλοντος αποτελεί επένδυση στο μέλλον του τουρισμού και κατ' επέκταση στην οικονομική ευημερία. Το περιβάλλον αποτελεί τουριστικό πόρο, ο οποίος αν δεν είναι σε

καλή κατάσταση, έχει άμεσες επιπτώσεις και στην τουριστική δραστηριότητα. Ο τουρισμός από την πλευρά του έχει τη δυνατότητα να συμβάλλει στην περιβαλλοντική προστασία και διατήρηση της ποιότητας του περιβάλλοντος όταν όμως αναπτύσσεται με τον σωστό τρόπο, δηλαδή με την ανάπτυξη τουριστικών εγκαταστάσεων που προσαρμοσμένες στην τοπική αρχιτεκτονική, δίνουν το παράδειγμα του πώς πρέπει να είναι οι νέες κατασκευές σε μια περιοχή.

Καθίσταται πλέον απαραίτητο ο τουρισμός να ακολουθήσει τις αρχές της αειφορίας, όχι μόνον εξαιτίας των νέων απαιτήσεων για την προστασία του περιβάλλοντος, αλλά και εξαιτίας της ζήτησης για καλύτερο περιβάλλον από την πλευρά των (ευαισθητοποιημένων) τουριστών. Επί πλέον, η τουριστική βιομηχανία, τουλάχιστον η οργανωμένη, έχει πόρους τους οποίους θα μπορούσε να διαθέσει για το περιβάλλον, στο πλαίσιο της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης της, με παράλληλο στόχο και την δική της, μακροπρόθεσμα, επιβίωση.

Ειδικότερα για ένα βιώσιμο τουρισμό η ΟΚΕ θεωρεί:

- Ιδιαίτερο ρόλο σε όλα τα στάδια του σχεδιασμού και της πολιτικής έχει η αξιολόγηση των επιπτώσεων με τις διαδικασίες των μελετών περιβαλλοντικών επιπτώσεων και της στρατηγικής περιβαλλοντικής εκτίμησης.
- Η αξιολόγηση της υφιστάμενης κατάστασης και των αναπτυξιακών δυνατοτήτων, των εναλλακτικών πολιτικών και σχεδίων (πάντα βάσει μεθόδων ανάλυσης επιπτώσεων) συμπληρώνει το κενό της πληροφόρησης, υποβοηθά το δύσκολο έργο της λήψης αποφάσεων και κρίνει την πορεία της αναπτυξιακής διαδικασίας.

Σε μακροπρόθεσμη βάση προτείνεται η αξιολόγηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων του τουρισμού να γίνει με ένα μοντέλο εισροών-εκροών, ανάλογο με αυτά που χρησιμοποιούνται για την εκτίμηση των οικονομικών επιπτώσεων, το οποίο θα μπορούσε να δείξει σχέσεις μεταξύ τουριστικής ζήτησης και περιβαλλοντικής επιβάρυνσης. Βέβαια, με δεδομένες τις μεγάλες δυσκολίες

δημιουργίας περιβαλλοντικών δεικτών για κάθε ένα τομέα της οικονομίας, το χτίσιμο ενός μοντέλου περιβαλλοντικής αλληλεπίδρασης για όλη την οικονομία γενικά και τον τουρισμό ειδικά, είναι κάτι που θα προβληματίσει σίγουρα τους ερευνητές αλλά είναι και ένα απαραίτητο βήμα για ορθολογική τουριστική ανάπτυξη.

- Οι περιβαλλοντικές μελέτες είναι αναγκαίο να μην είναι ανεξάρτητες για κάθε τουριστική επιχείρηση, αλλά να αναφέρονται σε μια ευρύτερη περιοχή που θα περιλαμβάνει περισσότερες της μιας επιχειρήσεις. Στην περιοχή αυτή θα πρέπει να εξετάζεται η αλληλεπίδραση των διαφόρων δραστηριοτήτων, τουριστικών και μη. Ειδικότερα κρίνεται σκόπιμο για κάθε τουριστική περιοχή να συντάσσεται ενιαία περιβαλλοντική μελέτη που θα αποτελεί σημείο αναφοράς και θα διευρύνεται ή αναπροσαρμόζεται ανάλογα με τις τροποποιήσεις ή την ανάπτυξη νέων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, θα πρέπει δηλαδή να δημιουργηθεί ένας «περιβαλλοντικός φάκελος». Παράλληλα θα πρέπει να αναπτυχθεί ένας μηχανισμός ελέγχου και σεβασμού των περιβαλλοντικών μελετών και προδιαγραφών και να επιβάλλεται υποχρεωτικά η συμμόρφωση προς ένα minimum περιβαλλοντικών προδιαγραφών από όλους που έχουν δικαίωμα ανάπτυξης οχλούσης δραστηριότητας.

- Είναι αναγκαίο ο τουριστικός τομέας να αντιμετωπίσει τις κλιματικές αλλαγές, με δράσεις: μείωσης των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου που προκύπτουν από υπηρεσίες μεταφοράς και διαμονής, προσαρμογής των τουριστικών επιχειρήσεων στις νέες κλιματικές συνθήκες και εφαρμογής της υπάρχουσας και νέας τεχνολογίας για αποτελεσματικότερη χρήση της ενέργειας. Σημαντική επίσης είναι η συμβολή των νέων "καθαρών" τεχνολογιών και των τεχνολογιών μείωσης των αποβλήτων.

- Απαιτείται η εξισορρόπηση της τουριστικής δραστηριότητας με μείωση των αιχμών στο χώρο. Κάποιες περιοχές θα πρέπει να θεωρηθούν κορεσμένες, ενώ σε άλλες να δοθούν οι δυνατότητες ν' αναπτυχθούν τουριστικά, χωρίς όμως αυτό να γίνεται σε βάρος του τοπίου και του περιβάλλοντος.

- Απαιτείται επίσης η εξισορρόπηση της τουριστικής κίνησης με μείωση των αιχμών στο χρόνο. Αυτό μεταφράζεται σε ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού (αρχαιολογικός, συνεδριακός, οικολογικός τουρισμός), ώστε να υπάρξουν δυνατότητες επέκτασης της τουριστικής περιόδου και εκτός της αιχμής Ιουλίου-Αυγούστου, αφού γι' αυτές τις μορφές τουρισμού ο καιρός δεν αποτελεί περιοριστικό παράγοντα.

- Ιδιαίτερο ρόλο στην προώθηση του αειφορικού τουρισμού μπορεί να παίξει η τουριστική βιομηχανία. Οι ξενοδοχειακές μονάδες, ή τα οργανωμένα ξενοδοχειακά συγκροτήματα μπορούν να λειτουργήσουν ως κέντρα αειφορικής περιβαλλοντικής διαχείρισης. Έχουν αναπτυχθεί διάφορα πρότυπα για την πρακτική ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής διάστασης κατά τη λειτουργία των τουριστικών επιχειρήσεων, τα οποία διακρίνονται σε:

α) Εκείνα που επιδιώκουν συνεχή βελτίωση των περιβαλλοντικών επιδόσεων και συνδέονται κυρίως με τις διαδικασίες διοίκησης και τις οργανωτικές δομές μιας τουριστικής επιχείρησης (συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης).

β) Εκείνα που αποβλέπουν στην εφαρμογή βέλτιστων τεχνικών λύσεων και προσαρμογών στους τομείς της πρόληψης και αντιμετώπισης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων (οικολογικά σήματα και σφραγίδες περιβαλλοντικής ποιότητας).

Επιπρόσθετα οι ειδικές δράσεις που οι τουριστικές μονάδες θα μπορούσαν ν' αναλάβουν αφορούν στις ακόλουθες δύο κατηγορίες προβλημάτων:

Α. Εσωτερικό περιβάλλον των ίδιων των ξενοδοχειακών μονάδων (Ποιότητα και διαχείριση γλυκού νερού, ποιότητα εσωτερικού αέρα, φυσικός φωτισμός, θόρυβος και συγγενείς οχλήσεις, αέριες και υγρές εκπομπές, στερεά απόβλητα, ενεργειακά συστήματα, ποιότητα αναλώσιμων προϊόντων, ποιότητα υλικών διατροφής).

Στόχοι είναι η ελαχιστοποίηση των εκπομπών, η εξοικονόμηση πόρων και η χρησιμοποίηση μη τοξικών υλικών και προϊόντων.

B. Εξωτερικό περιβάλλον (ευαίσθητα οικοσυστήματα, οικονομικές δραστηριότητες που μπορούν να επηρεάσουν το παράκτιο περιβάλλον , ψυχαγωγικά ενδιαφέροντα των τοπικών κοινωνιών).

Στόχος είναι η μετατροπή σταδιακά των μονάδων από παράγοντες προβλήματος σε κέντρα διαχείρισης και προστασίας του ευρύτερου περιβάλλοντος των περιοχών. Ένα παράδειγμα είναι η σχέση με τη γεωργία. Η χημική γεωργία έχει επιπτώσεις στο περιβάλλον (μέσω των απορροών λιπασμάτων, φυτοφαρμάκων κτλ.) και αφήνει τοξικά υπολείμματα στις τροφές. Η αλλαγή των γεωργικών πρακτικών και η υιοθέτηση πρακτικών αειφορικής γεωργίας, θα μπορούσε να μειώσει τις χημικές απορροές και να τροφοδοτήσει τις μονάδες με προϊόντα περισσότερο υγιεινά. Αυτό είναι δυνατόν γιατί τα ξενοδοχεία συνιστούν μία σημαντική και σταθερή αγορά που μπορεί να εξασφαλίσει εισόδημα στην εναλλακτική γεωργία. Από την άλλη μεριά αυτό βελτιώνει την ποιότητα διατροφής και απαντά στις απαιτήσεις μιας όλο και μεγαλύτερης κατηγορίας καταναλωτών. Έτσι, οι τουριστικές αυτές επιχειρήσεις θα είχαν κάθε λόγο να ενισχύσουν τις προσπάθειες της μη χημικής γεωργίας.

- Απαιτείται η υιοθέτηση εργαλείων περιβαλλοντικής διαχείρισης για τις τουριστικές επιχειρήσεις (αποτίμηση του εσωτερικού και εξωτερικού περιβάλλοντος των μονάδων, υιοθέτηση κριτηρίων (δεικτών) για την αξιολόγηση των δράσεων).

Με τον τρόπο αυτό θα καταστεί δυνατόν να εισαχθούν συστήματα πιστοποίησης ελέγχου ποιότητας και πιστοποίησης των διαδικασιών (EMAS, ISO 14000, Eco-label κτλ.).

- Θα πρέπει άμεσα να αντιμετωπισθεί το σημαντικό έλλειμμα ενημέρωσης που υπάρχει σε θέματα περιβαλλοντικής νομοθεσίας και τεχνολογιών προστασίας του περιβάλλοντος. Η περιβαλλοντική ενημέρωση και η συνεπαγόμενη ευαισθητοποίηση των επιχειρηματιών του τουριστικού τομέα

του δίνει τη δυνατότητα διείσδυσης σε νέες και ιδιαίτερα δυναμικές αγορές ευαισθητοποιημένων επισκεπτών υψηλού επιπέδου και κατ'επέκταση υψηλών εισοδηματικών στρωμάτων.

- Τέλος θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι μεμονωμένες πρωτοβουλίες και ενέργειες αρκετών ξενοδοχείων δεν μπορούν εύκολα να αποδώσουν αν δεν υπάρχει συντονισμός σε ευρύτερο επίπεδο με συλλογικούς επιχειρηματικούς φορείς και συνεργασία με την τοπική αυτοδιοίκηση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

---

2. ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Οικολογικός τουρισμός (Οικοτουρισμός)

Η ανάπτυξη του οικοτουρισμού αποδίδεται και συναρτάται με ορισμένα προβλήματα που δημιούργησε η αύξηση και κυρίως ο τρόπος ανάπτυξης του μαζικού τουρισμού. Τα προβλήματα αυτά είναι η περιβαλλοντική και κοινωνική-πολιτιστική υποβάθμιση περιοχών ή χωρών, αλλά και η άνιση κατανομή του προκαλούμενου οικονομικού οφέλους. Η αυξανόμενη περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση του πληθυσμού και της τουριστικής αγοράς ειδικότερα και οι στόχοι για μια βιώσιμη και αειφόρο τουριστική ανάπτυξη που επιδιώκουν διάφοροι τομείς (διεθνείς, κρατικοί, επιχειρηματικοί) θεωρούνται οι κύριοι προωθητικοί παράγοντες του οικοτουρισμού.

Ως οικοτουρισμός ορίζεται η περιβαλλοντικά υπεύθυνη ταξιδιωτική δραστηριότητα, σε σχετικά άθικτες φυσικές περιοχές, με στόχο την απόλαυση και γνωριμία των φυσικών αλλά και ενταγμένων στο φυσικό περιβάλλον, αγαθών. Όντας μια περιορισμένων περιβαλλοντικών επιπτώσεων δραστηριότητα - ή μη καταναλωτική - ο οικοτουρισμός εκτός του ότι προσφέρει ευχαρίστηση / απόλαυση και γνώσεις / εμπειρίες στον επισκέπτη, διατηρεί και

ενισχύει την ευημερία των τοπικών κοινοτήτων, που θεωρούνται αναπόσπαστο τμήμα μιας τέτοιας δραστηριότητας και αναπτυξιακής διαδικασίας.

Με άλλα λόγια, ο οικολογικός τουρισμός είναι μια εναλλακτική μορφή η οποία έχει άμεση σχέση με το αγροτικό περιβάλλον και είναι συνυφασμένος και με δραστηριότητες σε αγροτικούς χώρους οι οποίες προωθούν την προστασία του περιβάλλοντος και προσφέρει στους τουρίστες θετικές εμπειρίες και ευκαιρίες για γνωριμία με το περιβάλλον και γενικότερα με την ύπαιθρο.

Άλλες μορφές όπως ο τουρισμός φύσεως ή φυσιολατρικός και ο περιβαλλοντικός τουρισμός σχετίζονται με τον οικοτουρισμό. Αυτές οι μορφές εστιάζονται σε δραστηριότητες υπαίθριας αναψυχής που χρησιμοποιούν πόρους με ειδικά φυσικά χαρακτηριστικά όπως γιο παράδειγμα χιόνι, θάλασσα, αέρα ή δραστηριότητες συλλεκτικού χαρακτήρα (κυνήγι - σουβενίρ), με διάφορους βαθμούς επίδρασης στο περιβάλλον.

Σ' ορισμένες χώρες της Ευρώπης υπάρχουν διάφορες προσεγγίσεις του οικοτουρισμού που συναρτώνται με προσπάθειες που έγιναν την τελευταία δεκαετία και επικεντρώνονται: στην αναβάθμιση του αναπτυξιακού μοντέλου μαζικού τουρισμού και στην προώθηση πολιτικών αειφορικής ανάπτυξης (κυρίως σε Μεσογειακές χώρες), καθώς και σ' ορισμένες εναλλακτικές μορφές τουρισμού και κυρίως αγροτουρισμού.

Η Ελλάδα παρουσιάζει ευκαιρίες για την ανάπτυξη του οικοτουρισμού που εντοπίζονται:

1. Στον πλούτο και ποικιλία των φυσικών και πολιτιστικών πόρων.
2. Στη στήριξη από το υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο των προστατευομένων περιοχών.
3. Στα προσφερόμενα οικονομικά κίνητρα (εθνικά και κοινοτικά).
4. Στην αυξανόμενη περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση του κοινού.
5. Στη συσσώρευση σχετικών με τον οικοτουρισμό και αγροτουρισμό εμπειριών.

Ο οικότουρισμός βρίσκεται σε στενή εξάρτηση από το φυσικό περιβάλλον και μάλιστα, σύμφωνα με ορισμένες εκτιμήσεις, σε ποσοστό 90%. Αυτό σημαίνει ότι το φυσικό περιβάλλον αποτελεί βασική παράμετρο της τουριστικής ανάπτυξης μιας περιοχής, ή, διαφορετικά, το «κεφάλαιό» της, το οποίο ο τουρισμός καλείται να αναδείξει και να αξιοποιήσει, με σκοπό να παραχθούν οικονομικά, κοινωνικά, πολιτισμικά και περιβαλλοντικά οφέλη.

Αγροτουρισμός

Είναι εκείνη η τουριστική δραστηριότητα που αναπτύσσεται σε χώρο μη αστικό από τους απασχολούμενους κύρια στον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα και ειδικότερα σε οικογενειακής ή συνεταιριστικής μορφής μικρές τουριστικές μονάδες παροχής αγαθών και υπηρεσιών, με σκοπό την ενίσχυση του αγροτικού εισοδήματος και της τοπικής οικονομίας, τόσο από την εκμετάλλευση των τουριστικών καταλυμάτων (ενοικιαζόμενα δωμάτια, πανσιόν, ξενώνες, camping), όσο και από την τροφοδοσία των τουριστικών μονάδων με προϊόντα τοπικής παραγωγής γεωργικών συνεταιρισμών».

Ο αγροτουρισμός είναι μια ήπια μορφή βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης και πολυδραστηριότητας στον αγροτικό χώρο. Η δραστηριότητα αυτή φέρνει τον επισκέπτη σε επαφή με τη φύση καθώς και με τις δραστηριότητες στην ύπαιθρο, στις οποίες μπορεί να συμμετέχει. Ο επισκέπτης έχει την ευκαιρία να γνωρίσει τις αγροτικές περιοχές, τις αγροτικές ασχολίες, τα τοπικά προϊόντα, την παραδοσιακή κουζίνα και την καθημερινή ζωή των κατοίκων, τα πολιτισμικά στοιχεία και τα αυθεντικά χαρακτηριστικά του χώρου αυτού, με σεβασμό προς το περιβάλλον και την παράδοση.

Ο αγροτουρισμός επίσης κινητοποιεί τις παραγωγικές, πολιτισμικές και αναπτυξιακές δυνάμεις ενός τόπου, συμβάλλοντας έτσι στην αειφόρο περιβαλλοντική, οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη του αγροτικού χώρου.

Η Ελλάδα με τη μεγάλη οικιστική της διασπορά, με την πολυνησιακή της συγκρότηση, με την αποκεντρωμένη μνημειακή της τοπογραφία, με το εναλλασσόμενο τοπίο, με τις μορφολογικές της αντιθέσεις και με τις διαφοροποιημένες κλιματολογικές της συνθήκες, συγκεντρώνει τις προϋποθέσεις για ανάπτυξη μιας πλατιάς κλίμακας μορφών αγροτουρισμού.

Οι μορφές αυτές μπορούν να καταταχθούν σε δυο κατηγορίες :

- ο αμιγής αγροτουρισμός, όπου οι φιλοξενούμενοι πέρα από τον κύριο προορισμό τους (διακοπές - ανάπαυση), ασχολούνται είτε με αγροτικές εργασίες κατά κανόνα στο αγρόκτημα (περιποίηση ζώων, άρμεγμα, τυροκομία, θερισμός, τρυγητός, λιομάζωμα, οπωροκηπευτική, μελισσοκομία, κτλ.), είτε και πολλές φορές παράλληλα, με ψυχαγωγικές δραστηριότητες, από αυτές που τους προσφέρει το περιβάλλον της αγροτικής περιοχής (κολύμπι, ψάρεμα, πεζοπορία, ορειβασία, κυνήγι, ιππασία, κτλ.).
- ο σύνθετος αγροτουρισμός, όπου οι τουρίστες, πέρα από τις παραπάνω δραστηριότητες, που μπορούν να αναπτύξουν μάλλον περιθωριακά, ικανοποιούν κύρια, κάποιες προσωπικές ανάγκες τους, που εξειδικεύουν τον αγροτουρισμό της περιοχής, όπως για παράδειγμα τουρισμός υγείας, αθλητισμού, φυσιολατρίας, θρησκείας, πολιτισμού.

Οι κυρίαρχες μορφές αγροτουρισμού σε διεθνές επίπεδο είναι οι διακοπές σε αγροκτήματα και οι διακοπές σε αγροτικά καταλύματα (αγροικίες) που βρίσκονται μέσα στον αγροτικό οικισμό.

Όλες οι μορφές αγροτουρισμού στην Ελλάδα εντοπίζονται σε αγροτικές περιοχές, οι τύποι των καταλυμάτων είναι κυρίως δωμάτια εντός της οικίας της αγροτικής οικογένειας ή καταλύματα που αποτελούν προέκταση της κατοικίας, είτε τέλος ανεξάρτητα της οικίας δωμάτια, έτσι ώστε να εξασφαλίζεται η ανεξαρτησία της ιδιωτικής ζωής των κατοίκων και των επισκεπτών.

Ολόκληρη η φιλοσοφία του Αγροτουρισμού βασίζεται στη διαπροσωπική, ανθρώπινη, άμεση και φιλόξενη σχέση μεταξύ του κατοίκου της υπαίθρου και του επισκέπτη. Για το λόγο αυτό με τον αγροτουρισμό ο επισκέπτης έρχεται σε επαφή με τη φύση, με την καλλιέργεια της γης, την περισυλλογή του καρπού, με τους ανθρώπους της περιοχής. Ο επισκέπτης μαθαίνει να φτιάχνει στον αργαλειό, να κεντάει, να παρατηρεί τα ζώα και τα πουλιά, να δοκιμάζει το κρασί και το τσίπουρο, να συμμετέχει στην παραγωγή τους,

Πολιτιστικός τουρισμός

Η Ελλάδα έχει πολύ μεγάλη πολιτιστική κληρονομιά που αν την εκμεταλλευθεί κατάλληλα θα προσελκύσει ένα μεγάλο μέρος της παγκόσμιας τουριστικής κίνησης. Η παραδοσιακή αρχιτεκτονική, οι παραδοσιακοί οικισμοί και τα ιστορικά κέντρα των πόλεων αποτελούν βασικά στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς και φυσιογνωμίας της χώρας μας.

Η διατήρηση και η ανάδειξη της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς αποτελεί συστατικό στοιχείο της τουριστικής ανάπτυξης και της προσφοράς εναλλακτικών δυνατοτήτων για κάθε είδους τουριστική δραστηριότητα. Πολλά κτήρια παραδοσιακής αρχιτεκτονικής έχουν σήμερα αποκτήσει νέες χρήσεις και στεγάζουν διάφορες λειτουργίες, όπως τουριστικά καταλύματα, μουσεία, εκθέσεις, εστιατόρια, δημόσιες και δημοτικές υπηρεσίες κ.λπ. Τα ιστορικά κέντρα των ελληνικών πόλεων αναζωογονούνται με ανακαινίσεις κτηρίων, πεζοδρομήσεις και διαμορφώσεις χώρων αποτελώντας ελκυστικούς τόπους επίσκεψής τους. Επιπλέον σε ολόκληρο τον ελληνικό χώρο είναι διάσπαρτες οι οχυρώσεις θέσεων και οικισμών με φυλάκια, πύργους ή τείχη με επάλξεις και πύργους. Τα κάστρα του ελληνικού χώρου σηματοδοτούν την ιστορική διαμόρφωση του τόπου μας και αποτυπώνουν τη διαδοχή ιστορικών εποχών, οικοδομικών τεχνικών και πολιτιστικών προτύπων.

Όταν μιλάμε για περιβάλλον εννοούμε το φυσικό περιβάλλον και το πολιτιστικό ανθρωπογενές περιβάλλον.

Στο φυσικό περιβάλλον υπάγονται: Οι εθνικοί δρυμώνες, τα αισθητικά δάση, οι υδροβιότοποι, τα τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους (χαρακτηρισμένη και μη) οι παραλίες (η θάλασσα), οι ποταμοί και οι λίμνες, οι ιαματικές πηγές και τα σπήλαια. Στο δε πολιτιστικό περιβάλλον: Οι αρχαιολογικοί χώροι, τα νεώτερα μνημεία με τους παραδοσιακούς οικισμούς, τους πύργους, τα μοναστήρια, τις εκκλησίες και οι λαογραφικές εκδηλώσεις.

Το περιβάλλον φυσικό και πολιτιστικό το εξετάζουμε από τη σκοπιά του τουρισμού. Έτσι τα επί μέρους στοιχεία που απαρτίζουν το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον αποτελούν παράλληλα και τις αντίστοιχες τουριστικές αξίες (πόρους).

Τα οποία έχουν μία αμφίδρομη σχέση, αφού και ο πολιτιστικός τουρισμός εξαρτάται από το περιβάλλον και αντίστροφα. Γιατί αν δεν εστιάσουν το ενδιαφέρον στο περιβάλλον αυτοί όπου πρέπει, μαζί με αυτό θα χαθεί και η πολιτιστική μας κληρονομιά, όπου είναι πόλος έλξης πολλών τουριστών εδώ και πολλά χρόνια.

Τουρισμός περιπέτειας

Εκτός από τους μακρινούς προορισμούς που δεν αφορούν τις ευρωπαϊκές αγροτικές περιοχές, η Μεσόγειος καλύπτει σημαντικό μέρος μιας αγοράς που περιλαμβάνει πολλές κατηγορίες προϊόντων και διαιρείται όλο και περισσότερο σε ειδικούς τομείς (πελατεία για εκδρομές, πελατεία των άκρων, του φυσιολατρικού αθλητισμού κλπ). Η σχέση του με το περιβάλλον έχει και θετική και αρνητική σχέση. Η θετική σχέση είναι προαγωγή της οικολογικής ευαισθησίας στους ντόπιους λόγω των ευαισθητοποιημένων επισκεπτών. Και η αρνητική σχέση είναι διάβρωση εδαφών – αισθητική παραμόρφωση τοπίου. Απώλεια της αυθεντικότητας.

Σε αυτή τη μορφή τουρισμού μπορούν να συμπεριληφθούν και άλλες εναλλακτικές μορφές όπως ο περιηγητικός, ο ορειβατικός και ο αναρριχητικός

τουρισμός. Για την ανάπτυξη αυτών των μορφών είναι απαραίτητη η δημιουργία κατάλληλης υποδομής. Για παράδειγμα είναι αναγκαία η ύπαρξη και βελτίωση μονοπατιών προσπέλασης και διαδρόμων, καταφυγίων, ορειβατικών κέντρων καθώς και καταλυμάτων. Απαραίτητη επίσης είναι η αναβάθμιση των υπολοίπων υπηρεσιών όπως ιατρεία κτλ. Ακόμα προτεραιότητα πρέπει να δοθεί και στη βελτίωση των επαρχιακών δικτύων.

Ορεινός τουρισμός

Ο ορεινός τουρισμός, ο οποίος παρουσιάζει ορισμένες ομοιότητες με τον τουρισμό χειμερινών σπορ, δεν έχει χρονικούς περιορισμούς και αναφέρεται στο σύνολο των δραστηριοτήτων υπαίθριας αναψυχής και τουρισμού, που εκδηλώνεται σε ορεινές περιοχές.

Απαραίτητη προϋπόθεση είναι η δημιουργία τουριστικών καταλυμάτων που δένουν με το φυσικό περιβάλλον και διαθέτουν όσο το δυνατόν περισσότερους συμπληρωματικούς χώρους, όπως εστιατόρια, μπαρ, καφετέριες, αίθουσες αναψυχής, κλπ. Οι περιοχές όπου αναπτύσσονται τέτοιες δραστηριότητες, θα πρέπει να εξυπηρετούνται συγκοινωνιακά όσον το δυνατόν πληρέστερα και καλύτερα.

Ο γενικότερος στόχος σε μια οποιαδήποτε, σωστά προσανατολισμένη, τουριστική πολιτική πρέπει να είναι η διασφάλιση της βιώσιμης ανάπτυξης με την ταυτόχρονη εξισορρόπηση των συμφερόντων του τουρισμού και της προστασίας του περιβάλλοντος. Πόσο μάλλον αυτό πρέπει να ισχύει για τον εναλλακτικό ορεινό τουρισμό. Στους επιμέρους ειδικούς στόχους, οι φορείς υλοποίησης του συγκεκριμένου μοντέλου μπορούν να περιλάβουν θέματα βελτίωσης της περιβαλλοντικής εικόνας, αύξησης της απασχόλησης, αύξησης των μόνιμων κατοίκων, αύξησης του κατακεφαλήν εισοδήματος της περιοχής και του συνολικού εισοδήματος

Θεραπευτικός - Ιαματικός τουρισμός (spa)

Τα ιαματικά λουτρά αποτελούν μέρος του εθνικού πλούτου της χώρας, ενώ οι θεραπευτικές τους ιδιότητες ήταν γνωστές, ήδη, από τους αρχαίους χρόνους.

Οι ιαματικοί φυσικοί πόροι είναι διάσπαρτοι στην ελληνική επικράτεια, ενώ τα νερά των συγκεκριμένων πηγών διαφέρουν από τα συνηθισμένα, είτε λόγω της υψηλής τους θερμοκρασίας είτε λόγω της παρουσίας σπάνιων δραστικών συστατικών. Η γεωγραφική κατανομή των πηγών δεν είναι τυχαία, καθώς συνδέεται είτε με τεκτονικά γεγονότα, όπως, για παράδειγμα, στις περιπτώσεις των πηγών του Καϊάφα, της Κυλλήνης και του Λαγκαδά, είτε με ηφαιστειακές δραστηριότητες όπως, για παράδειγμα, στις περιπτώσεις των πηγών των Μεθάνων, της Μήλου, της Λέσβου, της Σαμοθράκης και της Λήμνου.

Η σχέση του με το περιβάλλον είναι άμεση για αυτό το λόγο θα πρέπει να γίνει η λήψη μέτρων για τη διαφύλαξη του φυσικού πόρου (πηγών) από τη ρύπανση και γενικότερα κάθε είδους υποβάθμιση προερχόμενη από κατασκευή τεχνικών έργων, κ.λπ. και η συνεχής παρακολούθηση της ποιότητας των ιαματικών μέσων, η ανάπτυξη σχετικής επιστημονικής έρευνας / τεκμηρίωσης των θεραπευτικών ιδιοτήτων σε συνδυασμό με τις εφαρμοζόμενες τεχνικές και εκπαίδευση / εξειδίκευση επιστημονικού και μη προσωπικού.

Συνεδριακός και εκθεσιακός τουρισμός

Η μορφή αυτή περιλαμβάνει την οργάνωση συνεδρίων και διεθνών εκθέσεων σε περιοχές που προσφέρουν και άλλες δυνατότητες. Δυστυχώς για τη χώρα μας ενώ οι δυνατότητες που διαθέτει για την ανάπτυξη του τουρισμού αυτού είναι πολύ μεγάλες, βρίσκεται στις τελευταίες θέσεις στη διεθνή συνεδριακή πίτα από την άποψη του αριθμού συνεδρίων που φιλοξενεί ετησίως.

Η μέχρι σήμερα εμπειρία δείχνει ότι όσες ελληνικές ξενοδοχειακές επιχειρήσεις επένδυσαν σε μεγάλα και σύγχρονα συνεδριακά κέντρα διαπίστωσαν ότι ο τζίρος των συνεδριακών πελατών ήταν διπλάσιος από αυτόν των άλλων πελατών και ότι παρά τη διεθνή ύφεση η ζήτηση για συνεδριακό

τουρισμό αυξάνει. Για την ανάπτυξη του συνεδριακού τουρισμού απαιτείται η λήψη μιας σειράς μέτρων τα οποία σχετίζονται, με τις υποδομές και την ανάπτυξη θεσμικού πλαισίου για τους οργανωτές συνεδρίων και εκθέσεων με στόχο την διασφάλιση της ποιότητας.

Το είδος αυτό του τουρισμού μπορεί να συνδυαστεί με αθλητικά γεγονότα, προπονήσεις ή και ατομικό αθλητισμό π.χ. ιστιοπλοΐα, ποδηλασία κ.α. ή με άλλες μορφές τουρισμού. Στην Ελλάδα η μορφή αυτή τουρισμού έχει μεγάλες δυνατότητες ανάπτυξης. Η πλειάδα των αθλητικών εγκαταστάσεων που προέκυψαν από του Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004 μπορούν να αξιοποιηθούν στο πλαίσιο του αθλητικού τουρισμού καθώς, επωφελούμενοι και από το καλό κλίμα, ξένοι αθλητές και αθλητικά σωματεία θα μπορούν να προετοιμάζονται για μεγάλα αθλητικά γεγονότα στη χώρα μας.

Ευτυχώς οι ευρωπαίοι είναι συνειδητοποιημένοι για τον ρόλο που παίζει το περιβάλλον στην καθημερινή τους ζωή, οι οποίοι τάσσονται υπέρ της προστασίας του, με την υιοθέτηση «πράσινων πρακτικών» και στις ταξιδιωτικές τους συμπεριφορές.

Θρησκευτικός τουρισμός

Η Ελλάδα είναι ίσως μια από τις λίγες χώρες στον κόσμο που μπορεί να αναπτύξει τη μορφή αυτή του τουρισμού, καθώς τα ελληνικά μοναστήρια αποτελούν θαυμάσια τεκμήρια τέχνης και τεχνικής, χτισμένα από το 10ο αιώνα συνδυάζουν την ελληνική ορθόδοξη παράδοση με την εξέλιξη της αρχιτεκτονικής και της ζωγραφικής στον ελληνικό χώρο. Ο ορθόδοξος μοναχισμός έχει προσφέρει σε κάθε γωνιά του τόπου μας θαυμάσια μνημεία, προσαρμοσμένα απόλυτα στη γεωγραφική θέση, το ανάγλυφο του εδάφους και το φυσικό τοπίο. Παρά όμως τα προαναφερόμενα ο θρησκευτικός τουρισμός βρίσκεται ακόμα σε αρχικό στάδιο ανάπτυξης. Σε μία πορεία ανάπτυξης του βασική αρχή θα πρέπει να αποτελέσει η διαφύλαξη των αρχιτεκτονικών

χαρακτηριστικών των μοναστηριών από νέες μη προσαρμοσμένες στο χαρακτήρα τους κτηριακές επεκτάσεις, καθώς και η καταπολέμηση των αυθαιρεσιών που γίνονται στο όνομα της ναοδομίας.

Ο θρησκευτικός τουρισμός θα είναι ένα εισόδημα διαρκές για την Ελλάδα, διότι είναι πόλος έλξης πολλών ανθρώπων, για αυτό θα πρέπει να είναι προφυλαγμένος καλά μαζί με το περιβάλλον, γιατί όταν μιλάμε για τις εκκλησίες, τα μοναστήρια, τους ναούς κ.α. θα πρέπει πάντα να συμπεριλαμβάνουμε και τη φύση, όπου τα περιβάλλει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

---

3. ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Κοινωνική οικολογία ονομάζεται η προσέγγιση εκείνη της οικολογίας που θεωρεί ότι οι αιτίες των προβλημάτων που αντιμετωπίζει σήμερα το περιβάλλον είναι κοινωνικές, δηλαδή οφείλονται στο κυρίαρχο σήμερα κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό σύστημα, τον καπιταλισμό ή και στον κομμουνισμό όπως αυτός εφαρμόστηκε σε διάφορες χώρες κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα.

Σύμφωνα με την κοινωνική οικολογία, τα περιβαλλοντικά προβλήματα πηγάζουν από την κυριαρχία ανθρώπου σε άνθρωπο. Αυτό γιατί θεωρείται ότι η έννοια της κυριαρχίας στη φύση, αιτία της οικολογικής κρίσης, είναι επέκταση της λογικής της εκμετάλλευσης ανθρώπου από άνθρωπο. Η λογική της «ανάπτυξης πάση θυσία», που έχει υιοθετηθεί από όλα τα εφαρμοζόμενα σήμερα κοινωνικά συστήματα αποτελεί ακόμα μία βασική αιτία της οικολογικής κρίσης. Η τελευταία, κατά τους κοινωνικούς οικολόγους, δεν είναι παρά μία πλευρά της σημερινής πολυδιάστατης κρίσης. Συνεπώς, κατά την κοινωνική οικολογία, τα οικολογικά προβλήματα, αλλά και τα υπόλοιπα

παγκόσμια προβλήματα μπορούν να λυθούν μόνο με την συνολική αλλαγή της κοινωνίας. Κάθε προσπάθεια αναδιαμόρφωσης του σημερινού συστήματος είναι καταδικασμένη σε αποτυχία

3.1 Κύρια Σημεία της Θεωρίας της Κοινωνικής Οικολογίας

Ο Bookchin θεωρεί ότι η οικολογική κρίση που βιώνουμε (ρύπανση, εξάντληση φυσικών πόρων, τρύπα του όζοντος, κλιματολογικές αλλαγές κλπ.) οφείλεται σε κοινωνικές αιτίες. Κι όταν λέμε κοινωνικές αιτίες δεν εννοούμε ούτε την τεχνολογική ανάπτυξη, ούτε τον υπερπληθυσμό που συχνά ενοχοποιούνται για τις περιβαλλοντικές καταστροφές. Εννοούμε τους μηχανισμούς, που παράγουν τα κοινωνικά προβλήματα και που εντοπίζονται στις οικονομικές δομές και τις κρατούσες πολιτικές ιδεολογίες. Για να επιλυθούν τα οικολογικά προβλήματα είναι απαραίτητο να αντιμετωπιστούν και να λυθούν τα εσωτερικά προβλήματα της κοινωνίας. Για τους κοινωνικούς οικολόγους, η καταστροφή των δασών του Αμαζονίου πχ, είναι αποτέλεσμα του ίδιου μηχανισμού που δημιουργεί το κοινωνικό πρόβλημα του ρατσισμού, του σεξισμού κλπ.

Επομένως, για να ξεπεραστεί η οικολογική κρίση πρέπει να ξεπεραστεί πρώτα η κοινωνική κρίση.

Το ανταγωνιστικό «πνεύμα» της φιλελεύθερης αγοράς, η ελεύθερη οικονομία, ο καταναλωτισμός, το περιβόητο “grow or die”¹ των σύγχρονων επιχειρήσεων, ο απόηχος του μύθου της προόδου (που μετέτρεψε το βακωνικό όραμα της επιβολής του ανθρώπου στη φύση, στον εφιάλτη της εκμετάλλευσης του ανθρώπου από τον άνθρωπο και παράλληλα στην αλόγιστη οικολογική καταστροφή), δεν είναι τίποτε άλλο, από έκφραση της υπολανθάνουσας

νοοτροπίας της κυριαρχίας, που έχουν υιοθετήσει οι άνθρωποι εδώ και αιώνες και που έχουμε συνηθίσει να θεωρούμε απόλυτα «φυσική».

Το «λάθος», στο οποίο οφείλεται αυτή η παρέκκλιση, και που έχει ως αντίκτυπο τόσο την οικολογική καταστροφή όσο και τον εγκλωβισμό του ανθρώπου σε έναν οικονομικό και κοινωνικό καταναγκασμό, βρίσκεται στην ερμηνεία των φυσικών γεγονότων με ανθρώπινα μέτρα και όρους. Ο Bookchin θεωρεί, ότι υπάρχει άμεση ανάγκη αλλαγής του τρόπου που αισθανόμαστε την εμπειρία και έτσι εισάγει την ανάγκη αλλαγής του τρόπου που βιώνουμε τον κόσμο. Ο άνθρωπος προβάλλει τις δικές του νοοτροπίες και ανησυχίες στη φύση για να την ερμηνεύσει και στη συνέχεια ακολουθώντας το παράδειγμα της (όπως το έχει ερμηνεύσει) θεωρεί ότι την μιμείται, κατασκευάζοντας νοητικά άλλοθι μέσα από τις θεωρίες της φυσικής φιλοσοφίας όπως την ξέρουμε μέχρι σήμερα. Για παράδειγμα ερμηνεύει διάφορα φυσικά φαινόμενα

ως ανταγωνισμό ή ανάπτυξη και στη συνέχεια πράττει ανταγωνιστικά, θεωρώντας ότι αυτό είναι «φυσικό» αφού συμβαίνει στη φύση...

Οι χαρακτηρισμοί, που τόσο φυσιολογικά υιοθετούμε μιλώντας π.χ. για «φειδωλή φύση» (αναφερόμενοι στους φυσικούς πόρους), ή για νόμο της «ζούγκλας» και για δίκαιο του ισχυρού (αναφερόμενοι σε αυτό που αποκαλούμε ελεύθερη αγορά) δεν είναι τίποτε άλλο από ένα μύθευμα, μια προβολή του ανθρώπινου ανταγωνισμού και των δικών μας κοινωνικών σχέσεων πάνω στη φύση. Τα λιοντάρια δεν είναι «βασιλιάδες» των ζώων ούτε τα μυρμήγκια «ταπεινοί» εργάτες. Η φύση δεν είναι ιεραρχική και δεν χαρακτηρίζεται από ισχυρούς και παρίες. Τα πάντα στην φύση είναι συμπληρωματικά και το φαινομενικά πιο αδύναμο με τα ανθρώπινα μέτρα μπορεί να αποδειχθεί πανίσχυρο. Είναι αποδεδειγμένο ότι η επιβίωση ενός οικοσυστήματος εξαρτάται από τη βιοποικιλότητα, όπου και ο πιο φαινομενικά αδιάφορος οργανισμός είναι

σημαντικός. Γι αυτό και τα οικοσυστήματα της ερήμου, που είναι φτωχά σε αριθμό ειδών, καταρρέουν. Στα οικοσυστήματα τα λιοντάρια παίζουν τον ίδιο σημαντικό ρόλο με τα μυρμήγκια και τους αετούς. Η ιεραρχία, που έχουμε συνηθίσει να λέμε ότι υπάρχει στη φύση είναι θεσμικό και κοινωνικό φαινόμενο και όχι βιολογικό.

Ο Bookchin τονίζει ότι «η φύση, απαλλαγμένη από τις ανθρωποκεντρικές ηθικές παγίδες, αποτελεί έναν κόσμο συμμετοχής και αλληλεπίδρασης των μορφών ζωής που οι πλέον ξεχωριστές ιδιότητές του είναι η γονιμότητα, η δημιουργικότητα και η σκοπιμότητα... Έναν κόσμο που τον χαρακτηρίζει η συμπληρωματικότητα και αποτελεί το υπόβαθρο για μια ηθική της ελευθερίας περισσότερο παρά της κυριαρχίας»². Η φύση για τον Bookchin είναι ένας αστερισμός από κοινότητες, που δεν είναι ανταγωνιστικές αλλά συμπληρωματικές. Η συμβίωση των ειδών απαιτεί αμοιβαιότητα και όχι σύγκρουση. Όπως τονίζει ο Tracer για τη συμβίωση, «στη φύση ικανότερος είναι αυτός που βοηθάει τον άλλο να επιζήσει»...και όχι αυτός που τον εξαφανίζει.

Η φύση, δεν αποτελείται από κοινότητες που αντιπαλεύουν η μία την άλλη, σε έναν διαρκεί αγώνα επιβίωσης. Αντίθετα, αποτελείται από κοινότητες που συμπληρώνουν η μία την ύπαρξη της άλλης. Η ολότητα αυτή, που χαρακτηρίζει το σύστημα των κοινοτήτων, δεν αντιπροσωπεύει ένα ΟΛΟΝ μεταφυσικό, που εν τέλει ταυτίζει το υποκείμενο με το αντικείμενο. Δεν είναι το ΕΝ μιας στωικής ενικότητας αντίστοιχης με αυτή που υποθέτει η βαθιά οικολογία. Για τους κοινωνικούς οικολόγους, η ολότητα είναι η ενότητα των κοινοτήτων και των συστημάτων. Είναι η τακτοποιημένη ενότητα μιας ποικιλομορφίας, που δεν είναι στατική, αλλά μεταβαλλόμενη. Η ολότητα ως ολοκλήρωση πολλών

δυνατοτήτων. Αυτή η ολότητα της φύσης και κατ' επέκταση της κοινωνίας δεν είναι νομοτελειακή και προκαθορισμένη αλλά αποτελεί ένα δυναμικό σύστημα δυνατοτήτων και όχι βεβαιοτήτων. Μ' αυτή την έννοια, η κοινωνική οικολογία θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως η φιλοσοφία του γίνεσθαι και της δυνατότητας. Μια φιλοσοφία, που αντί της υποταγής σε μια προκαθορισμένη εξέλιξη, τονίζει την δυνατότητα της εξέλιξης. Ο Bookchin συνδυάζοντας τον Ηράκλειτο με τον Αριστοτέλη, υιοθετεί μια εντελέχεια, που είναι «ανοιχτή» στις δυνατότητας πραγμάτωσης μεταφέροντας έτσι ένα μήνυμα ελευθερίας, αυτοδιαφοροποίησης και αυτοοργάνωσης. Αυτή η οπτική σκοπιά, θέτει ουσιαστικά στο περιθώριο τον δαρβινικό ντετερμινισμό και την νομοτέλεια για την επιβίωση του ισχυρότερου, που χρησιμοποιήθηκαν από ολοκληρωτικές θεωρίες του παρελθόντος (φυσιολατρία Χίτλερ και κοσμολογική διαλεκτική Στάλιν). Πρόκειται ουσιαστικά, για μια εκτόπιση της φιλοσοφίας της φύσης, όπως την αντιλαμβανόμασταν μέχρι σήμερα, από την διδασκαλία των σοφιστών μέχρι την Χομπσιανή ηθική. Η κοινωνική οικολογία φωτίζει μια άλλη πλευρά του φυσικού κόσμου, τονίζοντας:

Η νέα αυτή ανάγνωση της φύσης θέτει μια διαφορετική βάση για την οικοδόμηση τόσο μιας νέας οικολογικής ηθικής όσο και μιας άλλης κοινωνικής οργάνωσης.

Η κοινωνική οικολογία, που από πολλούς χαρακτηρίζεται ως «πράσινος ανθρωπισμός», εισάγοντας την ηθική της συμπληρωματικότητας και της ποικιλομορφίας, επιχειρεί να θεραπεύσει τις ουσιώδεις αιτίες των κοινωνικών προβλημάτων, που οδηγούν στην οικολογική κρίση, αλλά και στις παρεκκλίσεις από την «φυσιολογική» ανθρώπινη ζωή, που αυτά (τα προβλήματα) συνεπάγονται.

3.2 Η Κοινωνική Οικολογία και ο Άνθρωπος

Η κοινωνική οικολογία είναι μια σύγχρονη ριζοσπαστική οικολογική θεωρία, που τοποθετείται απέναντι τόσο στις παραδοσιακές ανθρωποκεντρικές οικολογικές θεωρίες που αναγνωρίζουν απόλυτη ηθική αξία μόνο στον άνθρωπο³, όσο και στις βιοκεντρικές οικολογικές τάσεις (όπως η «βαθιά οικολογία» η οικοσοφία κλπ) που υποστηρίζουν ότι όλοι οι ζωντανοί οργανισμοί έχουν εγγενή ηθική αξία⁴.

Ο Murray Bookchin, εισηγητής της θεωρίας, υποστηρίζει ότι δεν έχει νόημα να μιλάμε για εγγενείς ηθικές αξίες όλων των έμβιων όντων, διότι το μόνο που κάνουμε, είναι να

μεταφέρουμε ανθρώπινες έννοιες σε ένα εξωκοινωνικό περιβάλλον και να διαμορφώνουμε μια ανθρωπομορφική αντίληψη για τη φύση. Αντιθέτως για να κατανοήσουμε και να αντιμετωπίσουμε τα οικολογικά προβλήματα θα πρέπει να τα αντιληφθούμε ως κοινωνικά προβλήματα αφού για τους κοινωνικούς οικολόγους, φύση και ανθρώπινη κοινωνία αποτελούν ένα όλον. Η ανθρώπινη φυσική κατάσταση και ο ανθρώπινος πολιτισμός δεν είναι δυο αντιθετικές έννοιες. Η «πρώτη», όπως την αποκαλεί ο Bookchin, φύση, είναι η φυσική υπόσταση του ανθρώπου ως έμβιου όντος, ή ως βιοεξελικτικής ιστορίας, ανάλογης των υπολοίπων έμβιων όντων του πλανήτη, η οποία όμως παράγει πολιτισμό, δηλαδή μια «δεύτερη» φύση, η οποία είναι ένα εξ' ίσου φυσικό δημιούργημα όσο η «πρώτη».

Δηλαδή, φύση και πολιτισμός δεν αποτελούν ένα δυισμό, αλλά μια ολότητα στην οποία ο δεύτερος (ο πολιτισμός) μπορεί να αποτελέσει δυνητικά τον μοναδικό εγγυητή μιας ηθικής που θα διασφαλίσει την προστασία του ενιαίου οικοσυστήματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

---

4. ΑΣΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

4.1 Αστικό περιβάλλον και ποιότητα ζωής

Στη σύγχρονη εποχή αποτελεί πλέον θεμελιώδη παραδοχή ότι η ποιότητα του περιβάλλοντος συνδέεται άμεσα με την ποιότητα της καθημερινής μας ζωής.

Η αναμφισβήτητη αυτή πραγματικότητα γίνεται ιδιαίτερα ορατή στα αστικά κέντρα όπου συγκεντρώνεται το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού κάθε χώρας. Είναι χαρακτηριστικό, ότι τέσσερις στους πέντε Ευρωπαίους πολίτες ζουν σε πόλεις, οι περισσότερες από τις οποίες αντιμετωπίζουν τις συνέπειες της υποβάθμισης του αστικού περιβάλλοντος: κακή ποιότητα αέρα, πυκνή οδική κυκλοφορία και συμφόρηση, ηχορύπανση, έλλειψη ελεύθερων χώρων και άναρχη δόμηση, περιλαμβάνονται ανάμεσα στα βασικά χαρακτηριστικά της σημερινής μεγαλούπολης.

Πρόκειται για προβλήματα ιδιαίτερα σύνθετα, με αλληλένδετα αίτια, που γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο απαιτούν ολοκληρωμένες προσεγγίσεις και ανάπτυξη ευρύτερων συνεργασιών μεταξύ μιας σειράς εμπλεκόμενων φορέων.

Στο πλαίσιο αυτό άλλωστε, η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης βασίζεται κατ' εξοχήν στην επικουρικότητα και τη συνεργασία μεταξύ των διαφόρων επιπέδων λήψης αποφάσεων - κοινοτικό, εθνικό και τοπικό. Κεντρική έμφαση δίνεται στις τοπικές πρωτοβουλίες, με τους φορείς κάθε περιοχής να επιλέγουν

στόχους, λύσεις και βέλτιστες διαθέσιμες πρακτικές που μπορούν να προσαρμοστούν στις κατά τόπους ανάγκες.

Τα ζητήματα του περιβάλλοντος στις αστικές περιοχές είναι ιδιαίτερα πολύπλοκα και μπορούν να συνοψιστούν με την παρακάτω ταξινόμηση:

Η αστική ποιότητα ζωής. Η ρύπανση της ατμόσφαιρας, ο θόρυβος και η κυκλοφοριακή συμφόρηση αποτελούν τα τρία κυριότερα προβλήματα-δείκτες της κατάστασης του περιβάλλοντος στην πόλη. Ωστόσο, και άλλες πλευρές όπως η ποιότητα των νερών, οι ανοικτοί χώροι και το πράσινο, η πυκνότητα του πληθυσμού, η κοινωνική και πολιτιστική διαφορετικότητα, η χλωρίδα και η πανίδα είναι όλα σημαντικά για την ποιότητα ζωής στην πόλη.

Η αστική ροή πόρων. Η χρήση νερού και ενέργειας από τα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις για θέρμανση, φωτισμό, μεταφορά κλπ., ακολουθείται από αντίστοιχη παραγωγή αποβλήτων.

Οι επιπτώσεις των πόλεων στο παγκόσμιο περιβάλλον μπορούν να περιγραφούν με την ανάλυση των ροών των φυσικών πόρων που υποστηρίζουν τις αστικές δραστηριότητες. Οι πόλεις εισάγουν τεράστιες ποσότητες οξυγόνου, νερού και οργανικών υλικών (με τη μορφή των ορυκτών καυσίμων και των τροφίμων) και απελευθερώνουν αντίστοιχες ποσότητες εκπομπών και αποβλήτων.

Τα αστικά πρότυπα. Το μέγεθος της πόλης, η δομή της, οι υποδομές κ.λπ. καθορίζουν σε σημαντικό βαθμό τη φύση και την έκταση των επιπτώσεων στο περιβάλλον. Η πυκνότητα και η χωροθέτηση των αστικών δραστηριοτήτων επηρεάζουν για παράδειγμα τις αστικές μετακινήσεις. Η υποδομή σε δημόσια συγκοινωνία επηρεάζει την επιλογή των κατοίκων για το μέσο μεταφοράς που θα χρησιμοποιήσουν.

Μερικοί ενδεικτικοί δείκτες για τις πιέσεις που ασκούν οι πόλεις στο περιβάλλον είναι οι παρακάτω:

Το μονοξείδιο του άνθρακα, το όζον, ο μόλυβδος και άλλα βαρέα μέταλλα και οργανικά συνθετικά.

Στις μεγάλες πόλεις η αναλογία του πληθυσμού που εκτίθεται σε μη αποδεκτά επίπεδα θορύβου είναι δύο με τρεις φορές μεγαλύτερη από το μέσο εθνικό όριο. Σε 30-40% επιλεγμένων πόλεων περισσότερο του 10% των κατοίκων εκτίθενται σε επίπεδα θορύβου άνω των 70 dB.

Η μέση πυκνότητα στη δομημένες περιοχές των Ευρωπαϊκών πόλεων είναι 9.300 άτομα ανά δομημένο km^2 , σε σύγκριση με τη μέση πυκνότητα που ανέρχεται σε 171 κατοίκους/ km^2 . Η μέση δομημένη επιφάνεια ως ποσοστό της έκτασης που καταλαμβάνουν οι πόλεις σε επιλεγμένες ευρωπαϊκές πόλεις είναι περίπου 60%. Περίπου 87% των κατοίκων σε επιλεγμένες πόλεις εκτιμάται ότι έχει πρόσβαση σε χώρο πρασίνου εντός 15 λεπτών περπατήματος. Στο Bilbao και τη Βενετία έχουν τη χαμηλότερη προσβασιμότητα με 40 και 50% αντίστοιχα.

Ο μέσος όρος των ατόμων που τραυματίστηκαν σε τροχαία ατυχήματα στις Ευρωπαϊκές πόλεις είναι 85 ανά 10.000 κατοίκους.

Βέβαια, παρατηρούνται μεγάλες διαφορές στην κατάσταση του περιβάλλοντος ανάμεσα στις διάφορες Ευρωπαϊκές πόλεις. Σε σύγκριση με τις πόλεις της Ανατολικής και Νότιας Ευρώπης, οι πόλεις της Βορειοδυτικής Ευρώπης είναι σε καλύτερη κατάσταση σε ότι αφορά τη μακροχρόνια έκθεση στο διοξείδιο του θείου, αλλά σήμερα αντιμετωπίζουν άλλα είδη απειλών όπως τα μονοξείδια του αζώτου και οι υδρογονάνθρακες.

Ακόμα μεγαλύτερες διαφορές παρατηρούνται στην ποιότητα του αστικού χώρου και του οικιστικού περιβάλλοντος. Η προσφορά γης ποικίλλει ανάμεσα

στις διάφορες περιοχές, ενώ οικονομικοί και πολιτικοί παράγοντες παίζουν καθοριστικό ρόλο στην ύπαρξη ή επίλυση των εντάσεων ανάμεσα στις διαφορετικές χρήσεις γης στις πόλεις. Έτσι, οι κανονισμοί για τις χρήσεις γης στις Ευρωπαϊκές πόλεις έπαιξαν ζωτικό ρόλο στην εξισορρόπηση της αστικής ανάπτυξης και μεγέθυνσης με την ανάγκη να ικανοποιηθούν τα κριτήρια της ποιότητας ζωής και της προστασίας των φυσικών περιοχών και των ιστορικών κέντρων.

4.2 Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΜΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ

Για να διατηρήσουμε την ύπαιθρο, τις πόλεις, τα χωριά και τα νερά καθαρά από τα στερεά απόβλητα και για να μειώσουμε τις ποσότητες των απορριμμάτων χρειάζεται μεγάλη προσπάθεια. Η αντιμετώπιση πρέπει να γίνει από κοινού από εμάς τους πολίτες, από τις αρμόδιες δημοτικές υπηρεσίες αλλά και από τις κυβερνήσεις.

Όλοι μπορούμε να βοηθήσουμε σε πολύ μεγάλο βαθμό, εάν εφαρμόζουμε τις παρακάτω υποδείξεις:

1. Να συγκεντρώνουμε τα απορρίμματα στους προβλεπόμενους για το σκοπό αυτό σάκους ή σε πλαστικές τσάντες που έχουμε στο σπίτι ή στο μαγαζί μας από τις αγορές μας και αφού τις κλείσουμε καλά να τις ρίχνουμε στους κάδους που είναι τοποθετημένη από την υπηρεσία καθαριότητας στην περιοχή μας. Είναι πολύ μεγάλο λάθος να τοποθετούμε τα σκουπίδια μας δίπλα στους κάδους, επειδή τα ζώα σκίζουν τους σάκους ή τις πλαστικές τσάντες για να βρουν τροφή με αποτέλεσμα οι δρόμοι, τα πάρκα και οι ακάλυπτοι χώροι να γεμίζουν σκουπίδια.

2. Πρέπει επιτέλους να μάθουμε ότι δεν πρέπει να πετάμε τα πακέτα από τα

τσιγάρα και τα άλλα σκουπίδια μας από τα παράθυρα των αυτοκινήτων μας ούτε μέσα στις πόλεις και τα χωριά μας, ούτε στους εθνικούς, επαρχιακούς και αγροτικούς δρόμους, αλλά να τα κρατάμε και να τα ρίχνουμε στους κάδους. Η εικόνα των δρόμων εκτός πόλεων και χωριών είναι απογοητευτική από να πλαστικά μπουκάλια του νερού, τα κουτιά από τα αναψυκτικά, τα πακέτα από τα τσιγάρα, τα πλαστικά κυπελάκια, τις πολύχρωμες πλαστικές τσάντες και όλων των ειδών τα καλά που είναι πεταμένα δεξιά και αριστερά και τους διακοσμούν. Μερικοί μάλιστα είναι τόσο ασυνείδητοι που ολόκληρες σακούλες με τα σκουπίδια του σπιτιού τους από τα αυτοκίνητα τους όπου τύχει. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν επίσης όσοι αφήνουν τα σκουπίδια τους στις παραλίες ή στους υπαίθριους χώρους που διασκέδασαν με την συντροφιά τους ή την οικογενειά τους. Δυστυχώς αυτά δεν γίνονται μόνο από άτομα χαμηλού μορφωτικού επιπέδου, αλλά και από άτομα με υψηλό μορφωτικό επίπεδο. Στις περιπτώσεις αυτές ίσως μία ευγενική υπενθύμιση εκ μέρους μας θα τους έκανε να είναι προσεχτικότεροι. Μεγάλο όμως μερίδιο ευθύνης έχουν οι δημοτικές και νομαρχιακές υπηρεσίες οι οποίες, αν και βλέπουν την κατάσταση αυτή, δεν συγκινούνται. Μερικές φορές μάλιστα έχει κανείς την εντύπωση ότι οι αρμόδιοι έχουν χάσει την όραση τους.

3. Είναι απαράδεκτη η συμπεριφορά μερικών οδηγών φορτηγών-αυτοκινήτων που αντί να μεταφέρουν τα μπάζα και τα σκουπίδια από τις οικοδομές στις χωματερές των δήμων και των κοινοτήτων, τα αδειάζουν στον πλησιέστερο χείμαρρο, στον πλησιέστερο αγροτικό δρόμο ή στο πλησιέστερο δάσος για να γλυτώσουν δύο λίτρα πετρέλαιο και δέκα λεπτά χρόνο. Τα σκουπίδια δεν ρυπαίνουν μόνο τα σημεία της παράνομης αυτής απόθεσης, αλλά παρασύρονται από τις βροχές, φτάνουν μέχρι την θάλασσα και στο τέλος καταλήγουν πάλι στην παραλία. Η εικόνα πολλών παραλιών γίνεται αντιαισθητική και το τελικό αποτέλεσμα είναι να κάνουμε ανεπανόρθωτη ζημιά στον τουρισμό από τον οποίο ζει ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού μας. Στις περιπτώσεις αυτές οι νομοταγείς πολίτες δεν πρέπει να διστάζουν να

σημειώσουν τον αριθμό του αυτοκινήτου και να ενημερώσουν τις αρμόδιες υπηρεσίες.

4. Οι δήμοι και οι κοινότητες πρέπει να εφαρμόζουν την υπάρχουσα νομοθεσία επιβάλλοντας τα προβλεπόμενα πρόστιμα στους παραβάτες. Εδώ όμως πάσχουν οι υπηρεσίες καθαριότητας λόγω ανυπαρξίας ελεγκτών και υπευθύνων για τον έλεγχο των υπαλλήλων, όταν αυτοί εκτελούν πλημμελώς τα καθήκοντά τους, αλλά και για τον έλεγχο των πολιτών που δεν συμμορφώνονται με τις οδηγίες και τη νομοθεσία.

5. Οι δήμοι και οι κοινότητες να προχωρήσουν το ταχύτερο δυνατό στην οργάνωση της ανακύκλωσης διαφόρων απορριμμάτων όπως το χαρτί, το γυαλί, ο σίδηρος, ο χαλκός, το αλουμίνιο κ.α. ως επίσης στην κατασκευή εγκαταστάσεων υγειονομικής ταφής απορριμμάτων αφενός για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που δημιουργούνται από τις ποσότητες και αφετέρου για τη μείωση των περιβαλλοντολογικών επιπτώσεων που δημιουργούνται από τις πρωτόγονες χωματερές. Οι σοβαρότερες από τις επιπτώσεις αυτές είναι ο διασκορπισμός των απορριμμάτων από τον αέρα, η μεταφορά τους από τα νερά της βροχής που τα μεταφέρει συνήθως μέχρι τη θάλασσα, οι δυσάρεστες οσμές που μεταφέρονται με τον αέρα σε αρκετά μεγάλες αποστάσεις από τις χωματερές, η σκόνη, η μόλυνση του υπογείου υδροφόρου ορίζοντα της ευρύτερης περιοχής και δημιουργία βιοαερίου 55-65%, διοξείδιο του άνθρακα 35-40% και ίχνη διαφόρων άλλων αερίων όπως υδρογόνο, υδροθείο, αμμωνία. Το βιοαέριο εγκυμονεί κινδύνους εκρήξεων και πυρκαγιών, κάτι που συμβαίνει τακτικά, με αποτέλεσμα οι πυρκαγιές αυτές να επεκτείνονται στα γειτονικά δάση ή τις καλλιέργειες. Είναι πολύ πρόσφατη (1998) η πυρκαγιά που προκλήθηκε από αυτανάφλεξη στη χωματερή του χωριού Σοφίκο στη Κορινθία και έκαψε 5000 στρέμματα. Από πρόσφατα επίσης στατιστικά στοιχεία το 30% των πυρκαγιών ξεκινούν από τις χωματερές.

---

5. ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ – ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ – ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

Ο τουρισμός αποτελεί μια από τις βασικότερες οικονομικές δραστηριότητες της χώρας αντιπροσωπεύοντας περίπου το 7,4% του συνολικού ΑΕΠ και 7,2% της συνολικής απασχόλησης, ενώ έχει σημαντικά πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα και άλλα οφέλη στην τοπική αλλά και εθνική οικονομία. Για ορισμένες περιοχές ιδίως, ο τουρισμός αποτελεί την κύρια πηγή και μοναδική ίσως ευκαιρία ανάπτυξης οικονομικής δραστηριότητας. Όμως η ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας συντελεί μερικές φορές σε υποβάθμιση του περιβάλλοντος όχι μόνον από πλευράς ρύπανσης της θάλασσας ή συσσώρευσης σκουπιδιών, κλπ. αλλά και από πλευράς ευρύτερων αλλοιώσεων στην αισθητική του τοπίου, επιβαρύνσεων στην υποδομή της περιοχής, συγκρούσεων με άλλες δραστηριότητες (π.χ. αλιεία, γεωργία) ή τις λειτουργίες των φυσικών οικοσυστημάτων κλπ. Η τυχόν υποβάθμιση αυτή είναι δυνατόν να έχει αρνητικές επιπτώσεις στην περαιτέρω ανάπτυξη ή και διατήρηση της τουριστικής δραστηριότητας. Η ανάδραση αυτή αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον στο πλαίσιο του αυξανόμενου ανταγωνισμού μεταξύ χωρών και μεταξύ περιοχών αλλά και ευρύτερων αλλαγών στην τουριστική ζήτηση που φαίνεται να οδηγούν σε αυξανόμενη εξάρτηση του τουρισμού από την ποιότητα του περιβάλλοντος. Γι'αυτό η σχέση τουρισμού και περιβάλλοντος αποτελεί αντικείμενο ιδιαίτερου ενδιαφέροντος όχι μόνο από την πλευρά διαχείρισης του περιβάλλοντος αλλά και από την πλευρά της πολιτικής ανάπτυξης του τουρισμού και της αναπτυξιακής πολιτικής γενικότερα.

Η αύξηση του τουρισμού ήταν θεαματική τα τελευταία 40 χρόνια. Σε παγκόσμιο επίπεδο ο αριθμός των διεθνών αφίξεων τριπλασιάστηκε στην

περίοδο 1970-1990. Οι παράγοντες ου επηρέασαν την εξέλιξη αυτή είναι πολλοί και σύνθετοι, όπως για παράδειγμα, η άνοδος των εισοδημάτων, η μείωση του κόστους ταξιδιού λόγω τεχνολογικών εξελίξεων αλλά και οργανωτικών καινοτομιών, η άνοδος του βιοτικού επιπέδου, η αύξηση του διαθέσιμου χρόνου για αναψυχή κλπ. Ο «μαζικός τουρισμός» δηλαδή οι οργανωμένες διακοπές (συγκεκριμένες ημερομηνίες, τρόπος μετάβασης και τόπος διαμονής με όλα τα έξοδα προπληρωμένα, επομένως ένα σύνολο υπηρεσιών σε χαμηλή τιμή) αποτελεί το μεγαλύτερο ποσοστό της τουριστικής κίνησης. Οι μακροχρόνιες προοπτικές ανάπτυξης του τουρισμού είναι ιδιαίτερα ευνοϊκές για τις Μεσογειακές χώρες – παρ’όλες τις πιθανές βραχυπρόθεσμες «κρίσεις»-προβλέποντας διπλάσιο ή και τριπλασιασμό μέχρι το 2025. Σε τοπικό επίπεδο και για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα οι αντίστοιχες προβλέψεις θεωρούνται ιδιαίτερα παρακινδυνευμένες, λόγω των σημαντικών βραχυπρόθεσμων διακυμάνσεων της τουριστικής ζήτησης.

Πρόσφατες ευρύτερες κοινωνικές, οικονομικές και πολιτιστικές εξελίξεις φαίνεται να επηρεάζουν ριζικά την τουριστική ζήτηση- άρα και τα χαρακτηριστικά της προσφοράς. Οι νέες τάσεις που διαμορφώνονται στην Ευρώπη αλλά και σε άλλες τουριστικές αγορές συνοψίζονται σε στροφή των προτιμήσεων των τουριστών προς διακοπές υψηλής ποιότητας που απαιτούν περισσότερο χώρο, λιγότερο θόρυβο και μεγαλύτερη ποικιλία δραστηριοτήτων αναψυχής. Το πρότυπο διακοπών του «μαζικού τουρισμού» παρ’όλο που θα συνεχίσει να συνιστά τον κύριο τρόπο μετακινήσεων –διαμονής αναμένεται να έχουν συχνότερες αλλά μικρότερης διάρκειας διακοπές με καλύτερη κατανομή στο χρόνο και στο χώρο, επομένως μεγαλύτερη ποικιλία στους τρόπους προορισμού. Θεσμικές αλλαγές (π.χ. απελευθέρωση αεροπορικών συγκοινωνιών στην Ευρώπη) θα αυξήσουν περαιτέρω τις δυνατότητες μετακινήσεων με χαμηλότερους ναύλους σε περισσότερους προορισμούς. Οι εξελίξεις αυτές αναμένεται να αυξήσουν τις πιέσεις στους τοπικούς φυσικούς

και πολιτιστικούς πόρους.

Η ανάπτυξη του τουρισμού σε μια περιοχή είναι άμεσα συναρτημένη με τη διαθεσιμότητα φυσικών και πολιτιστικών πόρων. Η ποικιλία και ποιότητα των πόρων αυτών είναι ουσιαστικά συγκριτικά πλεονεκτήματα για την ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας και διατήρησης της ανταγωνιστικότητας μιας περιοχής. Στο πλαίσιο αποκτά μια ιδιαίτερη σημασία η ποιότητα του περιβάλλοντος σε μια περιοχή. Ως σύνθετο κοινωνικό-οικονομικό φαινόμενο, ο τουρισμός έχει πολλαπλές οικονομικές, κοινωνικές, πολιτισμικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις στις περιοχές όπου αναπτύσσεται. Ένα από τα χαρακτηριστικά που διακρίνουν τον τουρισμό από άλλες δραστηριότητες είναι η κατανάλωση αγαθών και υπηρεσιών –συνήθως- στον τόπο παραγωγής ή προσφοράς τους. Οι τουρίστες /επισκέπτες χρησιμοποιούν ή «καταναλώνουν» τους τουριστικούς πόρους (παραλίες, μνημεία κλπ.) για αναψυχή αλλά και ως αποδεκτές για τα απόβλητα (π.χ. σκουπίδια, υγρά απόβλητα, κυκλοφοριακή κίνηση, θόρυβος κλπ.) που παράγουν. Ως εκ τούτου οι επιπτώσεις του τουρισμού χαρακτηρίζονται από ιδιαιτερότητα καθώς δημιουργούνται τοπικές επιβαρύνσεις, λόγω εξωτερικεύσεως του κόστους παραγωγής στους διαθέσιμους πόρους, που αποτελούν και το στοιχείο έλξης ενός τόπου.

Η διερεύνηση της σχέσης τουρισμού και περιβάλλοντος έχει προσελκύσει ιδιαίτερο ενδιαφέρον από τις αρχές της δεκαετίας του '70 με έμφαση προς την κατεύθυνση όπου αφορά τις επιπτώσεις του τουρισμού στο περιβάλλον. Αυτό ήταν άλλωστε αναμενόμενο, καθώς την περίοδο αυτή ο τουρισμός αναπτύχθηκε ταχύτατα σε όλο τον κόσμο και η κύρια ανησυχία ήταν εστιασμένη στα προβλήματα εξυπηρέτησης του τουρισμού στις περιοχές ανάπτυξής του. Δεν ήταν παρά στις αρχές της δεκαετίας του '80 με την προσωρινή κάμψη των ρυθμών αύξησης του τουρισμού, των εντεινόμενο ανταγωνισμό στην προσφορά και τα σποραδικά στοιχεία μείωσης της τουριστικής κίνησης σε ορισμένα

παραδοσιακά τουριστικά κέντρα που το ενδιαφέρον στράφηκε στην επίδραση της ποιότητας του περιβάλλοντος στην τουριστική έλξη μιας περιοχής.

5.1 Οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης

Η τουριστική ανάπτυξη όπως ήδη έχει αναφερθεί συνδέεται στενά με την ποιότητα του περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων. Η σχέση αυτή όπως εξάλλου είναι αναμενόμενο έχει θετικά και αρνητικά αποτελέσματα στα επιμέρους στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος.

Αναφορικά με τα θετικά αποτελέσματα αυτά επικεντρώνονται:

α) Στη διατήρηση και ανάπτυξη σημαντικών φυσικών περιοχών οι οποίες αποτελούν πόλους τουριστικής έλξης (ανάπτυξη πάρκων και προστατευόμενων περιοχών, συμπεριλαμβανόμενης της σύστασης εθνικών και περιφερειακών πάρκων). Χωρίς τον τουρισμό, αυτές οι φυσικές περιοχές μπορεί να αναπτύσσονταν για άλλες χρήσεις, ή να αφήνονταν στην οικολογική καταστροφή.

β) Στη βελτίωση της περιβαλλοντικής ποιότητας καθώς ο τουρισμός μπορεί να αποτελέσει το κίνητρο για τον έλεγχο της ποιότητας του νερού, του αέρα, της ηχορύπανσης, των απορριμμάτων. Επιπλέον μπορεί να συντελέσει στη βελτίωση της περιβαλλοντικής αισθητικής, μέσω προγραμμάτων διατήρησης του τοπίου, σχεδιασμού και καλύτερης συντήρησης κτηρίων.

γ) Στην αναβάθμιση του περιβάλλοντος καθώς τουριστικές εγκαταστάσεις σωστά σχεδιασμένες μπορούν να αναβαθμίσουν αγροτικά ή αστικά τοπία που διαφορετικά δεν θα υπήρχε ενδιαφέρον γι' αυτά.

δ) Στη βελτίωση των υποδομών κυρίως των οδικών και αεροπορικών υποδομών, των υποδομών ύδρευσης, αποχέτευσης, διάθεσης απορριμμάτων, επεξεργασίας υγρών αποβλήτων και επικοινωνιών.

ε) Στην αύξηση της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης. Η παρατήρηση του ενδιαφέροντος των τουριστών για τη φύση και η συνειδητοποίηση της σημασίας

της διατήρησης του φυσικού περιβάλλοντος για την τουριστική ανάπτυξη οδηγεί στην αύξηση της ευαισθητοποίησης των κατοίκων των σχετικών περιοχών για το περιβάλλον.

Η ευαισθητοποίηση αυτή αφορά και τους κατοίκους των πόλεων. Ο τουρισμός τους φέρνει σε επαφή με το φυσικό περιβάλλον, κάτι που εν δυνάμει οδηγεί στην περιβαλλοντική τους ενεργοποίηση. Και περιβαλλοντικά ευαίσθητοι πολίτες σημαίνει πολίτες που διεκδικούν και στηρίζουν περιβαλλοντικές πολιτικές.

Υπάρχουν όμως και οι περιπτώσεις εκείνες που η τουριστική ανάπτυξη έχει αρνητικές συνέπειες στο περιβάλλον και κυρίως:

α) Στο τοπίο καθώς σε αρκετές περιπτώσεις, παρατηρείται οι τουριστικές υποδομές να οδηγούν σε υποβάθμιση των φυσικών οικοσυστημάτων και του τοπίου. Η κάλυψη ζωτικού χώρου από το φυσικό περιβάλλον για τις βασικές και τις συνοδευτικές εγκαταστάσεις (τεχνητές πλαζ, μαρίνες, εξέδρες και προστατευτικά αναχώματα) αλλάζουν τη φυσιογνωμία των ακτών και των ορεινών περιοχών. Αυτό δεν αποκλείει βέβαια τις θετικές εκείνες περιπτώσεις, που οι τουριστικές υποδομές εντάσσονται στο φυσικό περιβάλλον χωρίς να το αλλοιώνουν.

Είναι γεγονός ότι τις τελευταίες δεκαετίες, το ελληνικό τοπίο έχει υποστεί ραγδαίες μεταβολές εξαιτίας του τουρισμού, της εγκατάλειψης των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και της οικιστικής ανάπτυξης, που σε πολλές περιπτώσεις αλλοίωσαν τον τοπικό χαρακτήρα και δημιούργησαν νέα δεδομένα. Οι επιπτώσεις αυτές είναι δυσμενέστερες αν λάβουμε υπόψη μας ότι το τοπίο δεν αποτελεί στιγμιαία μόνο απεικόνιση της σημερινής κατάστασης, αλλά εμπεριέχει και την αποτύπωση του ιστορικού και πολιτιστικού στίγματος των περιοχών, της συνέχειάς τους μέσα στο χρόνο. Αποτελεί ακόμη αναπόσπαστο μέρος της συλλογικής μνήμης, και με την έννοια αυτή αφορά την ίδια την ποιότητα της ζωής των ανθρώπων.

Παράλληλα η τουριστική κίνηση (με την έννοια της παρουσίας πολλών ανθρώπων για περιορισμένο χρονικό διάστημα), όταν δεν είναι σωστά οργανωμένη, ασκεί πιέσεις και προκαλεί βλάβες στα οικοσυστήματα (καταστροφή αμμοθινών, παράκτιας βλάστησης, λιβαδιών ποσειδωνίας, ενδιαιτημάτων φώκιας ή χελώνας κτλ).

β) Στη ρύπανση από τα στερεά απόβλητα, καθώς η μη ολοκληρωμένη διαχείριση των στερεών απορριμμάτων υποβαθμίζει την ποιότητα του περιβάλλοντος και ειδικότερα της ατμόσφαιρας, των υπόγειων υδροφορέων, της θάλασσας και του τοπίου, ενώ μπορεί να αυξήσει την πιθανότητα πυρκαγιών. Η ανεξέλεγκτη καύση σκουπιδιών επιβαρύνει την ατμόσφαιρα με τις ιδιαίτερα επικίνδυνες για την υγεία διοξίνες (προερχόμενες κυρίως από την καύση χλωριωμένων πλαστικών), ενώ είναι συχνά πρόξενος πυρκαγιάς σε γειτονικές δασικές εκτάσεις. Επιπλέον, σε πολλές περιπτώσεις η γεωλογική διαμόρφωση ευνοεί την διαρροή προς τα υπόγεια νερά τοξικών ουσιών (νιτροενώσεις, βαρέα μέταλλα, χλωριωμένες ενώσεις και υδρογονάνθρακες), ενώ η κακή επιλογή της θέσης μπορεί να μεταφέρει με τον αέρα και τις βροχές τα απορρίμματα στη θάλασσα.

Οι περιβαλλοντικές και οικονομικές επιπτώσεις από την ανεξέλεγκτη διάθεση των στερεών απορριμμάτων, ιδιαίτερα στα νησιά, γίνονται σοβαρότερες, καθώς αυξάνεται η κατανάλωση από την ανάπτυξη του τουρισμού. Ο τουρισμός αφ' ενός μεν εντείνει το πρόβλημα αυξάνοντας τον αριθμό των καταναλωτών και αφ' ετέρου υφίσταται τις αρνητικές συνέπειες, καθώς το περιβάλλον χάνει σταδιακά την ελκυστικότητά του.

γ) Στο νερό για το λόγο ότι οι περισσότερες περιοχές που έχουν αναπτυχθεί τουριστικά (με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα τα νησιά των Κυκλάδων) ήταν ανέκαθεν χώροι με λίγες βροχοπτώσεις και μικρά αποθέματα υπόγειου νερού. Στις παραδοσιακές κοινωνίες, σε νησιά και παράκτιες περιοχές, το πρόβλημα αντιμετωπίστηκε κατά το παρελθόν με την εποχική αποθήκευση σε στέρνες και δεξαμενές των οποίων η παροχή εξασφαλιζόταν σε μεγάλο βαθμό από τα

συστήματα συλλογής που διέθεταν

Από τα συστήματα αυτά, ελάχιστα παραμένουν σήμερα σε χρήση, καθώς οι ευκολίες που έφερε η τεχνολογία των γεωτρήσεων, αλλά και η εισαγωγή νερού από την ηπειρωτική χώρα, εκτόπισαν τις παραδοσιακές τεχνικές.⁵ Όμως τα προβλήματα δε λύθηκαν, αλλά εμφανίστηκαν με νέες μορφές. Οι πυκνές και βαθιές γεωτρήσεις εξάντλησαν γρήγορα τους υπόγειους υδροφορείς και σε πολλές περιπτώσεις προκάλεσαν την είσοδο θαλασσινού νερού (καθώς έπεσε η στάθμη των υδροφορέων) και το νερό έγινε ακατάλληλο για μια σειρά από χρήσεις και κυρίως για την οικιακή κατανάλωση. Η εισαγωγή νερού ήταν η επόμενη λύση. Σήμερα το νερό εισάγεται σε πολλά νησιά, είτε με ειδικά δεξαμενόπλοια, είτε με τη μορφή τυποποιημένου εμφιαλωμένου νερού που, αν και ακριβό, κατέκτησε την αγορά λόγω της ευκολίας στην προμήθεια και της ευελιξίας στη χρήση του.

Στο σημείο αυτό πρέπει να σημειωθεί ότι τα τελευταία χρόνια γίνεται προσπάθεια από ξενοδοχειακής πλευράς για το δραστικό περιορισμό της κατανάλωσης τόσο εκ λόγων προνοίας όσο και εξ ανάγκης, αφού οι απαιτούμενες ποσότητες για τις τουριστικές εγκαταστάσεις είναι εξαιρετικά σημαντικές.

Αξίζει να αναφερθεί ότι το πρόσφατο ενδιαφέρον του Υπουργείου Τουριστικής Ανάπτυξης για την μεθόδευση και συντονισμό ενεργειών με στόχο την διαμόρφωση ενός νομοθετικού και λειτουργικού πλαισίου που θα καθιερώνει για τις τουριστικές εγκαταστάσεις αυστηρούς κανόνες χρήσης των υδάτινων πόρων.

δ) Στην κατανάλωση ενέργειας η οποία παλαιότερα σε πολλές περιοχές παράγονταν από ανανεώσιμες πηγές. Ιδιαίτερα στα νησιά, η κυριότερη πηγή ενέργειας ήταν ο άνεμος. Η ενέργεια αυτή ήταν συνδεδεμένη με την αγροτική παραγωγή όπως για παράδειγμα η ενέργεια που παραγόταν από τους ανεμόμυλους. Με την είσοδο στην πετρελαϊκή εποχή οι τοπικές πηγές ενέργειας

μπήκαν στο περιθώριο και το πετρέλαιο κυριάρχησε σε όλες τις χρήσεις: από την ηλεκτροπαραγωγή έως τις μεταφορές. Τα τελευταία όμως χρόνια, δεν είναι μόνο περιβαλλοντικοί οι λόγοι, που αμφισβητείται η κυριαρχία του πετρελαίου, αλλά και το υπερβάλλον κόστος σε σύγκριση με άλλες εναλλακτικές λύσεις. Π.χ. το ονομαστικό κόστος της κιλοβατώρας στα νησιά (χωρίς δηλαδή να λαμβάνονται υπόψη οι εξωτερικές επιβαρύνσεις) είναι σχεδόν διπλάσιο και σε αρκετές περιπτώσεις τριπλάσιο από το αντίστοιχο κόστος της ηλεκτρικής ενέργειας στο ηπειρωτικό σύστημα. Από την άλλη μεριά, η εποχική διακύμανση της ζήτησης (με διπλασιασμό και τριπλασιασμό των φορτίων κατά τη διάρκεια της τουριστικής περιόδου) αναγκάζει τις μονάδες ηλεκτροπαραγωγής των νησιών να λειτουργούν τόσο με συστήματα βάσης (με καύσιμο μαζούτ), όσο και με συστήματα αιχμής (με καύσιμο το ακριβότερο ντίζελ).

Είναι κοινά αποδεκτό ότι για να μπορέσει ο τουρισμός να αποκτήσει μεγαλύτερη δυναμική, και μάλιστα κατά τρόπο φιλικό προς το περιβάλλον, θα πρέπει, εκτός από τις παραδοσιακές μορφές του, να αναπτυχθούν και άλλες μορφές, οι λεγόμενες εναλλακτικές. Ως εναλλακτικές μορφές τουρισμού θεωρούνται αυτές οι οποίες επιδιώκουν την αποφυγή αρνητικών και τη δημιουργία θετικών κοινωνικών, πολιτιστικών και περιβαλλοντικών επιδράσεων. Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού χαρακτηρίζονται από: 1) μικρής κλίμακας, ελεγχόμενη και ρυθμιζόμενη ανάπτυξη, 2) ποικιλία δραστηριοτήτων σε ατομική/ανεξάρτητη βάση ή μικρής κλίμακας και 3) έμφαση στην απόκτηση εμπειριών για τις τοπικές κουλτούρες και παραδόσεις. Μεταξύ των εναλλακτικών μορφών τουρισμού περιλαμβάνονται ο Οικολογικός τουρισμός (οικοτουρισμός, ο αγροτουρισμός, ο πολιτιστικός τουρισμός, ο τουρισμός περιπέτειας, ο θεραπευτικός - ιαματικός τουρισμός, ο συνεδριακός και εκθεσιακός τουρισμός, ο θρησκευτικός τουρισμός.

5.2 Περιβαλλοντική πολιτική

Με την πάροδο του χρόνου, γίνεται ολοένα και περισσότερο κοινή συνείδηση σε όσους δραστηριοποιούνται και απασχολούνται στον τομέα του τουρισμού ότι η επένδυση στην προστασία του περιβάλλοντος αποτελεί επένδυση στο μέλλον του τουρισμού και κατ' επέκταση στην οικονομική ευημερία. Το περιβάλλον αποτελεί τουριστικό πόρο, ο οποίος αν δεν είναι σε καλή κατάσταση, έχει άμεσες επιπτώσεις και στην τουριστική δραστηριότητα. Ο τουρισμός από την πλευρά του έχει τη δυνατότητα να συμβάλλει στην περιβαλλοντική προστασία και διατήρηση της ποιότητας του περιβάλλοντος όταν όμως αναπτύσσεται με τον σωστό τρόπο, δηλαδή με την ανάπτυξη τουριστικών εγκαταστάσεων που προσαρμοσμένες στην τοπική αρχιτεκτονική, δίνουν το παράδειγμα του πώς πρέπει να είναι οι νέες κατασκευές σε μια περιοχή.

Καθίσταται πλέον απαραίτητο ο τουρισμός να ακολουθήσει τις αρχές της αειφορίας, όχι μόνον εξαιτίας των νέων απαιτήσεων για την προστασία του περιβάλλοντος, αλλά και εξαιτίας της ζήτησης για καλύτερο περιβάλλον από την πλευρά των (ευαισθητοποιημένων) τουριστών. Επί πλέον, η τουριστική βιομηχανία, τουλάχιστον η οργανωμένη, έχει πόρους τους οποίους θα μπορούσε να διαθέσει για το περιβάλλον, στο πλαίσιο της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης της, με παράλληλο στόχο και την δική της, μακροπρόθεσμα, επιβίωση.

Ειδικότερα για ένα βιώσιμο τουρισμό η ΟΚΕ θεωρεί:

- Ιδιαίτερο ρόλο σε όλα τα στάδια του σχεδιασμού και της πολιτικής έχει η αξιολόγηση των επιπτώσεων με τις διαδικασίες των μελετών περιβαλλοντικών επιπτώσεων και της στρατηγικής περιβαλλοντικής εκτίμησης. Η αξιολόγηση της υφιστάμενης κατάστασης και των αναπτυξιακών δυνατοτήτων, των εναλλακτικών πολιτικών και σχεδίων (πάντα βάσει μεθόδων ανάλυσης επιπτώσεων) συμπληρώνει το κενό της πληροφόρησης, υποβοηθά το δύσκολο έργο της λήψης αποφάσεων και κρίνει την πορεία της αναπτυξιακής διαδικασίας.

Σε μακροπρόθεσμη βάση προτείνεται η αξιολόγηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων του τουρισμού να γίνει με ένα μοντέλο εισροών-εκροών, ανάλογο με αυτά που χρησιμοποιούνται για την εκτίμηση των οικονομικών επιπτώσεων, το οποίο θα μπορούσε να δείξει σχέσεις μεταξύ τουριστικής ζήτησης και περιβαλλοντικής επιβάρυνσης. Βέβαια, με δεδομένες τις μεγάλες δυσκολίες δημιουργίας περιβαλλοντικών δεικτών για κάθε ένα τομέα της οικονομίας, το χτίσιμο ενός μοντέλου περιβαλλοντικής αλληλεπίδρασης για όλη την οικονομία γενικά και τον τουρισμό ειδικά, είναι κάτι που θα προβληματίσει σίγουρα τους ερευνητές αλλά είναι και ένα απαραίτητο βήμα για ορθολογική τουριστική ανάπτυξη.

- Οι περιβαλλοντικές μελέτες είναι αναγκαίο να μην είναι ανεξάρτητες για κάθε τουριστική επιχείρηση, αλλά να αναφέρονται σε μια ευρύτερη περιοχή που θα περιλαμβάνει περισσότερες της μιας επιχειρήσεις. Στην περιοχή αυτή θα πρέπει να εξετάζεται η αλληλεπίδραση των διαφόρων δραστηριοτήτων, τουριστικών και μη. Ειδικότερα κρίνεται σκόπιμο για κάθε τουριστική περιοχή να συντάσσεται ενιαία περιβαλλοντική μελέτη που θα αποτελεί σημείο αναφοράς και θα διευρύνεται ή αναπροσαρμόζεται ανάλογα με τις τροποποιήσεις ή την ανάπτυξη νέων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, θα πρέπει δηλαδή να δημιουργηθεί ένας «περιβαλλοντικός φάκελος». Παράλληλα θα πρέπει να αναπτυχθεί ένας μηχανισμός ελέγχου και σεβασμού των περιβαλλοντικών μελετών και προδιαγραφών και να επιβάλλεται υποχρεωτικά η συμμόρφωση προς ένα *minimum* περιβαλλοντικών προδιαγραφών από όλους που έχουν δικαίωμα ανάπτυξης οχλούσης δραστηριότητας.

- Είναι αναγκαίο ο τουριστικός τομέας να αντιμετωπίσει τις κλιματικές αλλαγές, με δράσεις: μείωσης των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου που προκύπτουν από υπηρεσίες μεταφοράς και διαμονής, προσαρμογής των τουριστικών επιχειρήσεων στις νέες κλιματικές συνθήκες και εφαρμογής της υπάρχουσας και νέας τεχνολογίας για αποτελεσματικότερη χρήση της ενέργειας.

Σημαντική επίσης είναι η συμβολή των νέων "καθαρών" τεχνολογιών και των τεχνολογιών μείωσης των αποβλήτων.

- Απαιτείται η εξισορρόπηση της τουριστικής δραστηριότητας με μείωση των αιχμών στο χώρο. Κάποιες περιοχές θα πρέπει να θεωρηθούν κορεσμένες, ενώ σε άλλες να δοθούν οι δυνατότητες ν' αναπτυχθούν τουριστικά, χωρίς όμως αυτό να γίνεται σε βάρος του τοπίου και του περιβάλλοντος.

- Απαιτείται επίσης η εξισορρόπηση της τουριστικής κίνησης με μείωση των αιχμών στο χρόνο. Αυτό μεταφράζεται σε ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού (αρχαιολογικός, συνεδριακός, οικολογικός τουρισμός), ώστε να υπάρξουν δυνατότητες επέκτασης της τουριστικής περιόδου και εκτός της αιχμής Ιουλίου-Αυγούστου, αφού γι' αυτές τις μορφές τουρισμού ο καιρός δεν αποτελεί περιοριστικό παράγοντα.

- Ιδιαίτερο ρόλο στην προώθηση του αειφορικού τουρισμού μπορεί να παίξει η τουριστική βιομηχανία. Οι ξενοδοχειακές μονάδες, ή τα οργανωμένα ξενοδοχειακά συγκροτήματα μπορούν να λειτουργήσουν ως κέντρα αειφορικής περιβαλλοντικής διαχείρισης. Έχουν αναπτυχθεί διάφορα πρότυπα για την πρακτική ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής διάστασης κατά τη λειτουργία των τουριστικών επιχειρήσεων, τα οποία διακρίνονται σε:

α) Εκείνα που επιδιώκουν συνεχή βελτίωση των περιβαλλοντικών επιδόσεων και συνδέονται κυρίως με τις διαδικασίες διοίκησης και τις οργανωτικές δομές μιας τουριστικής επιχείρησης (συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης).

β) Εκείνα που αποβλέπουν στην εφαρμογή βέλτιστων τεχνικών λύσεων και προσαρμογών στους τομείς της πρόληψης και αντιμετώπισης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων (οικολογικά σήματα και σφραγίδες περιβαλλοντικής ποιότητας).

Επιπρόσθετα οι ειδικές δράσεις που οι τουριστικές μονάδες θα μπορούσαν ν' αναλάβουν αφορούν στις ακόλουθες δύο κατηγορίες προβλημάτων:

A. Εσωτερικό περιβάλλον των ίδιων των ξενοδοχειακών μονάδων (Ποιότητα και διαχείριση γλυκού νερού, ποιότητα εσωτερικού αέρα, φυσικός φωτισμός, θόρυβος και συγγενείς οχλήσεις, αέριες και υγρές εκπομπές, στερεά απόβλητα, ενεργειακά συστήματα, ποιότητα αναλώσιμων προϊόντων, ποιότητα υλικών διατροφής).

Στόχοι είναι η ελαχιστοποίηση των εκπομπών, η εξοικονόμηση πόρων και η χρησιμοποίηση μη τοξικών υλικών και προϊόντων.

B. Εξωτερικό περιβάλλον (ευαίσθητα οικοσυστήματα, οικονομικές δραστηριότητες που μπορούν να επηρεάσουν το παράκτιο περιβάλλον, ψυχαγωγικά ενδιαφέροντα των τοπικών κοινωνιών).

Στόχος είναι η μετατροπή σταδιακά των μονάδων από παράγοντες προβλήματος σε κέντρα διαχείρισης και προστασίας του ευρύτερου περιβάλλοντος των περιοχών. Ένα παράδειγμα είναι η σχέση με τη γεωργία. Η χημική γεωργία έχει επιπτώσεις στο περιβάλλον (μέσω των απορροών λιπασμάτων, φυτοφαρμάκων κτλ.) και αφήνει τοξικά υπολείμματα στις τροφές. Η αλλαγή των γεωργικών πρακτικών και η υιοθέτηση πρακτικών αειφορικής γεωργίας, θα μπορούσε να μειώσει τις χημικές απορροές και να τροφοδοτήσει τις μονάδες με προϊόντα περισσότερο υγιεινά. Αυτό είναι δυνατόν γιατί τα ξενοδοχεία συνιστούν μία σημαντική και σταθερή αγορά που μπορεί να εξασφαλίσει εισόδημα στην εναλλακτική γεωργία. Από την άλλη μεριά αυτό βελτιώνει την ποιότητα διατροφής και απαντά στις απαιτήσεις μιας όλο και μεγαλύτερης κατηγορίας καταναλωτών. Έτσι, οι τουριστικές αυτές επιχειρήσεις θα είχαν κάθε λόγο να ενισχύσουν τις προσπάθειες της μη χημικής γεωργίας.

- Απαιτείται η υιοθέτηση εργαλείων περιβαλλοντικής διαχείρισης για τις τουριστικές επιχειρήσεις (αποτίμηση του εσωτερικού και εξωτερικού περιβάλλοντος των μονάδων, υιοθέτηση κριτηρίων (δεικτών) για την αξιολόγηση των δράσεων).

Με τον τρόπο αυτό θα καταστεί δυνατόν να εισαχθούν συστήματα πιστοποίησης ελέγχου ποιότητας και πιστοποίησης των διαδικασιών (EMAS, ISO 14000, Eco-label κτλ.).

- Θα πρέπει άμεσα να αντιμετωπισθεί το σημαντικό έλλειμμα ενημέρωσης που υπάρχει σε θέματα περιβαλλοντικής νομοθεσίας και τεχνολογιών προστασίας του περιβάλλοντος. Η περιβαλλοντική ενημέρωση και η συνεπαγόμενη ευαισθητοποίηση των επιχειρηματιών του τουριστικού τομέα του δίνει τη δυνατότητα διείσδυσης σε νέες και ιδιαίτερα δυναμικές αγορές ευαισθητοποιημένων επισκεπτών υψηλού επιπέδου και κατ'επέκταση υψηλών εισοδηματικών στρωμάτων.

- Τέλος θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι μεμονωμένες πρωτοβουλίες και ενέργειες αρκετών ξενοδοχείων δεν μπορούν εύκολα να αποδώσουν αν δεν υπάρχει συντονισμός σε ευρύτερο επίπεδο με συλλογικούς επιχειρηματικούς φορείς και συνεργασία με την τοπική αυτοδιοίκηση.

5.3 Τουρισμός και περιβαλλοντικές επιβαρύνσεις

Στη χώρα μας, η επιθυμητή ισορροπία δεν επιτεύχθηκε μέχρι σήμερα, ίσως και να μην επιδιώχθηκε. Είναι χαρακτηριστική η υπερσυγκέντρωση τουριστών και η σημαντική περιβαλλοντική επιβάρυνση ορισμένων περιοχών, οι οποίες αναπτύχθηκαν επιλεκτικά και μονομερώς, σε αντίθεση με άλλες περιοχές εξίσου αξιόλογες που παρέμειναν αναξιοποίητες και περιβαλλοντικά «άθικτες». Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι η Ρόδος το 1999 δέχτηκε 8πλάσια τουριστική ένταση σε σχέση με την αντίστοιχη μέση ένταση της χώρας. Η εικόνα, με κάποιες αποκλίσεις, είναι παρόμοια και στις λοιπές παραθαλάσσιες περιοχές, αν λάβουμε υπόψη ότι το 90% του τουρισμού στη χώρα μας έχει σαν κύριους προορισμούς τα νησιά και τον παράκτιο χώρο. Η υπερσυγκέντρωση τουριστών σε ορισμένες περιοχές και η κάλυψη των αυξανόμενων αναγκών της ζήτησης συνοδεύτηκε με αύξηση των επεμβάσεων στο φυσικό περιβάλλον, με

αποτέλεσμα την εμφάνιση σοβαρών περιβαλλοντικών επιβαρύνσεων και απωλειών. Ενδεικτικά αναφέρουμε την απώλεια σημαντικών εκτάσεων αμμοθινών σε ποσοστό ~50% από το 1900-1990, τον κατατεμαχισμό τοπιακών ενοτήτων, την καταστροφή βιοτόπων, τη μείωση της βιοποικιλότητας, τη ρύπανση των υδάτων και γενικά την απαξίωση του φυσικού περιβάλλοντος, η οποία, σε τελική ανάλυση, υποβαθμίζει με τη σειρά της, αν δεν αναιρεί, τις φυσικές ιδιαιτερότητες της χώρας μας. Την κρισιμότητα της κατάστασης μπορούμε να τη συνειδητοποιήσουμε αν λάβουμε υπόψη ότι σε επίπεδο χώρας υφίσταται ήδη ένα υψηλό ανταγωνιστικό δυναμικό μεταξύ τουρισμού και φυσικού περιβάλλοντος, πολύ περισσότερο δε στον παράκτιο χώρο, όπου ο τουρισμός παρουσιάζει πολλαπλάσια ένταση (Πίνακας 1).

Πίνακας 1. Τουρισμός και βιοποικιλότητα στον παράκτιο ευρωπαϊκό χώρο

Χώρα	Βιοποικιλότητα	Πίεση τουρισμού	Ανταγωνιστικό δυναμικό
Βέλγιο	μέση	μέση	μεσαίο
Δανία	μέση	μέση	χαμηλό
Γερμανία	μέση	μέση	μεσαίο
Φινλανδία	χαμηλή	χαμηλή	χαμηλό
Γαλλία	υψηλή	υψηλή	υψηλό
Ελλάδα	υψηλή	υψηλή	υψηλό
Ιρλανδία	χαμηλή	χαμηλή	χαμηλό
Ιταλία	υψηλή	υψηλή	υψηλό
Μάλτα	υψηλή	πολύ υψηλή	υψηλό
Ολλανδία	μέση	μέση	μεσαίο
Πορτογαλία	μέση	υψηλή	μεσαίο
Ισπανία	υψηλή	υψηλή	υψηλό
Μεγάλη Βρετανία	μέση	υψηλή	μεσαίο

Πηγή: World Conservation Monitoring Centre, 1994.

Οι περιβαλλοντικές επιβαρύνσεις επέδρασαν αρνητικά στον τουρισμό, καθώς επηρέασαν την ποσότητα και ποιότητα του τουριστικού «κεφαλαίου», το οποίο άρχισε να μην ανταποκρίνεται πλέον στα συνεχώς ανερχόμενα

standards των τουριστών. Αποτέλεσμα αυτής της διάστασης μεταξύ «πραγματικού» και «επιθυμητού» ήταν η εμφάνιση στη δεκαετία του '90 σημείων «κόπωσης» των τουριστών, που συνοδεύτηκε με σταδιακή «εγκατάλειψη» παραδοσιακών τουριστικών κέντρων και αναζήτηση άλλων περιοχών με «περισσότερο» φυσικό περιβάλλον, για να επαληθευθεί ο γενικός διευθυντής του Αυστριακού Οργανισμού Τουρισμού, Δρ. Κλάους, ο οποίος πριν 20 περίπου χρόνια είχε υποστηρίξει, ότι «η επιστροφή στο φυσικό και άθικτο περιβάλλον θα είναι πρωταρχικός παράγοντας στις τάσεις και τις επιθυμίες των τουριστών στο εγγύς μέλλον». Η τάση αυτή εξελίσσεται αυξητικά μέχρι τις μέρες μας.

Η συνειδητοποίηση της κατάστασης αυτής και η ανάγκη προσαρμογής στις απαιτήσεις της ζήτησης συνέβαλαν στην εμφάνιση νέων όρων στην τουριστική ορολογία: ήπιος, εναλλακτικός, πράσινος, αειφορικός τουρισμός, οικοτουρισμός, κ.λπ. Όροι, που χρησιμοποιούνται κατά κόρον τα τελευταία χρόνια για να υποδηλώσουν την εναλλακτική πρόταση τουρισμού, σε αντιδιαστολή προς τον μαζικό τουρισμό, η οποία θεωρείται «πανάκεια» για την επίλυση των δημιουργηθέντων προβλημάτων, χωρίς πολλές φορές να συνειδητοποιούνται ούτε το περιεχόμενο ούτε τα πλαίσια δράσης που υπαγορεύονται από τις νέες αυτές μορφές. Η άγνοια αυτή, εκούσια ή ακούσια, οδηγεί πολλές φορές στην ανάληψη πρωτοβουλιών, οι οποίες στην ουσία δεν είναι νέες, αλλά παλιές, γνωστές πρακτικές που περιβλήθηκαν με περιβαλλοντικό «μανδύα».

Κατά συνέπεια, αποτελεί κομβικό σημείο η διασαφήνιση των πλαισίων των νέων αυτών μορφών τουρισμού για να συνειδητοποιηθούν οι βασικές προϋποθέσεις ανάπτυξής τους και, σε συνδυασμό με τις υπάρχουσες δυνατότητες, να καταδειχθούν οι διαγραφόμενες προοπτικές τους.

Το περιβάλλον είναι πολύ σημαντικό για τη ζωή των ανθρώπων. Στο περιβάλλον βρίσκονται όλα τα απαραίτητα φυσικά και μη στοιχεία για να

δημιουργηθεί, να αναπτυχθεί και να πεθάνει ένας οργανισμός. Στο περιβάλλον ζουν επίσης τα ζώα, τα φυτά αλλά και εμείς οι ίδιοι. Πρέπει λοιπόν να συνειδητοποιήσουμε πως τίποτα στο περιβάλλον δεν μας ανήκει ολοκληρωτικά.

Το πρόβλημα είναι πως δύσκολα εμείς οι άνθρωποι μπορούμε να το καταλάβουμε αυτό. Έτσι το καταχραζόμαστε και σπαταλάμε αλόγιστα πολλούς από τους φυσικούς πόρους. Τα αποτελέσματα των πράξεών μας αυτών είναι πολλά, δυστυχώς σοβαρά και πολύ καταστροφικά, με συνέπεια να θέτουμε τους ίδιους μας τους εαυτούς σε μεγάλο κίνδυνο.

Συγκεκριμένα κάποια από τα προβλήματα που αναφέρονται αναλυτικότερα και παρακάτω είναι τα εξής:

- Ατμοσφαιρικά (φαινόμενο θερμοκηπίου, τρύπα του όζοντος, νέφος, όξινη βροχή και ρύπανση)
- Έδαφος (ρύπανση, σκουπίδια, δάση(ρύπανσή τους), γεωργία(λιπάσματα) και αποξήρανση)
- Νερό (μόλυνσή του, πόλεις, καράβια και έλλειψη νερού)
- Απειλούμενα είδη (ζώα-φυτά και εξαφάνιση βιοποικιλότητας)

Οι συνέπειες που επιφέρουν τα παραπάνω (και όχι μόνο) προβλήματα είναι πολλές. Μια και πολύ σημαντική λύση είναι η εξής: η βιώσιμη ανάπτυξη (ή αειφορία). Ο παραπάνω όρος εκφράζει την προστασία και την βελτίωση που πρέπει να υφίσταται το περιβάλλον από εμάς τους ίδιους για να καταφέρουν να το απολαύσουν και οι επόμενες γενιές, γεγονός που όχι μόνο δεν συμβαίνει στις μέρες μας, αλλά μάλλον συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο.

Θα πρέπει λοιπόν να λάβουμε υπόψη μας πολύ σοβαρά όλα τα παραπάνω και να πράξουμε ανάλογα, σεβόμενοι πάνω απ'όλα το περιβάλλον και έχοντας για αρχή μας την εξής φράση: « Το περιβάλλον δεν μας ανήκει»

Τα προβλήματα του περιβάλλοντος σε παγκόσμιο και τοπικό επίπεδο είναι πλέον στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος τόσο των πολιτών, όσο και των

κυβερνήσεων. Η τρύπατου όζοντος, το φαινόμενο του θερμοκηπίου, η απώλεια της βιοποικιλότητας, η όξυνση του περιβάλλοντος, η πίεση για περισσότερη κατανάλωση ενέργειας και πόρων από τον αυξανόμενο πληθυσμό, οι έντονες διαφορές στη χρήση των πόρων ανάμεσα στις πλούσιες και τις φτωχές χώρες, συνιστούν τα βασικότερα παγκόσμια προβλήματα περιβάλλοντος. Σε περιφερειακό ή τοπικό επίπεδο ανάμεσα στα σημαντικότερα περιβαλλοντικά προβλήματα είναι:

1. Η ποιότητα του αέρα
2. Η ποιότητα των υδάτων
3. Η μόλυνση του εδάφους
4. Ο θόρυβος
5. Η διάθεση των λυμάτων και των αποβλήτων
6. Η υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος
7. Η κυκλοφοριακή συμφόρηση και οι απειλές στην πολιτιστική κληρονομιά.

Από το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1980, το περιβάλλον αποτελούσε πλέον ένα

μεγάλο πολιτικό ζήτημα σε τοπικό, εθνικό και διεθνικό επίπεδο. Την περίοδο αυτή είχε αρχίσει να γίνεται κοινά αποδεκτό ότι το περιβάλλον δεν αποτελεί έναν ξεχωριστό τομέα της αναπτυξιακής δραστηριότητας και ότι η ενσωμάτωση των απαιτήσεων περιβαλλοντικής προστασίας στον σχεδιασμό και την εφαρμογή άλλων πολιτικών ήταν ζήτημα άμεση προτεραιότητας.

Επιπτώσεις του τουρισμού στο δομημένο και φυσικό περιβάλλον

A) Δομημένο περιβάλλον, ειδικά με ιστορική και πολιτιστική αξία, δέχεται συχνά πιέσεις εξαιτίας του ενδιαφέροντος που παρουσιάζει. Προβλήματα υποβάθμισης αρχαιολογικών και ιστορικών χώρων, προβλήματα ηχορύπανσης αλλά και αισθητικής, ρύπανσης εμφανίζεται συχνά σε αυτές τις περιπτώσεις.

Πολλοί ιστορικοί οικισμοί και μνημεία τόσο στο εξωτερικό όσο και στην Ελλάδα (π.χ. αρχαίο θέατρο Επιδαύρου, Κνωσός, Φαιστός κα) απειλούνται από τις χιλιάδες επισκέψεις κάθε χρόνο. Η φθορά των μαρμάρων, των τοιχογραφιών είναι μερικά μόνο από τα προβλήματα που πρέπει να αντιμετωπιστούν.

Θα πρέπει βέβαια να σημειωθεί ότι σε ορισμένες περιπτώσεις έχει παρατηρηθεί ότι ο τουρισμός μπορεί να συμβάλλει θετικά στην προστασία και ανάδειξη ορισμένων φυσικών περιοχών, αρχαιολογικών χώρων. (π.χ. για χάρη τουριστικής ανάπτυξης και πόλου έλξης τουριστών και προστασίας ιστορικών και πολιτιστικών μνημείων, το Υπουργείο Πολιτισμού, σε συνεργασία με την Αρχαιολογία πριν εκδώσει άδεια ανέγερσης ξενοδοχείων και άλλων τουριστικών καλυμμάτων ζητά τη γνωμοδότηση τους και σε θετική απάντηση εγκρίνει, διαφορετικά απορρίπτει).

Σε πολλές περιοχές η ανάπτυξη του τουρισμού και το ενδιαφέρον του για την ιστορία και ιδιαίτερα των παραδοσιακών οικισμών ενθάρρυνε τους κατοίκους να προχωρήσουν σε μια αναπαλαίωση πολλών κτηρίων τα οποία στη συνέχεια χρησιμοποιήθηκαν είτε για τους ίδιους ως κατοικία είτε ως τουριστικές ξενώνες, μαγαζιά κα. Τέτοιες περιπτώσεις μπορεί να συναντήσει κανείς σε πολλές περιοχές στην Ελλάδα (ο οικισμός Οίας στη Σαντορίνη το Γαλαξίδι κ.α.).

Αυτό που θα πρέπει να τονισθεί είναι ότι οι περισσότερες επεμβάσεις στο δομημένο περιβάλλον μιας περιοχής είναι κύρια μη αντιστρεπτού χαρακτήρα, δηλαδή υπάρχει μια πολύ περιορισμένη δυνατότητα, εκ των υστέρων, παρέμβασης για την αποκατάσταση ή βελτίωση της εικόνας του τουριστικού προορισμού.

Εκτός όμως από το δομημένο περιβάλλον αρνητικές επιπτώσεις και σε διπλάσιο σχεδόν αριθμό παρατηρείται στην αυθαίρετη δόμηση, η αστικοποίηση του παράκτιου χώρου, ενώ τα έργα υποδομής (Αεροδρόμια, Λιμάνια, Μαρίνες, Αλιευτικά Καταφύγια, σταθμοί μεταφοράς κ.α). Αν και είναι προφανές ότι η παρουσία τεχνικής υποστήριξης είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την

ανάπτυξη του τουρισμού, συχνά δημιουργούνται προβλήματα, καθώς η κατασκευή της (παρά τις περιβαλλοντικές μελέτες) δεν λαμβάνει υπόψη τις τοπικές ιδιαιτερότητες του περιβάλλοντος.

Β) Φυσικό περιβάλλον: Για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε τις επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης στο φυσικό περιβάλλον, πρέπει να τις αντιμετωπίσουμε χωριστά ανάλογα με τα φυσικά οικοσυστήματα και περιοχές. Έτσι μπορούμε να διακρίνουμε τις επιπτώσεις σε: α) Παράκτιες και νησιώτικες περιοχές. β) Ορεινές περιοχές. γ) Περιοχές με ιδιαίτερη οικολογική αξία και δ) Αστικές περιοχές.

α) Παράκτιες και νησιώτικες περιοχές: Η ανάπτυξη του τουρισμού στη χώρα μας ειδικά, παραμένει συνδεδεμένη κύρια με τις παράκτιες και νησιώτικες περιοχές. Αυτό οφείλεται σε ένα μεγάλο βαθμό στην υιοθέτηση του κυρίαρχου μοντέλου του τουρισμού (τουρισμός των 4s: sun sea, sund, sex). Στην Ελλάδα το 90% όλων των τουριστικών δραστηριοτήτων - συμπεριλαμβανομένης και της αναψυχής - βρίσκονται συγκεντρωμένα στις ακτές. Περιληπτικά μπορούμε να αποδώσουμε στη τουριστική ανάπτυξη τις παρακάτω επιπτώσεις σε σχέση με το παράκτιο περιβάλλον:

- Σημαντικές πιέσεις στους τοπικούς πληθυσμούς λόγω της υπερσυγκέντρωσης της τουριστικής ανάπτυξης, η οποία ξεπερνά συχνά τα όρια αντοχής του συστήματος.

- Αλλοιώσεις στα χαρακτηριστικά και φυσιογνωμία μικρών και παραδοσιακών οικισμών.

- Η περιορισμένη ύπαρξη υδάτινων αποθεμάτων σ'όλες τις παράκτιες Μεσογειακές χώρες έχει οδηγήσει σε υποβάθμιση της ποιότητας ως αποτέλεσμα της υπεράντλησης. Για να ικανοποιηθούν οι ανάγκες αυτές συχνά κατασκευάζονται μονάδες αφαλάτωσης (υπάρχουν αρκετές σε ξενοδοχεία των βορείων παραλίων της Κρήτης, Greta Sun, Greta Maris κ.α.) οι οποίες βέβαια δημιουργούν άλλες πιέσεις στο περιβάλλον μετατοπίζοντας και όχι επιλύοντας το πρόβλημα.

- Ρύπανση των υπογείων υδάτων, ακτών, ποταμών, λιμνών, θαλάσσιου νερού λόγω απουσίας επαρκούς υποδομής (εμφάνιση φαινομένων ευτροφισμού).

- Υποβάθμιση ευαίσθητων παράκτιων οικοσυστημάτων, όπως οι αμμοθίνες, όπου η ανάγκη απόληψης άμμου δημιουργεί λαγούμια και αλλαγή στη φυσιογνωμία στου σχηματισμούς αυτούς (π.χ. Καλαμάκι, Τυμπάκι, κ.α).

- Η κατασκευή έργων όπως οι μαρίνες σκαφών αναψυχής, κυματοθραύστες, μπορεί να προκαλέσει απώλεια άμμου, καθώς η κίνηση των ρευμάτων, τα οποία συντελούσαν στην αναπλήρωση της άμμου έχει τώρα τροποποιηθεί ή εμποδιστεί πλήρως με αποτέλεσμα την διατάραξη των παράκτιων οικοσυστημάτων και της θαλάσσιας ζωής. Η τουριστική ανάπτυξη και η δημιουργία δρόμων κοντά στις ακτές οδηγεί επίσης σε σταδιακή μείωση της ποσότητας της άμμου. (Η Κρήτη χωρίς ακτομηχανικές μελέτες έχει κατασκευάσει μια σειρά τέτοιων έργων, τα οποία δημιουργούν προβλήματα στην παράκτια ζώνη)

- Απώλεια γεωργικής γης, συχνά υψηλής παραγωγικότητας για τουριστική ανάπτυξη, εις βάρος κυρίως του πρωτογενούς τομέα.

- Ορισμένες αθλητικές δραστηριότητες όπως αυτές στη περιοχή της Χερσονήσου αποτελούν αιτία ρύπανσης και περιβαλλοντικής υποβάθμισης (οχλήσεις, θόρυβος κ.α).

- Υποβάθμιση ή και απώλεια αρχαιολογικών και ιστορικών πόρων, ιδιαίτερα όταν η αξία τους δεν είναι αναγνωρισμένη και ταυτόχρονα υπάρχουν σημαντικές πιέσεις.

Τα νησιά αν και φιλοξενούν τον ίδιο τύπο επισκεπτών με τις παράκτιες περιοχές αποτελούν μια ιδιαίτερη περίπτωση εξαιτίας της ύπαρξης μιας ευαίσθητης ισορροπίας μεταξύ περιβάλλοντος, οικονομίας και κοινωνίας.

Τα νησιά εξαιτίας του μικρού μεγέθους και της απομόνωσης από τις ηπειρωτικές περιοχές εμφανίζουν μεγαλύτερη ποικιλότητα ως οικοσυστήματα τα οποία όμως ταυτόχρονα παρουσιάζουν αυξημένη ευαισθησία στις διάφορες διαταραχές. Εκτός όμως από τις οικολογικές ιδιαιτερότητες φαίνεται ότι οι

νησιώτικες κοινωνίες παρουσιάζουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και στην κοινωνική οργάνωση. Η οικονομική τέλος ανάπτυξη των νησιών φαίνεται να αντιμετωπίζει, ιδιαίτερα στην εποχή μας, σημαντικούς περιορισμούς λόγω των περιορισμένων πόρων, του μεγέθους της τοπικής αγοράς, της δυσκολίας στην πρόσβαση κα. (ΥΠΕΧΩΔΕ 1994). Στο πλαίσιο αυτό συχνά αρκετές παραδοσιακές δραστηριότητες αποδεικνύεται ότι δεν είναι βιώσιμες. Ο τουρισμός προβάλλει ως η εναλλακτική δυνατότητα και όχι πάντα αδικαιολόγητα. Η τουριστική ανάπτυξη κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις είναι δυνατό να λειτουργήσει θετικά χωρίς βέβαια να θεωρείται από μόνη της πανάκεια για την οποιαδήποτε ανάπτυξη. Παράλληλα απαιτείται προσοχή στο είδος του τουρισμού που θα ενθαρρυνθεί στην περίπτωση των μικρών νησιών που παρουσιάζουν όπως ήδη έχει αναφερθεί ορισμένες ιδιαιτερότητες. Το μοντέλο του μαζικού τουρισμού φαίνεται καταρχήν ακατάλληλο καθώς απαιτεί σημαντικές υποδομές και κατ' επέκταση σημαντικές παρεμβάσεις στο ευαίσθητο νησιώτικο οικοσύστημα ζήτημα συνεπώς είναι δεν είναι τουρισμός ή όχι, αλλά τι είδους τουρισμός είναι κατάλληλος για τα ιδιαίτερα οικοσυστήματα.

---

6. ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ΙΣΟΡΡΟΠΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Το οικοσύστημα, φτιαγμένο με περίσσια φροντίδα από τη μάνα Γη για 4 δισεκατομμύρια χρόνια, είναι ένα υπέροχο θαύμα της φύσης. Είναι ένας ιστός που εμπλέκει έμψυχα και άψυχα, μέσα στο νερό, μέσα στη Γη, πάνω στη Γη και μέσα στην ατμόσφαιρα, μ' έναν τρόπο θαυμαστό. Το οικοσύστημα είναι ταυτόχρονα και εύρωστο αλλά και πολύ ευαίσθητο.

Χάρης στην ευρωστία του, η ζωή αναπτύχθηκε σε εκατομμύρια μορφές και επέζησε και επιζεί για εκατομμύρια χρόνια. Αν το οικοσύστημα κατέρρευε εξαιτίας κάποιων μικρών οικολογικών διαταραχών, τότε δεν θα υπήρχε προ πολλού ζωή στον πλανήτη Γη. Για παράδειγμα, όπως ήδη αναφέραμε, μια μεγάλη καταστροφή της Γης, που τοποθετείται γύρω στα 65 εκατομμύρια χρόνια πριν, εξαφάνισε πολλές μορφές της (η πιο γνωστή απ' όλες είναι οι δεινόσαυροι). Όμως, μια τεράστια ποικιλία έμβιων οργανισμών επέζησαν αυτής της καταστροφής και έτσι υπήρξε συνέχεια της ζωής στον πλανήτη μας η οποία εξελίχθηκε στη σημερινή της μορφή.

Το οικοσύστημα είναι επίσης ευαίσθητο, με την εξής έννοια: Μικρές αλλαγές μπορούν να επιφέρουν μεγάλες, ακόμα και τεράστιες καταστροφές. Π.χ. ποιος θα περίμενε ότι η εξαφάνιση του λεπτού στρώματος του όζοντος παίζει τόσο καθοριστικό ρόλο για τη ζωή πάνω στη Γη; Αν το στρώμα αυτό εκλείψει εξολοκλήρου, η ζωή πάνω στη Γη θα εκτεθεί σε τεράστιους κινδύνους. Ποιος θα περίμενε ότι τα ζιζανιοκτόνα και το DDT θα εξαφάνιζαν τόσες πολλές μορφές ζωής; Ποιος θα περίμενε ότι μικρή αύξηση της θερμοκρασίας στη Γη θα έχει τόσο μεγάλες επιπτώσεις στο βιοσύστημα;

Τέλος, ο άνθρωπος ζούσε όλα αυτά τα χρόνια τελείως ανυποψίαστος για τις τεράστιες δυνάμεις που κρύβει μέσα του το άτομο. Ήταν μόλις στις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα που άρχισε να το αντιλαμβάνεται και την δεκαετία

του 1940 που έφτιαξε την πρώτη ατομική βόμβα. Κανένας, ούτε καν το φαντάστηκε, όλες τις χιλιετίες που ζει ο άνθρωπος πάνω στη Γη, ότι ελάχιστη ποσότητα ύλης (όσο περίπου λίγα κυβικά μέτρα), αν μετατραπεί σε ενέργεια, μπορεί να καταστρέψει κάθε μορφή ζωής πάνω σε ολόκληρη τη Γη.

Το οικοσύστημα κρατά την ισορροπία του δισεκατομμύρια χρόνια. Τα τελευταία χρόνια, του έχουμε καταφέρει πολλά πλήγματα. Το φρόνιμο είναι να σταματήσουμε να το προκαλούμε γιατί τόσο οι ευαισθησίες του, όσο και οι αντοχές του, είναι μέσα σε κάποια όρια. Αν τα ξεπεράσουμε, θα έχουμε επιφέρει ανεπανόρθωτες καταστροφές, ίσως και την ολοκληρωτική καταστροφή της ζωής στον πλανήτη μας.

Όλες οι πιο πάνω καταστροφές δείχνουν ότι έχουμε κυριολεκτικά ρημάξει τον πλανήτη μας. Και το χειρότερο είναι ότι οι καταστροφές αυτές αυξάνουν εκθετικά με το χρόνο, με αποτέλεσμα η Γη να αργοπεθαίνει.

Κύριοι υπεύθυνοι για την καταστροφή του περιβάλλοντος είναι οι βιομηχανικά αναπτυγμένες χώρες. Για παράδειγμα, το 1/3 της μόλυνσης της Γης οφείλεται στις Η.Π.Α. Ποτέ άλλοτε ο άνθρωπος δεν είχε προκαλέσει τέτοιες καταστροφές στο περιβάλλον του, μέσα σε τόσο λίγο χρονικό διάστημα.

Το περιβάλλον πάνω από τα κέρδη - Ανάπτυξη συμβατή με την οικολογική αειφορία

- Σήμερα, βρισκόμαστε μπροστά σε μια πρωτοφανή οικολογική κρίση σε πανελλαδικό επίπεδο. Η πρόσφατη, τραγική, καταστροφή του δασικού πλούτου της χώρας μας, κάνει ορατή σε όλους αυτή την κρίση.

- Η καταστροφή της φύσης και η αποψίλωση των δασών, η δραματική συρρίκνωση του αστικού και περιαστικού πράσινου, το ενεργειακό πρότυπο που στηρίζεται σε ρυπογόνα καύσιμα, η συνεχώς διογκούμενη αστικοποίηση, η διαρκής επέκταση συγκοινωνιακών δικτύων, η βιομηχανική ανάπτυξη χωρίς περιβαλλοντική προστασία, το μοντέλο παραγωγής που καταστρέφει την φύση, η αποδιάρθρωση παραδοσιακών γεωργικών μεθόδων, η εισαγωγή των μεταλλαγμένων και το πολύ μικρό ποσοστό βιολογικής γεωργίας, όλα αυτά τα

δεδομένα της ανάπτυξης, που κυριαρχεί σήμερα στον κόσμο, δημιουργούν ένα δυσοίωνο μέλλον για τον πλανήτη.

- Η χώρα μας πρωτοπορεί σε αρνητικούς περιβαλλοντικούς δείκτες, ζητά διαρκώς εξαιρέσεις από τις περιβαλλοντικές ρυθμίσεις ή καταπατεί αποφάσεις και δεν εφαρμόζει διεθνείς οδηγίες και συνθήκες και πρώτα απ' όλα το Πρωτόκολλο του Κιότο για τη συγκράτηση των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα, που ενοχοποιούνται για την κλιματική αλλαγή.

- Οι Ολυμπιακοί Αγώνες ενίσχυσαν το συγκεντρωτισμό στο Λεκανοπέδιο της Αττικής και την αστικοποίηση του περιαστικού χώρου της ενώ τα ολυμπιακά έργα κατέλαβαν μεγάλες ελεύθερες εκτάσεις δημόσιας γης, που τώρα χαρίζονται στο ιδιωτικό κεφάλαιο για να χτιστούν. Η αποκέντρωση και ισόρροπη ανάπτυξη, που αποτελούν προϋποθέσεις οικολογικής βιωσιμότητας, δεν προωθήθηκαν ποτέ και έμειναν «γράμμα κενό».

6.1 ΒΑΣΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ ΠΟΥ ΠΕΡΙΓΡΑΦΟΥΝ ΤΗΝ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗ ΦΥΣΗ

1. Καταστροφή των δασών

Τα δάση καταστρέφονται επειδή επιχειρείται η αναθεώρηση του άρθρου 24 του Συντάγματος, προωθούνται συνεχώς με νόμους αποχαρακτηρισμοί δασικών εκτάσεων και αλλαγές στον ορισμό του δάσους, δεν υπάρχουν δασικοί χάρτες, δεν γίνονται αναδασώσεις και το κράτος ευνοεί τους καταπατητές και τους οικοπεδοφάγους, τους παράνομους συνεταιρισμούς και την εκκλησία. Τα δάση καίγονται επειδή οι δήμοι διατηρούν παράνομες χωματερές, η ΔΕΗ δεν συντηρεί τα δίκτυά της και η περιβαλλοντική αλλαγή ευνοεί τις πυρκαγιές. Τα δάση καίγονται επειδή δεν υπάρχει ενιαίος φορέας δασικής προστασίας και το έργο της κατάσβεσης έχει αναλάβει, χωρίς πολιτική πρόληψης, μέσα πυρόσβεσης και ανθρώπινο δυναμικό, η κομματικοποιημένη πυροσβεστική υπηρεσία.

2.Υποβάθμιση των προστατευόμενων περιοχών

Όχι μόνο δεν τηρούνται οι βασικοί κανόνες προστασίας στις περιοχές ιδιαίτερης περιβαλλοντικής αξίας αλλά το πρόσφατο Ειδικό Χωροταξικό για τον Τουρισμό προωθεί την επέκταση των τουριστικών εγκαταστάσεων σε προστατευόμενες περιοχές Natura, σε ακατοίκητα νησιά και βραχονησίδες, καταστρέφοντας σημαντικούς οικότοπους της χώρας.

3.Διαχείριση του νερού

Η χώρα μας δεν διαθέτει ακόμα ολοκληρωμένο πρόγραμμα ορθολογικής διαχείρισης, προστασίας και αξιοποίησης των υδατικών πόρων, παρά το ότι η Ευρωπαϊκή Οδηγία – Πλαίσιο για το Νερό, θέτει ένα σοβαρό πλαίσιο διαχείρισής τους. Η λειψυδρία πλήττει τόσο τα νησιά του Αιγαίου όσο και ηπειρωτικές περιοχές με γεωργικές καλλιέργειες, ενώ μεγάλα έργα, όπως η εκτροπή του Αχελώου, επιδεινώνουν το οικολογικό πρόβλημα.

4.Δόμηση και ιδιωτικοποίηση των ακτών και αστικοποίηση

Οι ακτές μετατρέπονται σε μαρίνες, μεγάλα τμήματα της παράκτιας ζώνης δομούνται και ιδιωτικοποιούνται και η θάλασσα ρυπαίνεται από την ανεξέλεγκτη ναυσιπλοΐα και τα αστικά λύματα.

5.Ταυτόχρονα, επεκτείνεται η εκτός σχεδίου δόμηση και ο πολεοδομικός σχεδιασμός ταυτίζεται με τις εντάξεις αυθαιρέτων στο σχέδιο πόλης, ενώ προωθείται η μετατροπή των περιαστικών δασών σε άλση...

6.Στο ενεργειακό πρότυπο

Η πολιτική που προωθείται με το Ειδικό Χωροταξικό για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας οδηγεί στην ανεξέλεγκτη και σωρευτική χωροθέτηση ανεμογεννητριών, κατ' αντιπαράθεση με άλλες δραστηριότητες και την φέρουσα ικανότητα των τοπικών οικοσυστημάτων, με μοναδικό κριτήριο το μέγιστο κέρδος των επενδυτών.

Ταυτόχρονα, το περιβαλλοντικό όφελος των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας ακυρώνεται στην πράξη με την αχαλίνωτη ανάπτυξη των ορυκτών καυσίμων

και την απουσία μέτρων εξοικονόμησης ενέργειας. Οι ΑΠΕ πρέπει να προωθηθούν ουσιαστικά, με έμφαση στις μικρές, αποκεντρωμένες μονάδες και σε οικιακό επίπεδο.

7. Στην πόλη και το στο αστικό περιβάλλον

Ενώ δεν υλοποιείται κανένα πρόγραμμα ανάπτυξης πρασίνου, κτίζονται οι τελευταίοι ελεύθεροι χώροι και το ΙΧ αυτοκίνητο εξακολουθεί να κυριαρχεί. Το κράτος μέσω της ΕΤΑ ΑΕ και της Ολυμπιακά Ακίνητα ΑΕ παραδίδει σε ιδιώτες τη δημόσια περιουσία. Το νέφος της ρύπανσης, η ακτινοβολία και οι κεραίες κινητής τηλεφωνίας κυριαρχούν στα αστικά κέντρα, χωρίς κανένα μέτρο προστασίας της δημόσιας υγείας.

8. Στη διατροφή

Η εισχώρηση φυτοφαρμάκων και διοξινών στην τροφική αλυσίδα, τα γενετικά μεταλλαγμένα προϊόντα και οι αλληπάλληλες διατροφικές κρίσεις, αποτελούν κρίσιμα προβλήματα για την υγεία των καταναλωτών.

Στη διαχείριση απορριμμάτων

Η ανακύκλωση, τουλάχιστον στην Αττική, που είναι η πιο επιβαρημένη περιοχή της χώρας, βρίσκεται στο σημείο μηδέν και η μόνες «λύσεις» που προωθείται είναι ο πολλαπλασιασμός των χωματερών και η περιβαλλοντικά, οικονομικά και κοινωνικά επιζήμια καύση των απορριμμάτων.

ΓΙΑ ΝΑ ΕΧΟΥΜΕ ΕΝΑ ΚΑΛΥΤΕΡΟ ΑΥΡΙΟ ΘΑ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΓΙΝΕΙ:

- Αποτελεσματική προστασία των δασών και των δασικών εκτάσεων, όχι στην αναθεώρηση του άρθρου 24 του Συντάγματος.
- Προστασία και ανάπτυξη ενός φιλικού και βιώσιμου πράσινου περιβάλλοντος στις πόλεις.
- Οριστική απαγόρευση των γενετικά μεταλλαγμένων προϊόντων και ενίσχυση της βιολογικής αγροτικής παραγωγής.
- Ουσιαστική εφαρμογή του Πρωτοκόλλου του Κιότο σαν ένα πρώτο βήμα για την αντιμετώπιση των κλιματικών αλλαγών.

- Όχι στα ορυκτά καύσιμα και τις νέες εγκαταστάσεις της ΔΕΗ για την παραγωγή ενέργειας με λιθάνθρακα.
- Προγράμματα διαλογής, επαναχρησιμοποίησης και ανακύκλωσης των απορριμμάτων.
- Εφαρμογή μέτρων προστασίας στις προστατευόμενες φυσικές περιοχές.
- Ελεύθερη πρόσβαση των πολιτών στις ακτές και τα περιαστικά δάση – όχι στην εμπορευματοποίηση των δημόσιων περιβαλλοντικών αγαθών!

6.2 ΕΡΓΑ ΠΡΟΣ ΩΦΕΛΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗΣ ΙΣΟΡΡΟΠΙΑΣ

Τα έργα όπου έχουν γίνει όλα αυτά τα χρόνια προς όφελος της οικολογικής ισορροπίας είναι πολλά, ο αριθμός τους αυτή την στιγμή αγγίζει τα 296, που είναι γνωστά ως οικότοποι.

Θα αναφέρουμε μερικά από αυτά για να δούμε πόσο σημαντικά είναι για την οικολογία αλλά και για εμάς:

ΔΑΣΟΣ ΦΡΑΚΤΟΥ

Βρίσκεται στο βορειοανατολικό άκρο του νομού Δράμας, κάτω από την ψηλότερη κορυφή της Κεντρικής Ροδόπης στα 1.953 μ. Χαρακτηριστικό του αποτελεί η ύπαρξη του Παρθένου Δάσους που είναι το μοναδικό της χώρας και θεωρείται το σπουδαιότερο στο είδος του στην Ευρώπη. Καταγράφηκε ως παρθένο (έκταση 11.000 στρέμ.) το 1979 και αμέσως το 1980 κηρύχθηκε διατηρητέο μνημείο της φύσης, λόγω της μεγάλης φυτογεωγραφικής, οικολογικής και ιστορικής του αξίας.

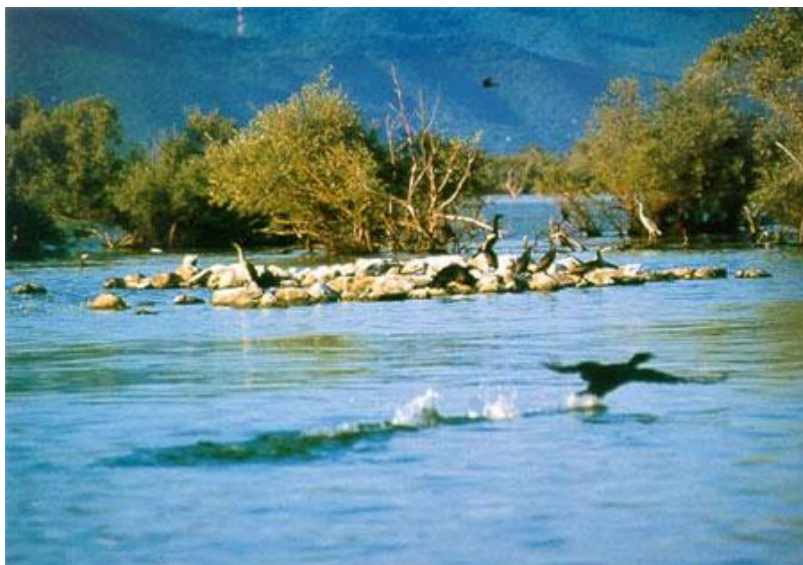
Από τότε μέχρι σήμερα βρίσκεται σε καθεστώς απόλυτης προστασίας, αφού δεν επιτρέπεται καμιά ανθρώπινη δραστηριότητα παρά μόνο η επιστημονική έρευνα. Είναι παρθένο, γιατί η εξέλιξή του ακολούθησε τους κανόνες της φύσης και δε διαταράχθηκε από τον άνθρωπο εδώ και τουλάχιστον 500 χρόνια. Βέβαια με την λέξη παρθένο δεν εννοούμε ότι δεν υπήρξε καμία ανθρώπινη παρουσία και δραστηριότητα, αλλά ότι οι μέχρι τώρα ήπιες ανθρώπινες επιδράσεις δεν επηρέασαν το χαρακτήρα του αδιατάρακτου δασικού οικοσυστήματος. Η μορφή του παρθένου διαφέρει από τα κοινά δάση, επειδή σε αυτό συνυπάρχουν διάφορα είδη πλατύφυλλων και κωνοφόρων από μικρές ηλικίες και ύψη μέχρι και γερασμένα ή ξερά δένδρα μεγάλου ύψους. Η ορατότητα είναι μικρή εξαιτίας της πυκνής βλάστησης, ενώ είναι αδιάβατο λόγω και των κατακείμενων δένδρων. Στο παρθένο η πιθανότητα συνάντησης με κάποιο άγριο ζώο είναι μεγάλη, γιατί αυτά βρίσκονται σε μεγάλους πληθυσμούς και δε φοβούνται την παρουσία μας, αφού δεν έχουν συνηθίσει σε ανθρώπινες οχλήσεις. Περιφερειακά του παρθένου υπάρχει μια ευρύτερη προστατευτική ζώνη που μαζί με αυτό ονομάζεται δάσος Φρακτού. Στην περιφερειακή ζώνη το δάσος προσομοιάζει με τα δάση της Κεντρικής Ροδόπης και βρίσκεται σε καθεστώς μερικής προστασίας, καθώς απαγορεύονται η βοσκή και η θήρα, ενώ επιτρέπονται η ξυλοπαραγωγή και η δασική αναψυχή. Λειτουργικό κέντρο του

δάσους είναι το δασικό εργοτάξιο Φρακτού που βρίσκεται 8,5 χλμ. πριν από το παρθένο.

Η πανίδα που εμφανίζεται στο Παρθένο Δάσος είναι πολύ πλούσια σε είδη και σε αριθμούς. Η περιοχή αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα ελληνικά ορεινά οικοσυστήματα, με την εμφάνιση όλων σχεδόν των ειδών που ζουν στα ελληνικά βουνά. Είναι προφανές ότι η πανίδα αυτή ζει και μετακινείται σε ολόκληρο το δάσος Φρακτού.

ΤΕΧΝΙΤΗ ΛΙΜΝΗ ΚΕΡΚΙΝΗΣ

Η Κερκίνη αποτελεί μία ιδιαίτερη περίπτωση υγρότοπου. Δημιουργήθηκε με την κατασκευή φράγματος στον ρου του ποταμού Στρυμόνα και τα νερά της χρησιμοποιούνται για άρδευση και έλεγχο των πλημμυρών. Περιβάλλεται από καλά δασωμένα βουνά (Μπέλες, Κρούσια). Η λίμνη υποστηρίζει πολύ ενδιαφέρουσα υδρόβια βλάστηση που περιλαμβάνει διαπλάσεις από εφυδατικά (*Trapa natans*, *Nymphaea alba*, *Nymphoides peltata*, *Potamogeton gramineus*) ή υφυδατικά φυτά (*Ranunculus fluitans*, *Ceratophyllum demersum*, *Myriophyllum spicatum* κ.ά.). Διαπλάσεις καλαμώνων που κυριαρχούνται από *Phragmites australis*, *Typha angustifolia*, *Scirpus lacustris* κ.ά., πλαισιώνουν τη λίμνη και τα κανάλια. Αρκετά δέντρα από είδη *Tamarix*, απομονωμένα ή σε μικρές οσυστάδες, αναπτύσσονται σποραδικά γύρω από τη λίμνη.

Είναι ένας υγρότοπος μεγάλης εθνικής και διεθνούς σημασίας (Σύμβαση Ραμσάρ). Συντηρεί πλούσιους πληθυσμούς πτηνών, από την άποψη αριθμού και ποικιλότητας, περιλαμβάνοντας σπάνια και απειλούμενα είδη. Ο υγρότοπος είναι πολύ σημαντικός ως περιοχή διατροφής για αρπακτικά πουλιά που φωλιάζουν στα κοντινά δάση, ως σταθμός διαχείμασης και ενδιάμεσος σταθμός για μεταναστευτικά πουλιά, καθώς και ως περιοχή αναπαραγωγής για έναν μεγάλο αριθμό πουλιών. Η αυξημένη βιολογική παραγωγικότητα, η ύπαρξη σπάνιων φυτικών (*Marsillea quadrifolia*, *Utricularia vulgaris* κ.ά.) και ζωικών ειδών στην περιοχή και στα δασικά οικοσυστήματα που την περιβάλλουν, αυξάνει ακόμη περισσότερο την οικολογική της αξία. Στα τρεχούμενα νερά της περιοχής, γύρω από το χωριό Άγκιστρο, υπάρχει ένας πληθυσμός άγριας πέστροφας *Salmo macrostigma* που απειλείται από τις γειτονικές καλλιέργειες της ξενικής πέστροφας *Oncorhynchus mykiss*. Η έκτασή της είναι 10995 εκτάρια.

ΕΘΝΙΚΟΣ ΔΡΥΜΟΣ ΠΙΝΔΟΥ

Ο Εθνικός Δρυμός Πίνδου είναι ένας από τους σπουδαιότερους Εθνικούς μας Δρυμούς. Ιδρύθηκε με το Β.Δ. 487/1966 που δημοσιεύθηκε στο 120/1966 φύλλο της εφημερίδας της Κυβέρνησης.

Αποτελεί μια απομονωμένη περιοχή στο Βόρειο τμήμα της Πίνδου. Έχει συνολική έκταση 68.990 στρέμματα και αποτελείται από τον πυρήνα με έκταση 33.490 στρ. και την περιφερειακή ζώνη προστασίας με έκταση 35.500 στρ.

- Από την συνολική έκταση των 68.990 στρ τα 48.718στρ ποσοστό 70,62% ανήκουν στο Ν. Γρεβενών και τα υπόλοιπα 20.272στρ ήτοι ποσοστό 29,38% ανήκουν στον Ν. Ιωαννίνων.

- Από την συνολική έκταση των 33.490στρ του Πυρήνα του Δρυμού τα 29.658στρ ήτοι ποσοστό 88,56% ανήκουν στο Ν. Γρεβενών και τα 3.832στρ ήτοι ποσοστό 11,44% ανήκουν στον Ν. Ιωαννίνων.

- Από την συνολική έκταση των 35.500στρ της ζώνης προστασίας τα 19.060στρ ήτοι ποσοστό 53,69% ανήκουν στο Ν. Γρεβενών και τα 16.440στρ ήτοι ποσοστό 46,31% ανήκουν στον Ν. Ιωαννίνων.

Περιλαμβάνει την κοιλάδα της Βάλια - Κάλντα (είναι βλάχικη λέξη και σημαίνει «Ζεστή κοιλάδα». Ονομάζεται έτσι γιατί εμφανίζει σημαντικές θερμοκρασιακές διακυμάνσεις στη διάρκεια του 24ώρου, με πολύ υψηλές θερμοκρασίες κατά την διάρκεια της ημέρας χωρίς νέφωση και πολύ χαμηλές κατά τη διάρκεια της νύχτας), του Αρκουδορέματος, τα βουνά Λύγκος και Μαυροβούνι (Φλέγκα 2.159μ) μέχρι τις κορυφές του βουνού Αυγό(Υψ.2.177μ).

Η γεωλογική συγκρότηση του Δρυμού αποτελείται από πετρώματα της ομάδας του φλύσχη με αρκετό οφείτη, γάβρο, ασβεστόλιθο και δολομίτη με κυρίαρχη εμφάνιση του σερπεντίνη. Τα εδάφη του Δρυμού σχηματίστηκαν από την αποσάθρωση του περιδοτίτη και του σερπεντίνη. Είναι αργιλώδους, αργιλοπηλώδους υφής, όξινης χημικής αντίδρασης και πλούσια σε μαγνήσιο και

σίδηρο ενώ πολλές φορές περιέχουν τοξικές συγκεντρώσεις χρωμίου, νικελίου, μαγγανίου και αλουμινίου.

Η παγωμένη «Ζεστή κοιλάδα» πήρε τ'όνομα της κατ'ευφημισμό , καθώς αποτελεί μία από τις πιο κρύες και υγρές περιοχές της Ελλάδας.

Το κλίμα είναι ορεινό-μεσογειακό από τα πλουσιότερα στην Ελλάδα σε κατακρημνίσματα(1.500mm/έτος) και χιονοπτώσεις. Τα καλοκαίρια είναι δροσερά με αρκετές τοπικές βροχές. Η νέφωση είναι υψηλή και οι παγετοί συνηθισμένοι από τον Οκτώβριο μέχρι τον Μάιο ενώ το χιόνι καλύπτει τον Δρυμό 7 με 8 μήνες το χρόνο.

Το τοπίο είναι εντυπωσιακό και εκτός από την ποικιλία μορφολογικών και βλαστητικών χαρακτηριστικών, τονίζεται ακόμη από τεράστιους γκρεμούς και ορμητικά ρέματα. Το περιβάλλον είναι ιδιαίτερα σημαντικό για την διαβίωση μιας τεράστιας ποικιλίας ειδών απ' το ζωικό και το φυτικό βασίλειο.

Καλύπτεται από πυκνά δάση Μαύρης - Λευκόδερμης Πεύκης και Οξυάς, αποτελεί δε καταφύγιο για πολλά είδη πουλιών, ανάμεσα στα οποία είναι και ορισμένα σπάνια αρπακτικά (γύπας- βασιλαετός) και μεγάλα θηλαστικά (αρκούδα – αγριόγιδο- ζαρκάδι) που έχουν εξαφανισθεί απ' τις περισσότερες περιοχές της Χώρας. Ολόκληρη η περιοχή αποτελεί ίσως τον πιο σημαντικό βιότοπο της Χώρας μας για την καφετιά αρκούδα.

Ο Δρυμός της Πίνδου σαν γενική διαπίστωση Ελλήνων και ξένων ειδικών, χαρακτηρίζεται μοναδικός από βιολογικό, οικολογικό και ερευνητικό ενδιαφέρον. Συνδυάζει το αισθητικό τοπίο μεγάλης αξίας, τον βιότοπο με μεγάλη ποικιλότητα χλωρίδας και πανίδας, πολυποίκιλη γεωμορφολογική

σύνθεση, αισθητικότητα και μοναδικότητα σε Εθνική και Ευρωπαϊκή κλίμακα.

Με μια πρώτη διερεύνηση, καταμετρήθηκαν 30 είδη δέντρων και θάμνων με ιδιαίτερο ενδιαφέρον, 120 είδη ποώδους βλάστησης με χαρακτηριστικό την εμφάνιση του ενδημικού είδους *Centaurea vlachorum* και 18 είδη ορχεοειδών.

Η αξία της περιοχής της Βάλια – Κάλντας και η ανάγκη για την προστασία της έχει αναγνωρισθεί όχι μόνο με την κήρυξη της σας Εθνικό Δρυμό απ' το 1966, αλλά και σε πανευρωπαϊκή κλίμακα με την ένταξη της στο δίκτυο των ιδιαίτερα προστατευόμενων περιοχών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (άρθρο 4 οδηγία 75/409). Ακόμα πρόσφατα η ίδια περιοχή έχει ενταχθεί σε ειδικό πρόγραμμα που χρηματοδοτεί η Ε.Ο.Κ. για τη λήψη των επείγουσών μέτρων για την προστασία και την ορθολογική διαχείριση των πληθυσμών της καφετιάς αρκούδας στην Ελλάδα και την Ιταλία.

ΤΟ ΦΑΡΑΓΓΙ ΤΟΥ ΒΟΥΡΑΪΚΟΥ

Η κοιλάδα του Βουραϊκού και η περιοχή γύρω από τα Καλάβρυτα ήταν λίμνη. Η διέξοδος που βρήκαν τα νερά προς την θάλασσα, δημιούργησαν το φαράγγι, που όλα τα μετέπειτα χρόνια βαθαίνει με το πέρασμά του ο Βουραϊκός, ο Ερασίνοσ των Αρχαίων.

Το φαράγγι είναι βαθύτερο της Σαμαριάς και το μήκος του είναι 20 χιλιόμετρα. Το στενότερο σημείο είναι λίγα χιλιόμετρα πριν την Ζαχλωρού ανεβαίνοντας, και ονομάζεται "Πόρτες". Οι φυσικές του ομορφιές, καταρράχτες, σπήλαια με σταλακτίτες-σταλαγμίτες σε διάφορες παραστάσεις, η πυκνή και εναλλασσόμενη ανάλογα με το υψόμετρο βλάστηση, που αρχίζει από ελιά και πικροδάφνη, συνεχίζει την Άνοιξη σε ανθισμένο σπάρτο και πλατάνια και καταλήγει στον έλατο, το κατατάσσουν πρώτο στην Ελλάδα.

Μια πρόσθετη ομορφιά που το κάνει μοναδικό είναι ο Οδοντωτός. Το τραινάκι, που με το χαρακτηριστικό σφύριγμα, αγκομαχώντας ανεβαίνει καθημερινά το φαράγγι, χρησιμοποιώντας τη μεσαία οδοντωτή γραμμή σε τρία σημεία και για αρκετά χιλιόμετρα, που η κλίση του εδάφους είναι μεγάλη. Το τραινάκι, που ξεπέρασε τα 100 χρόνια ζωής, ήταν μέχρι πριν λίγα χρόνια η

γέφυρα με την υπόλοιπη Ελλάδα και ειδικά με την Αθήνα, μια και αποτελούσε μοναδικό σχεδόν μέσο μεταφοράς της επαρχίας, ανθρώπων και εμπορευμάτων.

Σήμερα, παραμένοντας το ίδιο γραφικό, εξυπηρετεί τη συγκοινωνία, αλλά κύρια μεταφέρει και ξεναγεί χιλιάδες επισκέπτες στο φαράγγι του Βουραϊκού, στο Μέγα Σπήλαιο, τη Ζαχλωρού, καταλήγοντας στα Καλάβρυτα.

Την κατασκευή του αποφάσισε ο Χαρ. Τρικούπης το 1889, για λογαριασμό του κράτους. Το κόστος του έφθασε τα 3.900.000 χρυσές δραχμές, ενώ αρχικά η δαπάνη του είχε εκτιμηθεί από την Γαλλική αποστολή σε 1.000.000 χρυσές δραχμές. Για τούτο ματαιώθηκε και η συνέχισή του μέχρι την Τρίπολη, όπως αρχικά είχα προγραμματιστεί.

Την εκμετάλλευση του με σύμβαση για 92 χρόνια αναλαμβάνουν οι Σ.Π.Α.Π. Την κατασκευή του τμήματος Διακοφτό-Καλάβρυτα ανέλαβε ο Γάλλος εργολάβος Ατόν και 20 χιλιόμετρα ολοκληρώθηκαν σε 5 χρόνια. Το πρώτο ταξίδι έγινε στις 7.7.1895, ημέρα που η Βουλή ανέθεσε την εκμετάλλευσή του στους Σ.Π.Α.Π και τα επίσημα εγκαίνια του έγιναν στις 10.3.1896.

Από τότε μέχρι και σήμερα, συνεχίζει τις διαδρομές του χωρίς καμία διακοπή. Το φαράγγι με το τραινάκι του αποτελούν πρόκληση για επίσκεψη από τον καθένα.

ΤΟ ΣΠΗΛΑΙΟ ΤΩΝ ΛΙΜΝΩΝ

Στο χωριό Καστριά της Αχαΐας 60 χλμ. από την ΤΡΙΠΟΛΗ και 9 χλμ. από την ΚΛΕΙΤΟΡΙΑ βρίσκεται το ξακουστό "Σπήλαιο των Λιμνών".

Είναι ένα σπάνιο δημιούργημα της φύσης. Εκτός από τους λαβυρινθώδεις διαδρόμους, τις μυστηριώδεις στοές και τους παράξενους σταλακτιτικούς σχηματισμούς το "Σπήλαιο των Λιμνών" έχει κάτι το αποκλειστικά δικό του, που δεν υπάρχει σε άλλα γνωστά σπήλαια. Είναι οι αλλεπάλληλες κλιμακωτές και μάλιστα σε τρεις ορόφους λίμνες του, που το καθιστούν μοναδικό στο είδος του στον κόσμο.

Είναι παλαιά κοίτη υπόγειου ποταμού με εξερευνημένο μήκος 1980 μέτρα. Τον χειμώνα που λιώνουν τα χιόνια το σπήλαιο μετατρέπεται σε υπόγειο ποταμό με φυσικούς καταρράκτες. Κατά τους θερινούς μήνες ένα τμήμα του σπηλαίου ξηραίνεται και αποκαλύπτονται πρωτότυπες δαντελωτές λιθωματικές λεκάνες και φράγματα ύψους μέχρι και 4μ. Το υπόλοιπο σπήλαιο διατηρεί μόνιμα νερά σε 13 γραφικές λίμνες.

ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ

Το αξιοποιημένο μήκος του σπηλαίου προς το παρόν ανέρχεται σε 500 μέτρα. Περιλαμβάνει εγκατάσταση καλλιτεχνικού φωτισμού. Ο επισκέπτης μπαίνει στο σπήλαιο από τεχνητή σήραγγα, που καταλήγει κατ' ευθείαν στο δεύτερο όροφο. Οι διαστάσεις του τμήματος σα\αυτού προκαλούν δέος,

έκσταση, θαυμασμό. Η διάβαση των λιμνών γίνεται από υπερυψωμένες τεχνητές γεφυρούλες.

ΠΑΛΑΙΟΝΤΟΛΟΓΙΚΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ

Στο κάτω όροφο του σπηλαίου βρέθηκαν απολιθωμένα οστά ανθρώπου και διαφόρων ζώων, μεταξύ των οποίων και ιπποπόταμου. Το τμήμα αυτό προορίζεται για βιοσπηλαιολογικό εργαστήριο διεθνούς προβολής.

Ο ΜΥΘΟΣ ΤΟΥ ΣΠΗΛΑΙΟΥ

Ο μύθος λέει πως οι κόρες του βασιλιά της Τίρυνθας Προίτου, Λυσίππη, Ιφινόη και Ιφιάνασσα, καυχήθηκαν ότι ήσαν ωραιότερες από τη θεά Ήρα και περιφρόνησαν τη λατρεία του Διονύσου. Η σύντροφος του Δία δε συγχώρεσε την αλαζονεία τους και σάλεψε τα λογικά τους, με συνέπεια να πιστέψουν πως ήσαν δαμάλες και τρέχοντας σε βουνά και λιβάδια της Πελοποννήσου, μετέδιδαν μανία παιδοκτονίας στις γυναίκες της Αργολίδας. Κάποτε φτάσανε στο σπήλαιο των Αροάνιων, όπου τις βρήκε ο Μελάμποδας και τις θεράπευσε. Στη συνέχεια τις οδήγησε στο χωριό Λουσσοί.

ΕΞΕΡΕΥΝΗΣΗ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΣΠΗΛΑΙΟΥ

Το 1964, κάτοικοι των Καστριών ανέβηκαν για πρώτη φορά στον δεύτερο όροφο με ξυλόσκαλες από αναβαθμίδα ύψους 9 μ. Η εξερεύνηση έγινε από τον Ελληνικό Ορειβατικό Σύνδεσμο με τον καθηγητή Ι. Μελέντη και η χαρτογράφηση από την Ελληνική Σπηλαιολογική Εταιρία με την Σπηλαιολόγο Άννα Πετροχείλου. Η αξιοποίηση του σπηλαίου άρχισε το 1981 από τον Ε.Ο.Τ. (Ελληνικό Οργανισμό Τουρισμού) και συνεχίστηκε από την πρώην Κοινότητα Καστριών. Σήμερα την ευθύνη της λειτουργίας του έχει ο Δήμος ΚΛΕΙΤΟΡΙΑΣ με έδρα την ΚΛΕΙΤΟΡΙΑ (Μαζέϊκα).

Θα μπορούσαμε να γεμίσουμε σελίδες ατελείωτες μιλώντας για τα έργα που έχουν γίνει, για να την οικολογική ισορροπία. Αυτά που αναφέραμε παραπάνω είναι ένα μικρό δείγμα, για την οικολογία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

---

7. ΑΕΙΦΟΡΟΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Όρος που δηλώνει μια πολιτική για συνεχή οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη που δεν συνεπάγεται την καταστροφή του περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων αλλά, αντιθέτως, εγγυάται την ορθολογική βιωσιμότητά τους. Στη Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης ορίζεται ως «σεβόμενη το περιβάλλον ανάπτυξη», δηλαδή εκείνη που «εγγυάται την περιβαλλοντική βιωσιμότητα». Στην Έκθεση της Παγκόσμιας Επιτροπής για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, η Αειφόρος Ανάπτυξη ορίζεται ως «η ανάπτυξη, η οποία καλύπτει τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να διακυβεύεται η ικανότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες».

Η έννοια της αειφόρου ανάπτυξης αναφέρεται σε ένα πρότυπο ανάπτυξης το οποίο ανταποκρίνεται στις ανάγκες του παρόντος χωρίς να υπονομεύει την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιούν τις δικές τους ανάγκες. Αποσκοπεί στο να βελτιώσει τις συνθήκες διαβίωσης των ατόμων διαφυλάσσοντας παράλληλα το περιβάλλον τους σε βραχυπρόθεσμη, σε μεσοπρόθεσμη και, κυρίως, σε μακροπρόθεσμη βάση. Η αειφόρος ανάπτυξη έχει τριπλό στόχο: μια οικονομική ανάπτυξη αποτελεσματική, κοινωνικά δίκαιη και περιβαλλοντικά βιώσιμη.

Τον Μάιο του 2001 εγκρίθηκε στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης υπέρ της αειφόρου ανάπτυξης, η οποία αναθεωρήθηκε το 2005 ώστε να δοθεί μια νέα ώθηση στον τομέα αυτόν. Η παγκόσμια σύμπραξη για την αειφόρο ανάπτυξη, η οποία εγκρίθηκε από την Επιτροπή το 2002, της προσέδωσε μια εξωτερική διάσταση.

Η ενσωμάτωση των περιβαλλοντικών ζητημάτων στον ορισμό και την εφαρμογή των άλλων πολιτικών έχει ουσιαστική σημασία για την επίτευξη του στόχου της αειφόρου ανάπτυξης. Η αρχή αυτή, η οποία επιβεβαιώθηκε στη συνθήκη του Μάαστριχτ και τη σύνοδο κορυφής του Κάρντιφ το 1998, έθεσε τα θεμέλια για μια συντονισμένη δράση σε κοινοτικό επίπεδο για την ενσωμάτωση των περιβαλλοντικών ζητημάτων στις πολιτικές της ΕΕ.

Για να προωθηθεί η αειφόρος ανάπτυξη, οι δημόσιες αρχές πρέπει να λάβουν τα κατάλληλα μέτρα για να μειώσουν τις δυσμενείς συνέπειες των μεταφορών και τους κινδύνους που συνδέονται με την υγεία, να βελτιώσουν τη διαχείριση των φυσικών πόρων και ιδίως την κατανάλωσή τους και να καταπολεμήσουν τον κοινωνικό αποκλεισμό και τη φτώχεια στην Ευρώπη και σε όλο τον κόσμο. Πρέπει επίσης να καταπολεμήσουν τις κλιματικές αλλαγές και να περιορίσουν τις επιπτώσεις τους.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση και τα κράτη μέλη της δρουν υπέρ της αειφόρου ανάπτυξης όχι μόνο στο εσωτερικό αλλά και εκτός των συνόρων τους, ιδίως στο πλαίσιο των διεθνών οργανισμών και στη διάρκεια διοργανώσεων όπως η παγκόσμια σύνοδος κορυφής για την αειφόρο ανάπτυξη που πραγματοποιήθηκε στο Γιοχάνεσμπουργκ τον Αύγουστο-Σεπτέμβριο του 2002.

7.1 ΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ ΤΗΣ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ **(sustainable tourism indicators)**

Είναι ένα σύνολο μεταβλητών που μπορεί να χρησιμοποιηθούν για την αειφόρο τουριστική διαχείριση ή πιο σωστά για την αειφόρο ανάπτυξη τουριστικών προορισμών. Απόρροια της εξάπλωσης της παραπάνω έννοιας και της ανάγκης για πρακτική εφαρμογή των αρχών που τη διέπουν, οι δείκτες αυτοί έχουν αρχίσει να αναπτύσσονται για την αξιολόγηση αναπτυξιακών επιλογών, επεμβάσεων στο περιβάλλον και επιδράσεων που ασκούνται στους οικονομικούς, περιβαλλοντικούς και κοινωνικοπολιτιστικούς τομείς.

Πρόκειται για ένα εργαλείο το οποίο στοχεύει στην αξιολόγηση τόσο της υφιστάμενης κατάστασης όσο και μελλοντικών αναπτυξιακών επιλογών και επεμβάσεων στον χώρο που δραστηριοποιείται και διαμορφώνεται το τουριστικό προϊόν.

Σε αντίθεση με παραδοσιακούς δείκτες που χρησιμοποιούνται στον τουρισμό όπως η πληρότητα, οι αφίξεις και οι διανυκτερεύσεις, οι δείκτες αυτοί έχουν σαν στόχο να συμπεριλάβουν περιβαλλοντικές και κοινωνικοπολιτιστικές παραμέτρους καθώς και το πλέγμα των αλληλεπιδράσεων τους μέσα στο πλαίσιο που καθορίζουν οι αρχές και οι επιταγές της αειφόρου ανάπτυξης.

Ο προσδιορισμός δεικτών αειφόρου τουρισμού για υφιστάμενους προορισμούς απαιτεί εξειδικευμένη προσέγγιση. Και αυτό γιατί πρέπει να εφαρμοστούν σε περιοχές όπου η τουριστική ανάπτυξη βρίσκεται σε ένα προχωρημένο στάδιο, και όπου συνήθως ο τουρισμός σχετίζεται με τον μαζικό τουρισμό. Αυτές οι περιοχές έχουν αναπτύξει τις περισσότερες υποδομές και δίκτυα που απαιτούνται και έχουν συγκεκριμένα προβλήματα, που είναι αποτέλεσμα της μακρόχρονης τουριστικής τους ανάπτυξης.

Τουριστική υπερσυγκέντρωση, ελλιπής σχεδιασμός, υπερπροσφορά και υπερεπαγγελματισμός είναι τυπικά προβλήματα των περισσότερων προορισμών μαζικού τουρισμού που έχουν αναπτυχθεί εδώ και πολλά χρόνια. Φυσικά οι ιδιαιτερότητες κάθε περιοχής ή προορισμού δεν πρέπει να υποτιμώνται και θα πρέπει να λαμβάνονται υπ' όψιν όταν καθορίζουμε τους κατάλληλους δείκτες.

7.2 ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΔΕΙΚΤΩΝ

- ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΚΑΙ ΧΡΗΣΙΜΟΤΗΤΑ

- ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΛΗΡΟΤΗΤΑ

- ΜΕΤΡΗΣΙΜΟΤΗΤΑ

Τα απαιτούμενα δεδομένα για την υποστήριξη ενός δείκτη θα πρέπει:

- Να είναι άμεσα διαθέσιμα ή να διατίθενται σε λογική σχέση κόστους/οφέλους

- Κατάλληλα τεκμηριωμένοι και αξιόπιστοι

- Να ενημερώνονται σε τακτικά χρονικά διαστήματα σύμφωνα με έγκυρες διαδικασίες.

Μεγάλη συνεισφορά στην υπόθεση των δεικτών για αναπτυσσόμενους τουριστικούς προορισμούς που έχουν σημαντικές ομοιότητες με την δική μας υφιστάμενη τουριστική ανάπτυξη έχουν προσφέρει εξειδικευμένα προγράμματα όπως το MAP (Mediterranean Action Plan) και BLUE PLAN από τον φορέα MSCD (Mediterranean Committee for Sustainable Development) στα πλαίσια του UNEP (United Nations Environmental Policies) που έχουν προσφέρει

σημαντικά στην υλοποίηση επιλογής και καταγραφής δεικτών σε γνωστούς Μεσογειακούς προορισμούς όπως οι Βαλεαρίδες Νήσοι (Ισπανία) και η Μάλτα.

Συγκεκριμένα υπάρχει ένα καταγεγραμμένο σύνολο 130 δεικτών που έχουν υιοθετηθεί και σε κάποιες περιπτώσεις έχουν εξ' ολοκλήρου ή εν μέρει καταγραφεί σε ορισμένους Μεσογειακούς προορισμούς.

Η κατηγοριοποίησή τους γίνεται με άξονα τους βασικούς τομείς ανάπτυξης

1. Δημογραφικοί δείκτες
2. Περιβαλλοντικοί δείκτες
3. Κοινωνικό-Πολιτιστικοί δείκτες
4. Οικονομικοί δείκτες
5. Θεσμικοί-Πολιτικοί δείκτες

Πρώτα Θετικά σημεία που διαγνώστηκαν από την εφαρμογή των δεικτών αειφορίας.

- Οι δείκτες είναι ένα καλό επικοινωνιακό εργαλείο το οποίο προωθεί την κοινωνική ευαισθητοποίηση.
- Οι δείκτες αειφόρου ανάπτυξης είναι χρήσιμοι για τον σχεδιασμό της τουριστικής πολιτικής.

Αρνητικά σημεία

- Έλλειψη αξιόπιστων στοιχείων.
- Περιορισμένος συντονισμός και συνεργασία μεταξύ των υπηρεσιών που εμπλέκονται στην καταγραφή στοιχείων.

Με γνώμονα τις ομοιότητες των Μεσογειακών προορισμών (εποχικότητα, αναπτυγμένη τουριστική βιομηχανία, τουρισμός αποτελεί κυρίαρχη δραστηριότητα κλπ) και τις ιδιαιτερότητες της δικής μας περιοχής (Δωδεκάνησα) κάναμε μια ενδεικτική επιλογή δεικτών που θα μπορούσαν να εστιάσουν στην καταγραφή της υφιστάμενης κατάστασης του τουρισμού στην περιοχή μας, φωτίζοντας παράλληλα και τις επιδράσεις που υπάρχουν στο οικονομικό κοινωνικό και πολιτιστικό υπόβαθρο.

§ Ποσοστό ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (ηλιακή, αιολική) επί του συνόλου της καταναλωθείσας ενέργειας.

§ Προστατευόμενες περιοχές (km²) σε σχέση με την συνολική έκταση του προορισμού (χάρτης Natura)

§ Ποσότητα ανακυκλούμενου ύδατος επί του συνόλου των υδάτων που δυνητικά θα μπορούσαν να ανακυκλωθούν.

§ Κατανάλωση νερού ανά τουρίστα (ή ανά διανυκτέρευση ή ανά κλίνη)

§ Κατανάλωση ενέργειας ανά τουρίστα (ή ανά διανυκτέρευση ή ανά κλίνη)

§ Σχέση κατανάλωσης νερού από τους κατοίκους, τους τουρίστες και την γεωργία.

§ Ύπαρξη διαδικασιών μόνιμης παρακολούθησης της ποιότητας των υδάτων (κολυμβητικών, πόσιμων)

§ Αριθμός ακτών με Γαλάζια Σημαία επί του συνόλου των αναγνωρισμένων ακτών κολύμβησης.

§ Τετραγωνικά μέτρα ακτής ανά τουρίστα. (μέση και υψηλή περίοδος)

§ Σχέση χειμερινού με καλοκαιρινό πληθυσμό.

§ Δείκτης πληθυσμιακής εξέλιξης.

§ Αριθμός κλινών ανά 1000 κατοίκους

- § Αριθμός Διανυκτερεύσεων ανά 100 κατοίκους.
- § Ποσοστό ανεργίας την περίοδο (Νοέμβριος-Απρίλιος)
- § Όγκος στερεών αποβλήτων το καλοκαίρι σε σχέση με τον χειμώνα.
- § Ποσοστό υλικών που μπορούν να ανακυκλωθούν σε σχέση με αυτά που πραγματικά ανακυκλώνονται.
- § Απασχόληση στον τουρισμό σαν ποσοστό επί της συνολικής απασχόλησης.
- § Έσοδα που οφείλονται στον τουρισμό σαν ποσοστό των συνολικών εσόδων του προορισμού.
- § Μεταβολή του Ακαθάριστου Τοπικού Προϊόντος ανά κλάδο.
- § Αριθμός μελετών που έγιναν σχετικά με την ικανοποίηση των τουριστών.

Αυτοί βέβαια είναι μερικοί μόνο από τους δείκτες που θα μπορούσαν να καταγραφούν στην περίπτωση του δικού μας προορισμού.

Στην προσπάθειά μας να παρουσιάσουμε κάποια συγκεκριμένα παραδείγματα ασχοληθήκαμε με δείκτες που σε πρώτη φάση υπήρχαν διαθέσιμα στοιχεία από εμπλεκόμενους φορείς.

Πρέπει επίσης να τονίσουμε ότι η αξιοποίηση των οποιωνδήποτε επιλεγμένων δεικτών στηρίζεται στις εξής θεμελιώδεις προϋποθέσεις που καθορίζουν και την αποτελεσματικότητά τους. Αυτές είναι:

1. Αξιόπιστα και ακριβή στοιχεία και δεδομένα για τον υπολογισμό των δεικτών
2. Συνεχής και αξιόπιστος μηχανισμός καταγραφής των απαραίτητων πληροφοριών-στατιστικών σε βάση δεδομένων και σε χρονικές σειρές.
3. Η ύπαρξη ιστορικών στοιχείων που να είναι αξιοποιήσιμα στους

υπάρχοντες δείκτες ώστε να υπάρχει προέκταση των συγκρίσεων και των αναλύσεων σε χρονικές σειρές από την μέχρι σήμερα πορεία των υπό παρατήρηση δεκτών.

Για τον λόγο αυτό σε αρκετές χώρες και τουριστικές περιοχές έχουν θεσμοθετηθεί εξειδικευμένα όργανα & επιτροπές για την υλοποίηση αυτού του σημαντικού έργου δηλαδή στα πλαίσια μιας συγκροτημένης στρατηγικής.

7.3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η χρήση των δεικτών αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης αποτελεί σίγουρα μια αποτελεσματική μέθοδο προσέγγισης των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι τουριστικοί προορισμοί (κυρίως του μαζικού τουρισμού). Τα θετικά στοιχεία είναι ότι η τοπική κοινωνία και οι φορείς μπορούν να κατανοήσουν με μεγαλύτερη ευκολία την σημασία των μεταβολών σε κάποιες κρίσιμες παραμέτρους και να ευαισθητοποιηθούν καθώς και ότι παρέχονται δυνατότητες στρατηγικού σχεδιασμού για το μέλλον με άξονα τα ευρήματα και τις τάσεις των δεικτών.

Βέβαια θα πρέπει να κατανοήσουμε αφενός ότι η επιτυχής καταγραφή των δεικτών απαιτεί αξιόπιστους μηχανισμούς συγκέντρωσης των απαραίτητων πληροφοριών και διαχρονική καταγραφή τους σε βάσεις δεδομένων, αφετέρου ότι η προοπτική σωστού υπολογισμού των επιλεγμένων δεικτών σε καμία περίπτωση δεν προεξοφλεί την επίτευξη αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης στον προορισμό.

Απλά οι δείκτες βρίσκονται εκεί για να μας προσδιορίσουν την θέση μας (δηλαδή την υφιστάμενη κατάσταση) και να μας επισημάνουν την κατεύθυνση προς μια ορθολογική, ισόρροπη και μακροχρόνια βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη.

(Σύμφωνα με τον κλασικό ορισμό, αειφόρος ανάπτυξη είναι η «ανάπτυξη που καλύπτει τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να θέτει σε κίνδυνο τη δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες», με άλλα λόγια η μέριμνα ώστε η σημερινή μεγέθυνση να μην υπονομεύει τις δυνατότητες μεγέθυνσης των μελλοντικών γενεών. Η αειφόρος ανάπτυξη έχει επομένως τρεις συνιστώσες - οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική - που απαιτούν ισόρροπη πολιτική συνεκτίμηση. Η στρατηγική για την αειφόρο ανάπτυξη, που εγκρίθηκε το 2001 και αναθεωρήθηκε το 2005, συμπληρώνεται, μεταξύ άλλων, από την αρχή της ένταξης των περιβαλλοντικών προβληματισμών στις ευρωπαϊκές πολιτικές που έχουν αντίκτυπο στο περιβάλλον.

Η έννοια της αειφόρου ανάπτυξης (ή αυτοσυντηρούμενη, ή βιώσιμη ανάπτυξη, ένας όρος που χρησιμοποιείται από ελληνικούς φορείς όπως το ΥΠΕΧΩΔΕ) τέθηκε για πρώτη φορά το 1987 από την Έκθεση του Παγκόσμιου Συμβουλίου για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (γνωστή ως Έκθεση Brundland).

Στην έκθεση αυτή η αειφόρος ανάπτυξη ορίζονταν ως:

"η ανάπτυξη που ανταποκρίνεται στις ανάγκες του παρόντος, χωρίς να διακυβεύει την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες".

Αν και αρχικά η έννοια αυτή ήταν πολύ λίγο κατανοητή, άρχισε σταδιακά να υιοθετείται στην περιβαλλοντική πολιτική των διαφόρων χωρών. Κατά την

εποχή της Διάσκεψης Κορυφής του Ρίο για το Περιβάλλον (1992), η αειφόρος ανάπτυξη είχε γίνει ο κρίκος που συνέδεε το περιβάλλον με την ανάπτυξη σε παγκόσμια κλίμακα. Οι διαδικασίες των διαπραγματεύσεων και των συμφωνιών σε παγκόσμιο επίπεδο για τα περιβαλλοντικά προβλήματα, που είχαν ξεκινήσει νωρίτερα (όπως οι συμφωνίες για την απαγόρευση της εξόρυξης στην Ανταρκτική, η απαγόρευση της χρήσεων των φθοριοχλωριοπαραγώγων (CFCs) για την προστασία της ζώνης του όζοντος κλπ.), κορυφώθηκαν στη Διάσκεψη του Ρίο. Εκεί υιοθετήθηκαν 27 αρχές που αποτελούν τη Διακήρυξη για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, η πρώτη από τις οποίες είναι: “Τα ανθρώπινα όντα βρίσκονται στο κέντρο του ενδιαφέροντος για μια αειφόρο ανάπτυξη”.

Παρά τις μεγάλες συγκρούσεις ανάμεσα στις συμμετέχουσες χώρες, η Διάσκεψη ενέκρινε την περίφημη “Agenda 21”, ένα πρόγραμμα Δράσης για τον 21ο αιώνα αποτελούμενο από 800 σελίδες, το οποίο καλύπτει κάθε ζήτημα που άπτεται του περιβάλλοντος.

Το ίδιο έτος (1992) εγκρίθηκε από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα το 5ο Πρόγραμμα Δράσης για το Περιβάλλον και την Αειφόρο Ανάπτυξη με τον θεματικό τίτλο “Στόχος η αειφορία”. Ειδική αναφορά για το Πρόγραμμα αυτό γίνεται σε άλλο τμήμα της παρούσας εισήγησης.

Αυτών των προσπαθειών σε διεθνικό επίπεδο είχαν προηγηθεί, αλλά και ακολούθησαν, μια σειρά προσπάθειες σε εθνικό επίπεδο. Το 1989 η Ολλανδική Κυβέρνηση δημοσίευσε το δικό της Εθνικό Πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Πολιτικής με τίτλο “Να επιλέξουμε ή να χάσουμε”, το οποίο υιοθετεί την άποψη ότι η αειφόρος ανάπτυξη είναι ο κύριος σκοπός της διαχείρισης του περιβάλλοντος. Το 1990 η βρετανική κυβέρνηση δημοσίευσε τη δική της Λευκή Βίβλο με αντικείμενο “Αυτή η Κοινή

Κληρονομιά”, όπου και πάλι υιοθετείται ο στόχος της αειφόρου ανάπτυξης.

Για να είναι η ανάπτυξη αειφόρος ο A. Blowers όρισε πέντε θεμελιώδεις στόχους που πρέπει να διέπουν όλες τις αποφάσεις για τη μελλοντική ανάπτυξη. Οι στόχοι αυτοί είναι:

α. Διατήρηση πόρων

Η εξασφάλιση της παροχής φυσικών πόρων για τις παρούσες και τις μελλοντικές γενεές, μέσα από την ορθολογική διαχείρισή τους, την αποδοτική διαχείριση της γης, τη μείωση κατασπατάλησης μη ανανεώσιμων πόρων, την αντικατάστασή τους από ανανεώσιμους πόρους (που δεν δημιουργούν πρόβλημα στο περιβάλλον), την ανακύκλωση, τη χρήση νέων τεχνολογιών και τη διατήρηση της βιολογικής ποικιλότητας. Σημειωτέον ότι μόνον ένα ελάχιστο ποσοστό των ειδών χλωρίδας και πανίδας έχει ερευνηθεί επιστημονικά και σε λεπτομέρεια (1% των ειδών της χλωρίδας και ακόμα λιγότερο των ειδών της πανίδας).

β. Αρμονία φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος

Η εξασφάλιση μορφών ανάπτυξης και χρήσης του δομημένου περιβάλλοντος που είναι σε σχέση ισορροπίας και αμοιβαίας συνύπαρξης με το φυσικό περιβάλλον. Η διατήρηση πόρων απαιτεί την ελαχιστοποίηση της κατανάλωσης ενέργειας, τη διατήρηση της παραγωγικότητας της γης κλπ. Η ενθάρρυνση της επανάχρησης των κτιρίων, η αναζήτηση του κατάλληλου μεγέθους, της κατάλληλης πυκνότητας και θέσης των οικισμών για τη μείωση αναγκών μετακίνησης και μεταφοράς, καθώς και η μείωση της συνεχούς μετατροπής αγροτικής γης σε αστική, αποτελούν ζητήματα που σχετίζονται με την αειφόρο ανάπτυξη.

γ. Ποιότητα περιβάλλοντος

Ο αποκλεισμός ή ο περιορισμός διαδικασιών που υποβαθμίζουν ή

ρυπαίνουν το περιβάλλον, η προστασία της ικανότητας ανανέωσης των οικοσυστημάτων, ο περιορισμός τρόπων ανάπτυξης που είναι επιζήμιοι για την ανθρώπινη υγεία ή μειώνουν την ποιότητα ζωής και γενικά η αναβάθμιση του περιβάλλοντος.

δ. Κοινωνική ισότητα

Ο περιορισμός τρόπων ανάπτυξης που αυξάνουν την απόσταση ανάμεσα στις

κοινωνικές ομάδες και ενθαρρύνουν αλόγιστες μορφές εκμετάλλευσης των πόρων για γρήγορο πλουτισμό. Αποτελεί γενική παραδοχή ότι η ανισότητα στους ρυθμούς ανάπτυξης και τα εισοδήματα εντείνει τις πιέσεις στο περιβάλλον μέσω της υπερεκμετάλλευσης των πόρων, της καταστροφής των οικοσυστημάτων κλπ. Στην περίπτωση της αειφόρου ανάπτυξης, η έννοια της κοινωνικής ισότητας αναφέρεται, επίσης, στην ισότητα ανάμεσα στις παρούσες και μελλοντικές γενεές, αφού η αειφόρος ανάπτυξη αποσκοπεί στην εξασφάλιση πόρων και για το μέλλον.

ε. Δημόσια συμμετοχή

Η αλλαγή αξιών, απόψεων και συμπεριφορών, με την ενθάρρυνση της συμμετοχής κατοίκων και φορέων στη λήψη αποφάσεων και στην ανάληψη πρωτοβουλιών αναβάθμισης του περιβάλλοντος, που ξεκινούν από την τοπική κοινότητα και επεκτείνονται σε όλα τα επίπεδα, περιφερειακό, εθνικό και διεθνικό.

Οι παραπάνω στόχοι έχουν προφανώς εφαρμογή και σε επίπεδο πόλης. Ο κύριος στόχος για μια αειφόρο πόλη είναι:

“η μείωση της χρήσης από την πόλη φυσικών πόρων και της παραγωγής αποβλήτων με την παράλληλη βελτίωση της ποιότητας ζωής”

Μπορούμε να περιορίσουμε τις αρνητικές επιπτώσεις του τουρισμού και να αντιστρέψουμε τη σημερινή κατάσταση;

Το 1992 η Σύνοδος των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, περισσότερο γνωστή σαν «Σύνοδος του Ρίο», αναγνώρισε τον Τουριστικό & Ταξιδιωτικό Τομέα σαν τομέα κλειδί για την παγκόσμια οικονομία και θεώρησε ότι θα μπορούσε υπό όρους να συμβάλει ουσιαστικά στην αειφόρο ανάπτυξη.

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 ερχόμαστε καθημερινά σε επαφή με μια πλημμυρίδα συγγραμμάτων, διοικητικών εγγράφων, σεμιναρίων, συμποσίων, δημόσιων συζητήσεων και οργανισμών που ασχολούνται με το θέμα «αειφόρος ανάπτυξη και τουρισμός» και προτείνουν ευφάνταστες στρατηγικές για να προσεγγίσουμε τον στόχο της αειφορίας.

Θα ήθελα όμως να θέσω μερικά προκαταρκτικά ερωτήματα με την ιδιότητα μου ως κατ' επάγγελμα μελετητή της τουριστικής βιομηχανίας και οικονομίας τα τελευταία 25 χρόνια. Γνωρίζοντας από πρώτο χέρι τι έχει συμβεί όλα αυτά τα χρόνια στον τουρισμό έχω καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η χάραξη της τουριστικής πολιτικής πρέπει να είναι πολύ μελετημένη, ειδάλλως οι αρνητικές επιπτώσεις θα υπερκεράσουν τις όποιες θετικές.

Όταν κατά τη δεκαετία του 1970 ετοίμαζα την διατριβή μου στα θέματα αυτά, η Παγκόσμια Τράπεζα προωθούσε και χρηματοδοτούσε στις αναπτυσσόμενες χώρες την πολιτική ανάπτυξης του τουριστικού τομέα ως βασικού μέσου αποκόμισης εξωτερικού συναλλάγματος, χωρίς τον οποίο οι χώρες αυτές δε θα μπορούσαν να ορθοποδήσουν και να προσεγγίσουν υψηλά επίπεδα οικονομικής ανάπτυξης. Σήμερα, η αειφορική παράμετρος στην τουριστική ανάπτυξη είναι ένα θεμελιώδες εργαλείο στην προσπάθεια να περιοριστεί η φτώχεια, μια πολιτική που οφείλεται κυρίως σε δράσεις των WTO και UNCTAD και χρονολογείται από την Παγκόσμια Διάσκεψη για την Αειφόρο Ανάπτυξη.

Ποιον ωφελεί ο τουρισμός;

Ο τουρισμός είναι πια ο κλάδος με τα μεγαλύτερα οικονομικά μεγέθη σε παγκόσμιο επίπεδο. Τα περίπου 700 εκατομμύρια τουριστών διεθνώς παράγουν εισπράξεις που υπολογίζονται σε 500 δισεκατομμύρια αμερικανικά δολάρια ετησίως. Το 2020 ο αριθμός των διεθνών μετακινήσεων τουριστών μπορεί να φτάσει ακόμα και στα 1,6 δισεκατομμύρια (ημεδαποί τουρίστες δεν περιλαμβάνονται στους παραπάνω αριθμούς). Μπορούμε να διαχειριστούμε τη μεγέθυνση στον τουριστικό τομέα εφαρμόζοντας τις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης; Με άλλα λόγια, πως θα ελαχιστοποιηθούν / αμβλυνθούν οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις την ίδια στιγμή που η ζήτηση για τουρισμό παρουσιάζει αυξητικές τάσεις στις περισσότερες περιοχές του κόσμου;

Φυσικά, ο τουρισμός είναι συναλλαγατοφόρος, δημιουργεί θέσεις εργασίας, υποβοηθά την περιφερειακή ανάπτυξη, κτλ.... Αλλά αυτή είναι μόνο η μισή αλήθεια. Συνήθως, δεν παρατηρούμε τι βρίσκεται πίσω από αυτό το μοντέλο ανάπτυξης. Οι εισροές ξένου συναλλάγματος είναι ένα ευχάριστο γεγονός. Ας μην παραλείψουμε, όμως, να διερωτηθούμε α) ποιος ωφελείται από αυτές και β) ποιο και πόσο μεγάλο είναι τα κόστος των ενεργειών (αποφάσεων) που κάνουν εφικτή την απόκτηση / εισροή συναλλάγματος σε σκληρό νόμισμα.

Ας αρχίσουμε με την περίπτωση των απαραίτητων υποδομών για τον τουρισμό, δηλαδή δρόμους, αεροδρόμια, επικοινωνίες, ύδρευση, παροχή ενέργειας, κ.ά.. Σε πολλές αναπτυσσόμενες χώρες παρατηρείται μια καθόλου αμελητέα συγκέντρωση των υποδομών αυτών στις αναπτυγμένες τουριστικά ζώνες, την ίδια στιγμή που εκλείπουν παντελώς από τα υπόλοιπα – μη τουριστικοποιημένα – τμήματα της χώρας. Έχει, με άλλα λόγια, δοθεί προτεραιότητα στην τουριστική ανάπτυξη, ωστόσο έχουν παραμεληθεί οι ανάγκες του τοπικού πληθυσμού. Είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε ότι:

- η μέση ημερήσια κατανάλωση νερού ενός τουρίστα υπολογίζεται σε 200 λίτρα (0,2 κυβικά μέτρα), μέγεθος που επιβαρύνει σε υπερβολικό βαθμό την κατανάλωση υδατικών πόρων στις περιοχές υποδοχής,

- η κατ' έτος κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας από τουριστικές μονάδες είναι πολλαπλάσια της κατανάλωσης του μέσου νοικοκυριού. Για παράδειγμα, ένα ξενοδοχείο στο Κάιρο καταναλώνει κατά μέσο όρο τόση ηλεκτρική ενέργεια όση 4.000 νοικοκυριά της ίδιας πόλης.

Αξίζει, λοιπόν, να επενδυθούν τόσο μεγάλοι χρηματοδοτικοί πόροι σε υποδομές που προορίζονται για τους τουρίστες / επισκέπτες και δε συμβάλλουν θετικά στο βιοτικό επίπεδο του τοπικού πληθυσμού; Η πλειονότητα τέτοιου τύπου επενδύσεων πρέπει να αποπληρωθούν σε σκληρό νόμισμα, μια και η προμήθεια του απαραίτητου εξοπλισμού ικανοποιείται με εισαγωγές από το εξωτερικό, σπάνια μπορεί να τον αγοράσει κανείς στην εγχώρια αγορά.

Τι ποσοστό, τι κομμάτι του τουριστικού πακέτου που προπληρώνεται στο εξωτερικό, εισπράττεται εν τέλει από τη χώρα πραγματοποίησης των διακοπών, από τη χώρα υποδοχής; (χρησιμοποιείται εδώ του παράδειγμα του Δυτικοευρωπαϊού τουρίστα). Θα λέγαμε ότι το τμήμα των εσόδων από τον τουρισμό το οποίο τελικά καρπώνονται οι τοπικές οικονομίες της χώρας φιλοξενίας είναι συνήθως ένα πολύ μικρό τμήμα των συνολικών εσόδων. Γενικά, το μέγεθος των εσόδων για την χώρα υποδοχής εξαρτάται από τους εξής παράγοντες: από το καθεστώς ιδιοκτησίας και λειτουργίας των διεθνών μέσων μεταφοράς, των ξενοδοχείων και των υποδομών αναψυχής, από την επιλογή των αγαθών που θα καταναλωθούν από τους τουρίστες και από το αν αυτά είναι ή όχι εισαγόμενα, κ.ά. Το μερίδιο της τοπικής οικονομίας από τα συνολικά έσοδα μπορεί να περιοριστεί ακόμα και στο 10%, όταν για παράδειγμα οι τουρίστες μετακινούνται με πτήσεις τσάρτερ ξένων συμφερόντων, όταν διαμένουν σε ξενοδοχεία ιδιοκτησίας διεθνών επιχειρηματικών αλυσίδων, όταν στον τόπο διακοπών επιλέγουν τις υπηρεσίες πρακτορείων που είναι εξαρτημένα από τους διεθνείς τουριστικούς πράκτορες που τους πούλησαν το αρχικό πακέτο διακοπών, κ.ά. Υπάρχουν επιστημονικές έρευνες που προσπαθούν να

μετρήσουν ακριβώς αυτό, δηλαδή το μερίδιο της χώρας υποδοχής από την πίτα των τουριστικών εσόδων με μονάδα μέτρησης το ξένο συνάλλαγμα και οι οποίες παίρνουν υπ' όψη τους όλων των ειδών τα άμεσα και έμμεσα έξοδα και έσοδα που συνδέονται με τον οικονομικό κύκλο της διεθνούς τουριστικής κίνησης. Αλλά δεν υπάρχει ούτε μία χώρα που να γνωρίζει με ακρίβεια το καθαρό κέρδος της ίδιας από τον διεθνή τουρισμό στο έδαφος της. Ο Δορυφόρος Λογαριασμός Τουρισμού (Tourism Satellite Account)¹ στις μετρήσεις του περιλαμβάνει μόνο τις δαπάνες των τουριστών στις χώρες προορισμού τους, χωρίς να συναξιολογεί τα αντίστοιχα έξοδα της χώρας υποδοχής στην προσπάθεια της να ελκύσει έσοδα από τον τουρισμό.

Δημιουργία θέσεων εργασίας

Πόσο κοντά στην πραγματικότητα είναι το επιχείρημα για δημιουργία θέσεων εργασίας; Αναμφισβήτητα, ο τουρισμός δημιουργεί απασχόληση. Σύμφωνα με το WTTC, ο τουριστικός κλάδος απασχολεί 200 εκατομμύρια άτομα παγκοσμίως.

Στις αναπτυσσόμενες χώρες η τουριστική βιομηχανία ενδιαφέρεται κυρίως για ανειδίκευτη εργασία. Για τον ανειδίκευτο εργάτη είναι πιο εύκολο να προσληφθεί με μικρό μισθό στον τουριστικό τομέα παρά σε άλλους τομείς. Κάπως έτσι, ο τοπικός πληθυσμός εκλαμβάνει τον τουρισμό σαν ένα επιπλέον κίνητρο για να εγκαταλείψει παραδοσιακές, προϋπάρχουσες ή εν δυνάμει ασχολίες και επαγγέλματα.

Για παράδειγμα, στο προσωπικό των κουβανέζικων κρουαζιερόπλοιων απασχολούνται σήμερα άτομα με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης (δάσκαλοι, ερευνητές, μηχανικοί, μεταφραστές) αλλά χωρίς κάποια εξειδικευμένη σχέση με τα τουριστικά επαγγέλματα.

Στο νησί Djerba της Τυνησίας, η αγροτική παραγωγή έχει πλέον μειωθεί σε τέτοιο βαθμό, που εκεί πια παράγεται μόνο το 10% της απαραίτητης τροφής για τη συντήρηση μόνιμου πληθυσμού και επισκεπτών. Μόλις πριν 10 χρόνια

(1994) η Djerba ήταν αυτάρκης. Οι ντόπιοι εξασκούν συναφή με τον τουρισμό επαγγέλματα σχεδόν κατ' αποκλειστικότητα και τα χωράφια τους έχουν να τους δουν χρόνια. Το εύκολο κέρδος από την τουριστική οικονομία δημιουργεί προσδοκίες που επηρεάζουν τις κοινωνικές αναπαραστάσεις για τη δομή της οικονομίας, τον ιθαγενή πολιτισμό, κ.ά.

Πολιτισμική αλλοτρίωση

Συχνά ο τουρισμός παράγει εμπειρίες πολιτισμικής αποξένωσης. Οι επιπτώσεις του στην τοπική κουλτούρα και τον τρόπο ζωής μπορούν να είναι ταυτόχρονα θετικές και αρνητικές. Ο εξατομικευμένος τουρίστας που επισκέπτεται μια άλλη χώρα, παρασυρμένος από την επιθυμία του να τη γνωρίσει, ίσως δεν αναλογίζεται πόσο η δική του συμπεριφορά, ο τρόπος ενδυμασίας και οι συνήθειες του φαντάζουν ξένες για το πολιτισμικό πλαίσιο της χώρας υποδοχής. Έχοντας προπληρώσει ένα σεβαστό αντίτιμο για τις διακοπές του, θεωρεί ότι του επιτρέπεται να υπερβαίνει τα πολιτισμικά όρια και να αναιρεί / προσβάλλει του άτυπους κώδικες που έχουν τεθεί από τις κοινωνίες.

Από αυτόν τον σιωπηρό ανταγωνισμό διαφορετικών κωδίκων συμπεριφοράς πηγάζουν αρκετά πολιτισμικά και κοινωνικά προβλήματα.

Από την άλλη πλευρά, χωρίς τον τουρισμό, ένα μεγάλο κομμάτι από το παγκόσμιο πολιτισμικό απόθεμα (μνημεία, παραδόσεις, τρόποι ζωής, κ.ά.) θα είχε χαθεί για πάντα.

Περιβαλλοντικά ζητήματα

Η υπέρβαση της φέρουσας ικανότητας και η συνακόλουθη περιβαλλοντική υποβάθμιση των τουριστικών περιοχών αποτελούν τις μεγαλύτερες απειλές για την ίδια την τουριστική βιομηχανία. Αναπόφευκτα σ' αυτόν τον τομέα πρέπει να προωθηθούν αλλαγές. Ας μην ξεχνάμε ότι όλα αυτά που «πουλάει» ο τουρισμός, δηλαδή το φυσικό τοπίο, το περιβάλλον, τον τοπικό πολιτισμό, τη φιλοξενία, είναι ευαίσθητα, ελαττώσιμα και μη αναπληρώσιμα αγαθά... Το

επίπεδο διατήρησης / διαχείρισης του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος επηρεάζει σημαντικά τον ίδιο τον τουρισμό.

Αν συνεχιστεί η τωρινή κατάσταση, ίσως θα πρέπει να αναρωτηθούμε τι μορφή θα έχει ο τουρισμός σε 20 με 30 χρόνια και ποια θα είναι η ποιότητα του. Σημειώσαμε παραπάνω ότι ο αριθμός των διεθνών μετακινήσεων τουριστών αναμένεται να υπερδιπλασιαστεί ανάμεσα στο 2000 και το 2020 (από 0,7 δις σε 1,6 δις άτομα). Μπορούν οι τόποι υποδοχής των τουριστών να αντέξουν τόσο αυξημένη επισκεψιμότητα χωρίς ταυτόχρονα να θέσουν σε καθεστώς διακινδύνευσης το περιβάλλον;

Είμαστε σε θέση να θέσουμε όρια στις αρνητικές επιπτώσεις του τουρισμού και να αντιστρέψουμε τη σημερινή κατάσταση; Η μαγική φράση, που ακούγεται παντού, είναι «αιεφόρος ανάπτυξη»! Πιστεύεται ότι η προώθηση της θα λύσει όλα τα προβλήματα και, κάπως έτσι, όσοι ασχολούνται με τον τουριστικό σχεδιασμό παγκοσμίως δεν παραλείπουν ή δείχνουν να μην παραλείπουν να εφαρμόζουν τις αρχές της αιεφόρου ανάπτυξης ως κριτήρια και στο δικό τους πεδίο.

Πάλι, όμως, κάτι έχουμε ξεχάσει. Λέγεται όλο και πιο συχνά ότι στηριζόμενοι στις τεχνολογικές εξελίξεις είμαστε σε θέση να μειώσουμε την κατανάλωση ενέργειας, να ανακυκλώσουμε, να ελαχιστοποιήσουμε τη ρύπανση...τις περισσότερες φορές με αρκετή δόση περηφάνιας για όλη αυτήν την πρόοδο. Οι επιτυχίες αυτές (στην τεχνολογική αντιμετώπιση περιβαλλοντικών θεμάτων) όσο πραγματικές είναι άλλο τόσο είναι αποπροσανατολιστικές (και δίνουν μια πλασματική εικόνα για τις δυνατότητες μας). Συνολικά το μέγεθος των πιέσεων που ασκούνται σήμερα στο περιβάλλον δεν έχει μειωθεί καθόλου, ενώ την ίδια στιγμή οι φυσικοί πόροι διάφορων περιοχών συνεχίζουν να μειώνονται σε σημείο οριακό. Στην πραγματικότητα (μέσα από αυτή την τεχνολογικά προηγμένη αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων) δεν κάνουμε τίποτα άλλο από το να παράγουμε

επιχειρήματα υπέρ και να επιτρέπουμε την περαιτέρω μεγέθυνση του τουριστικού κλάδου.

Μπορούμε στ' αλήθεια να αντιστρέψουμε την τάση και να διαφοροποιήσουμε το περιεχόμενο της τουριστικής προσφοράς από εμπορευματοποιημένο σε περισσότερο ολιστικό;

Κατά τη γνώμη μου, αυτό είναι εφικτό, όχι όμως για το σύνολο της ανθρωπότητας. Θα μπορούσαμε να συγκρίνουμε αυτή τη συζήτηση με τη συζήτηση γύρω από τα βιολογικά και τα συμβατικά τρόφιμα. Όλοι γνωρίζουμε εδώ και αρκετά χρόνια τον κίνδυνο για την ανθρώπινη υγεία από τα λιπάσματα, τα αγροχημικά και τη βιομηχανοποιημένη ζωική παραγωγή, όμως παρ' όλα αυτά η παραγωγή – κατανάλωση οργανικών τροφών παραμένει περιορισμένη παγκοσμίως.

Όσον αφορά στην παγκοσμιοποίηση και τη συζήτηση γύρω από αυτή, θα χρησιμοποιήσω εδώ το παράδειγμα ενός μεσαίου μεγέθους αστικού κέντρου του οποίου οι κάτοικοι επιθυμούν να ενσωματώσουν στην αναπτυξιακή τους στρατηγική τον τουρισμό εφαρμόζοντας τις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης. Αναπόφευκτα, το τουριστικό τους προϊόν πρέπει να προσφερθεί στην παγκόσμια αγορά ώστε να είναι οικονομικά αποδοτικό. Οι ξένοι τουριστικοί πράκτορες θα ασκήσουν πιέσεις με στόχο να προσαρμόσουν το προσφερόμενο προϊόν στις ανάγκες των πελατών τους σε διεθνές επίπεδο. Αν δεν τα καταφέρουν, πιθανότατα η παγκόσμια αγορά θα χάσει το ενδιαφέρον της για αυτό το προϊόν. Στην καλύτερη περίπτωση, θα υπάρξει ένας ενδιάμεσος συμβιβασμός ανάμεσα στις απαιτήσεις των πελατών και τις προθέσεις των ντόπιων, ενώ στην χειρότερη περίπτωση είτε οι τελευταίοι θα αναγκαστούν να ενδώσουν άνευ όρων στις πιέσεις των τουριστικών πρακτόρων ή θα πρέπει να εγκαταλείψουν οριστικά ό,τι είχαν κατά νου.

Ο οικότουρισμός δεν είναι πάντα λύση για αειφόρο ανάπτυξη

Ο οικότουρισμός δεν ταυτίζεται απαραίτητα με το σεβασμό του φυσικού περιβάλλοντος. Όπως συμβαίνει και μη οικότουριστικές δραστηριότητες, αρκετοί τουρίστες έχοντας πληρώσει ένα ορισμένο αντίτιμο για την δραστηριότητα που επέλεξαν, δεν εμφανίζονται έτοιμοι να αποδεχτούν περιορισμούς και όρια σε αυτήν (τα οποία κατά κανόνα θέτει ο οικότουρισμός). Για παράδειγμα, ο κάθε πεζοπόρος στο Νεπάλ καταναλώνει κατά μέσο όρο 6 κιλά ξύλου καύσης συμβάλλοντας έτσι (στην αποψίλωση του βουνού και) στην επιτάχυνση της διάβρωσης του εδάφους. Την ίδια στιγμή ο ρυθμός συγκέντρωσης στερεών απορριμμάτων κατά μήκος των μονοπατιών δεν φαίνεται δυνατό να μειωθεί ακόμα και μετά την ενεργοποίηση σχετικής νομοθεσίας.

Η εμπειρία της ανάβασης του ιερού όρους Fuji (στην Ιαπωνία), γεμάτου με πεταμένα δοχεία και πλαστικά μπουκάλια, προκαλεί δικαιολογημένα τη θλίψη. Η ίδια θλιβερή εικόνα είναι γνώριμη σε αρκετά βουνά και εξοχές της Ευρώπης.

Αρκετές είναι οι κυβερνήσεις που έχουν επιβάλλει επί τούτου ειδικές εισφορές σε μια προσπάθεια να μειθούν οι αριθμοί των επισκεπτών σε προστατευόμενες περιοχές. Αυτά τα μέτρα ταξικού χαρακτήρα έχουν σαν αποτέλεσμα το διαχωρισμό των επισκεπτών σε δύο κατηγορίες: σε εκείνους που αντέχουν και σε εκείνους που δεν αντέχουν οικονομικά την καταβολή των επιπλέον εισφορών.

---

8. ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ

Το θαλάσσιο περιβάλλον είναι ένα από τα πιο πολύτιμα ατού της ανθρωπότητας. Οι ωκεανοί και θάλασσες καλύπτουν το 71% της επιφάνειας της γης και αποτελούν την μεγαλύτερη πηγή βιοποικιλότητας που περιέχει το 90% της βιόσφαιρας.

Τα θαλάσσια οικοσυστήματα διαδραματίζουν βασικό ρόλο στη διαμόρφωση του κλίματος και του καιρού. Συμβάλλουν, επίσης, στην οικονομική και κοινωνική ευημερία και στην ποιότητα ζωής-και αποτελούν, κυριολεκτικά, σοβαρό παράγοντα επιβίωσης για τις παράκτιες κοινότητες.

Εντούτοις αυτό το περιβάλλον υφίσταται ασφυκτική πίεση. Οι ωκεανοί και οι θάλασσες απειλούνται σοβαρά.

Η εξερεύνηση για πετρέλαιο και φυσικό αέριο, η ναυτιλία, η παράκτια ανάπτυξη, ο τουρισμός, η βυθοκόρηση για άμμο και αμμοχάλικο και τον επιβλαβέστατο αντίκτυπο χερσαίων δραστηριοτήτων, όπως η γεωργία και η μεταποίηση, είναι μερικές από τις πηγές που απειλούν την υγεία των ωκεανών και θαλασσών.

Παράλληλα οι επιστήμονες ήδη παρατηρούν το ανησυχητικό αντίκτυπο της κλιματικής μεταβολής στις θάλασσες και τους ωκεανούς.

Οι υψηλότερες θερμοκρασίες αλλάζουν την σύνθεση του ζωοπλαγκτού , γεγονός το οποίο με τη σειρά του επηρεάζει τα είδη ψαριών σε πολλές θάλασσες του πλανήτη.

Για να αντιστρέψουμε τους σημερινούς ρυθμούς υποβίβασης της θαλάσσιας ζωής, θα πρέπει διεθνείς, ευρωπαϊκές και εθνικές πολιτικές να προσεγγίσουν ολικά το πρόβλημα, προκειμένου να προστατευτεί, και στο μέτρο του δυνατού, να αποκατασταθεί η θαλάσσια βιοποικιλότητα και τα οικοσυστήματα, δίνοντας τους χώρο και χρόνο για να ανακτήσουν την πλήρη ζωτικότητα τους .

Το θαλάσσιο περιβάλλον πρέπει να ελεγχθεί, όχι όπως τώρα σύμφωνα με τα διοικητικά σύνορα, αλλά μέσω θαλάσσιων περιοχών που θα καθοριστούν με οικολογικά κριτήρια.

Οι δυνατότητες αναπαραγωγής της θαλάσσιας ζωής δεν είναι ανεξάντλητες. Και κυρίως δεν καθορίζονται στις δικές μας ανάγκες. Αντίθετα, θα πρέπει να προσαρμόσουμε τις ανάγκες στα ασφαλή όρια αναπαραγωγής των οικοσυστημάτων και των ιχθυοπληθυσμών.

8.1 ΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΤΗΣ ΘΑΛΑΣΣΙΑΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ

Η αλιεία και η ρύπανση είναι δυο από τους βασικότερους κίνδυνους που απειλούν τους ωκεανούς και τη θαλάσσια ζωή. Πρόσφατα έρευνα του Ινστιτούτου Θαλάσσιας Έρευνας, έδειξε ότι εκτός αυτών ότι οι κλιματικές αλλαγές και η άνοδος της θερμοκρασίας των υδάτων έχει αρχίσει να αλλάζει τις ισορροπίες της θάλασσας και να απειλεί την πανίδα και τη χλωρίδα της

Η αλιεία είναι μια από τις αρχαιότερες ανθρώπινες δραστηριότητες. Τη σημερινή εντατική μορφή της την απέκτησε μόλις τον περασμένο αιώνα. Η παγκόσμια αλιευτική παραγωγή έχει τετραπλασιαστεί τα 40 τελευταία χρόνια. Αυτό όμως δεν σημαίνει πως αυξήθηκαν τα αποθέματα των ψαριών. Απλά, μεγάλωσε η αποτελεσματικότητα των αλιευτικών εργαλείων και φυσικά, το μέγεθος των στόλων.

Η σύγχρονη εντατική αλιεία έχει οδηγήσει στην εξαφάνιση πολλών αποθεμάτων ψαριών σε πολλές θάλασσες του πλανήτη.

Η "βιομηχανική" όπως λέγεται, αλιεία, έγινε συνώνυμη με την καταλήστευση της θάλασσας. Οι ωκεανοί θεωρήθηκαν ως ανεξάντλητη πηγή αλιευμάτων. Σήμερα, δεν απειλείται μόνο το περιβάλλον και τα οικοσυστήματα, αλλά και το ίδιο το μέλλον της αλιείας ως οικονομικής δραστηριότητας. Ενώ λοιπόν τα αποθέματα όλο και λιγοστεύουν, οι στόλοι χρειάζεται να μετακινούνται όλο και μακρύτερα αναζητώντας τα τελευταία ψάρια.

Οι κατηγορίες εναντίον της σύγχρονης αλιείας δεν αφορούν μόνο στην ποσότητα των αλιευμάτων ή στην υπεραλίευση ορισμένων ειδών. Έχουν να κάνουν και με την άσκοπη σπατάλη της θαλάσσιας ζωής, αφού πολλοί από τους οργανισμούς που καταλήγουν στα δίχτυα των ψαράδων, αποτελούν μη εμπορεύσιμα είδη και ξαναρίχνονται -νεκροί πλέον- στη θάλασσα. Ανάμεσά τους πολλά δελφίνια, θαλάσσιες χελώνες, καρχαρίες, θαλασσοπούλια. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι μηχανότρατες (συρόμενα εργαλεία βυθού) αλλά και τα παρασυρόμενα αφρόδιστρα (driftnets).

Η μείωση των αλιευτικών αποθεμάτων οδηγεί σε σύγκρουση τους ψαράδες με θαλάσσια είδη όπως τα δελφίνια, οι θαλάσσιες χελώνες και οι φώκιες.

Εκτός από την καταστροφική αλιεία όμως, η θαλάσσια ζωή απειλείται και από τη ρύπανση. Σε πολλές περιπτώσεις η θάλασσα αντιμετωπίζεται σαν χωματερή στην οποία καταλήγουν εκατομμύρια τόνοι αστικών λυμάτων, βιομηχανικών αποβλήτων (μεταξύ των οποίων πυρηνικά απόβλητα και τοξικές ουσίες), φυτοφαρμάκων... Πολλές τοξικές ουσίες ανιχνεύονται πλέον στους πικουίνους και τις πολικές αρκούδες, παρότι ζουν πολύ μακριά από βιομηχανικές εγκαταστάσεις. Η ρύπανση δε γνωρίζει σύνορα.

Έρευνα του Ινστιτούτου Θαλάσσιας Έρευνας (Icram), δείχνει ότι οι κλιματικές αλλαγές και η άνοδος της θερμοκρασίας των υδάτων έχει αρχίσει να αλλάζει τις ισορροπίες της θάλασσας και να απειλεί την πανίδα και τη χλωρίδα της.

Σύμφωνα με επίσημη έκθεση οι επιστήμονες αναφέρουν ότι διαπίστωσαν την εξαφάνιση ενός κρύου ρεύματος που δημιουργείται στον κόλπο της Τεργέστης (βόρεια Ιταλία) και επιτρέπει την κυκλοφορία των υδάτων στην Αδριατική και την ανανέωσή τους με τα ύδατα ολόκληρης της Μεσογείου.

Σύμφωνα με το Icram η εξαφάνιση αυτή, που έχει διαπιστωθεί από το 2003, υπάρχει κίνδυνος να μεταμορφώσει την Αδριατική σε αλμυρή θάλασσα χωρίς ζωή.

Παράλληλα οι επιστήμονες διαπίστωσαν ότι η άνοδος της θερμοκρασίας στην επιφάνεια της Μεσογείου έχει αρχίσει να προχωρεί τώρα σε βάθος και να εμποδίζει την ανάμιξη των υδάτων, επιφέροντας την εξαφάνιση των μικροσκοπικών φυκιών που αποτελούν τη βάση της θαλάσσιας διατροφικής αλυσίδας.

Οι επιστήμονες επισημαίνουν ότι μια άνοδος της θερμοκρασίας, της τάξεως του 0,4 βαθμού Κελσίου, είναι σε θέση να αλλοιώσει ως και κατά 50% τον πλούτο των ειδών.

Τον περασμένο χειμώνα, οι θερμοκρασίες των βαθέων υδάτων του νότου της Τυρρηνικής θάλασσας που βρέχει τις δυτικές ακτές της Ιταλίας, αυξήθηκαν κατά δύο βαθμούς (15 βαθμοί Κελσίου έναντι 13).

Η άνοδος της θερμοκρασίας των υδάτων επιφέρει εξάλλου μείωση της απορρόφησης από τη θάλασσα του διοξειδίου του άνθρακα, του αερίου που προκαλεί κατά κύριο λόγο το φαινόμενο του θερμοκηπίου.

Η ΛΥΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΕΙΝΑΙ ΣΤΟ ΧΕΡΙ ΜΑΣ

Σε ένα τόσο περίπλοκο θέμα δεν θα μπορούσε να υπάρχει μια απλή λύση. Κι όμως, μπορούμε να ξεκινήσουμε από τη βασική παραδοχή ότι η θάλασσα δεν είναι χωματερή. Με απλά λόγια, η θάλασσα δεν πρέπει να γίνεται ο αποδέκτης αστικών λυμάτων, βιομηχανικών αποβλήτων κλπ. Ακόμη και αυτά που "δεν φαίνονται", όπως πυρηνικά και τοξικά απόβλητα που έχουν ποντιστεί σε μεγάλα βάθη, υποθηκεύουν το μέλλον της θαλάσσιας ζωής. Μπορούμε να συνεχίσουμε αναγνωρίζοντας ότι οι περισσότερες από τις ανθρώπινες δραστηριότητες έχουν άμεσες επιπτώσεις στο θαλάσσιο περιβάλλον. Και δεν αναφερόμαστε στις πιο προφανείς αλλά σε άλλες όπως η τρύπα του όζοντος και οι κλιματικές αλλαγές, που σχετίζονται άμεσα με την παραγωγικότητα και την επιβίωση πολλών οικοσυστημάτων. Τέλος, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι οι δυνατότητες αναπαραγωγής της θαλάσσιας ζωής δεν είναι ανεξάντλητες. Και κυρίως δεν καθορίζονται από τις δικές μας ανάγκες. Αντίθετα, θα πρέπει να προσαρμόσουμε τις ανάγκες στα ασφαλή όρια αναπαραγωγής των οικοσυστημάτων και των ιχθυοπληθυσμών. Αυτοί είναι οι βασικοί άξονες πάνω στους οποίους κινούμαστε στην Ελλάδα και στο εξωτερικό για να αντιστρέψουμε τους σημερινούς ρυθμούς υποβάθμισης της θαλάσσιας ζωής.

---

9. ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η αύξηση της τουριστικής κίνησης, εξαρτάται κυρίως από τρεις παράγοντες: α) Την καλή οικονομία των χωρών προέλευσης, β) Την παγκόσμια ηρεμία, αλλά και την ηρεμία στις σχέσεις μεταξύ των κρατών και β) Το φυσικό, δομημένο και πολιτιστικό περιβάλλον της χώρας υποδοχής.

Όταν υπάρχει υγιής οικονομία ο πελάτης-καταναλωτής έχει τη δυνατότητα να προγραμματίσει τις διακοπές του άνετα και όχι την τελευταία στιγμή, όπως έγινε εφέτος, αφού τα έσοδά του θα βρίσκονται σ' ένα αρκετά ικανοποιητικό επίπεδο. Αυτονόητο είναι ότι για να προσελκύσει μια χώρα τουρίστες θα πρέπει οι σχέσεις με τις χώρες προέλευσης και ειδικά τις γειτονικές να είναι ειρηνικές.

Το πιο βασικό όμως είναι το περιβάλλον με την ευρεία έννοια της χώρας προορισμού και εδώ μπορώ να πω ότι χώρα μας διαθέτει πολλές περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, εθνικούς δρυμούς, αισθητικά δάση, σπάνια βιοποικιλότητα, άριστες κλιματολογικές συνθήκες και μια ανεξάντλητη αρχαιολογική και πολιτιστική κληρονομιά. Κατά συνέπεια πρέπει να δώσουμε ιδιαίτερη βαρύτητα στα έργα υποδομής ώστε να αναδείξουμε το τουριστικό μας προϊόν.

Ήδη από το 1993 στο πλαίσιο του Πέμπτου Προγράμματος Δράσης για το περιβάλλον "προς μια Αειφόρο Ανάπτυξη" προτάθηκαν τρεις άξονες δράσεις για τον τουρισμό και την παράλληλη προστασία του περιβάλλοντος:

- Διαφοροποίηση των τουριστικών δραστηριοτήτων, συμπεριλαμβανομένης της καλύτερης διαχείρισης του μαζικού τουρισμού και την ενθάρρυνση εναλλακτικών τύπων τουρισμού.

- Βελτίωση της ποιότητας των παρεχομένων υπηρεσιών, έμφαση στην πληροφόρηση και ευαισθητοποίηση των επισκεπτών, καθώς και στην καλύτερη διαχείριση της ροής των επισκεπτών.

- Αλλαγή της συμπεριφοράς των τουριστών. Στο πλαίσιο αυτό ενθαρρύνονται ειδικές δράσεις, όπως τηλεοπτικές καμπανιές, σύνταξη κώδικα συμπεριφοράς και ενθάρρυνση των επισκεπτών για κατάλληλη επιλογή μέσων μεταφοράς.

Η βιώσιμη ανάπτυξη του Τουρισμού προϋποθέτει διάφορους τομείς (Council of Europe 1996):

α) Σχεδιασμός (Πολεοδομία -Χωροταξία):

Ο σχεδιασμός των τουριστικών περιοχών πρέπει να γίνεται με βάση την Φέρουσα Ικανότητα του συστήματος, θα πρέπει να γίνεται οριοθέτηση περιοχών με τουριστική ανάπτυξη, να χρησιμοποιούνται τεχνικές για τη διαχείριση της ροής των επισκεπτών, να γίνει ουσιαστική εφαρμογή Μελετών Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων για κάθε έργο τουριστικής ανάπτυξης, να παρέχεται βοήθεια στις υποβαθμισμένες περιοχές προκειμένου να επανεκταχθούν στην τουριστική αγορά, να γίνεται συστηματική και λεπτομερειακή καταγραφή περιοχών και να προτείνονται συνδυασμοί που θα αξιοποιούν την ποικιλία των μνημείων και της γεωγραφικής και της γεωγραφίας, θα πρέπει να υιοθετηθούν μέτρα για την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου, να υπάρξει ενθάρρυνση ήπιων παρεμβάσεων και γενικότερα ενθάρρυνση ήπιων μορφών τουρισμού (π.χ. αγροτουρισμός) που σέβονται τις ιδιαιτερότητες του τόπου υποδοχής κ.α.

β) Θεσμική οργάνωση:

Θα πρέπει να υιοθετηθούν μέτρα για την προστασία παραδοσιακών οικισμών,

περιοχών με ιδιαίτερα οικολογικό ενδιαφέρον που αποτελούν ταυτόχρονα και τουριστικούς προορισμούς. Ταυτόχρονα θα πρέπει να ενισχυθεί η διαδικασία παρακολούθησης και εφαρμογής των διαφόρων κανονισμών που προβλέπονται γι' αυτές τις περιοχές.

γ) Οικονομική ανάπτυξη:

Θα πρέπει να υιοθετηθούν κίνητρα για την ενθάρρυνση ορισμένων τύπου τουρισμού που σέβεται τις τοπικές ιδιαιτερότητες.

δ) Έρευνα:

Παράλληλα με τις παραπάνω δράσεις απαιτείται να συνεχισθεί η μελέτη των επιπτώσεων από το φαινόμενο του τουρισμού αλλά και των δυνατοτήτων αποκατάστασης για περιοχές που αντιμετωπίζουν ήδη προβλήματα υποβάθμισης.

Η χώρα μας παρά τα προβλήματα που αντιμετωπίζει έχει πολλαπλές δυνατότητες ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

Για να ανταποκριθούμε στις νέες αυτές προκλήσεις δεν πρέπει απλά και μόνονα επιλύσουμε τα όποια προβλήματα υποδομών και εξυπηρετήσεων. Επιβάλλεται να αναζητήσουμε και στη συνέχεια να υιοθετήσουμε μια καινούργια άποψη που θα θέτει τα προβλήματα του περιβάλλοντος στο κέντρο του ενδιαφέροντος.

Μετά από όλα αυτά μερικά χρήσιμα συμπεράσματα για το μέλλον του τουρισμού μπορούν να εξαχθούν είτε θετικά είναι αυτά είτε αρνητικά:

Τα θετικά του Ελληνικού τουρισμού:

α) Σημαντικός τουριστικός προορισμός παγκοσμίως (17η χώρα σε αφίξεις, 27η σε εισπράξεις: στοιχεία 2000). β) Πολύ σημαντικοί ιστορικοί και πολιτιστικοί

πόροι. γ) Αφθονία και ποικιλομορφία φυσικών πόρων. δ) Ευρύτατη παραγωγή προϊόντων πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα στο πλαίσιο των τελευταίων τάσεων διατροφής. ε) Δημιουργία τα τελευταία σημαντικών επιχειρήσεων όλων των κλάδων για προσέλκυση ειδικού τουρισμού, αναβάθμιση και εκσυγχρονισμοί μονάδων.

Τα αρνητικά του Ελληνικού τουρισμού:

α) Ελλείψεις σε κοινωνικές υποδομές, εξοπλισμό και συναφείς υπηρεσίες. β) Αδυναμίες οργάνωσης και λειτουργίας επιμέρους τουριστικών κλάδων που οδηγούν σε χαμηλής ποιότητας τουριστικό προϊόν. γ) Περιορισμένη διεύρυνση τουριστικού προϊόντος σε νέες κατηγορίες και νέες αγορές. δ) Χαμηλή ημερήσια δαπάνη και μικρή διάρκεια παραμονής εισερχόμενου τουρισμού. ε) Χαμηλή ανταγωνιστικότητα τουριστικού προϊόντος. στ) Εξάρτηση από μεγάλα πρακτορεία διεθνούς τουρισμού. ζ) Έλλειψη κατάλληλα εκπαιδευμένου ανθρώπινου δυναμικού, τόσο σε αριθμό όσο και σύνθεση. η) Άνιση ανάπτυξη μεταξύ περιφερειών της χώρας, θ) Κόπωση των τουριστών από προϊόντα του μαζικού τουρισμού αλλά και από τους παραδοσιακούς χώρους υποδοχής. ι) Αυξανόμενη ευαισθητοποίηση σε θέματα ποιότητας του περιβάλλοντος. Οι επισκέπτες αποφεύγουν περιοχές με προβλήματα ρύπανσης καθώς και περιοχές υπέρ-εμπορευματοποιημένες, αιτώντας περισσότερες αυθεντικές εμπειρίες.

1. 21^{ος} αιώνας, προβληματισμοί για τη ρύπανση του περιβάλλοντος : ενημέρωση – μέτρα προστασίας. Αθανάσιος Δηλανάς, Τρίτη έκδοση, Αθήνα. Εκδόσεις Αθ. Σταμούλης, 1999.

2. Περιβάλλον και ανάπτυξη : διαλεκτικές σχέσεις και διεπιστημονικές προσεγγίσεις. Δ. Βλάχος, Αθήνα. Εναλλακτικές εκδόσεις, 2005.

3. Οικολογία και περιβάλλον στην Ελλάδα του 2000, Αθήνα. Εκδόσεις Φιλιππότη, 1995.

4. www.ecotravel.gr

5. www.akx.gr

6. www.tour.teithe.gr

7. www.mountain-oiti.blogspot.com

8. www.traveldailynews.gr

9. www.greenwaystructure.wordpress.com

10. www.ekke.gr

11. www.domiki.gr

12. www.blackout.gr

13. www.kastriacave.gr

14. www.ert.gr

15. www.utopia.duth.gr

16. www.idol.gr

17. www.oikade.gr

18. www.visitgreece.gr

19. www.epirus-history.gr

20. www.oreivatein.com

21. www.grevena.gr

22. www.e-ecology.gr

23. www.perivalon.gr

24. www.env.gr

25. www.wikipedia.gr